

KUOPION YLIOPISTO
Informaatioteknologian ja
kauppatieteiden tiedekunta
Kauppatieteiden laitos

”KURKKUKSIA JA VÄLÄHDYKSIÄ”
Yläkoulujen TET-jaksot yrittäjyyskasvatuksen välineenä
opettajan näkökulmasta

Pro gradu –tutkielma
Johanna Ehnqvist
Huhtikuu 2009

TIIVISTELMÄ
KUOPION YLIOPISTO
Informaatioteknologian ja kauppatieteiden tiedekunta
Paikallistalouksien kehittämisen koulutusohjelma
Yrittäjyyden pääaine

EHNQVIST, JOHANNA: "Kurkkauksia ja välähdyksiä" – yläkoulujen TET-jaksot yrittäjyyskasvatuksen välineenä opettajan näkökulmasta. "Peeks and glimpses" - Junior high school's students get to know the working life
Pro gradu –tutkielma, 84 s. Liitteet (1 sivu)
Tutkielman ohjaaja: professori, KTT Hannu Littunen
Huhtikuu 2009

Avainsanat: yrittäjyyskasvatus, työelämään tutustuminen, yrittäjyys, yläkoulu ja opettajat

Pro gradu –tutkielma keskittyy opettajien näkemyksiin TET-jaksoista yrittäjyyskasvatuksen välineenä. Yleisenä tutkimusongelmana on, että miten TET-jakso toimii yrittäjyyskasvatuksen välineenä yläkoulussa opettajien näkökulmasta. Konkreettisine tutkimuskysymyksinä esitetään miten TET toimii tällä hetkellä kouluissa ja miten sitä tulisi mahdollisesti kehittää. Työelämään tutustumisjaksot (jatkoksa TET-jaksot) ovat todennäköisesti tunnetuin yritys- ja oppilaitosyhteistyön muoto ja tämän vuoksi TET-jaksojen kehittäminen voisi palvella yrittäjyyskasvatuksen onnistunutta toteutusta yläkouluissa ja näin voitaisiin vastata nykyajan muuttuneisiin koulutusvaatimuksiin.

Työelämään tutustumiseen olisi helposti lisättävissä myös yrittäjyyteen tutustuminen. Yrittäjämäinen oppiminen vaatii melkoista muutosta vallitsevassa koulukulttuurissa. Vallitsevat, tyypilliset opetustilanteet eivät rohkaise yritteliäisyyteen. Tarvitaan yrittäjyyttä tukevia opetusmenetelmiä, eli kokemuksellista oppimista. Nuoret tarvitsevat perinteisen tiedon lisäksi uudenlaisia taitoja, ajatus- ja toimintamalleja oppiakseen pois passiivisen oppijan roolista kohti yritteliästä, omatoimista oppijaa. Yrittäjyys sisältyy peruskoulun opetussuunnitelman perusteisiin muun muassa aihekokonaisuudessa "osallistuva kansalaisuus ja yrittäjyys", yhteiskuntaopissa ja oppilaanohjauksessa, johon myös TET kuuluu.

Viime vuosina yrittäjyyskoulutus ja – kasvatus on selvästi lisääntynyt eri oppilaitoksissa niin Suomessa kuin muuallakin. Suurimpia muutoksia yrittäjyyskasvatuksen kehittymisessä suomalaisessa peruskoulujärjestelmässä on uudistetun opetussuunnitelman aihekokonaisuus "osallistuva kansalaisuus ja yrittäjyys".

Haastateltavat valittiin yläsavolaisista yläkouluista lialmesta ja Lapinlahdelta. Tutkimuksessa ilmeni, että nykyiseen TET-jaksoon kuuluu yrittäjyyteen tutustumista liian vähän ja nykyinen TET-jakso ohjaa oppilaita tutustumaan lähinnä palkollisen työhön. Edelleen kaikki haastateltavat olivat sitä mieltä, että TET-jaksoja tulisi kehittää enemmän yrittäjyyteen tutustumisen malliksi, jossa yrittäjyys esitellään yhtenä ammatinvalinnan vaihtoehtona.

ESIPUHE

Tämän tutkielman lähtökohtana toimi allekirjoittaneen henkilökohtainen innostus yrittäjyyttä kohtaan. Olen toiminut yrittäjänä vuodesta 1992 ja valmistunut 2000-luvun alussa tradenomiksi pääaineena pk-yrittäjyys. Toimin yrittäjyyden ohella projektipäällikkönä Ykä Yritteliäs – yrittäjyyskasvatushankkeessa ja niiden vuosien aikana pääsin tutustumaan koulujen yrittäjyyskasvatuksen mahdollisuuksiin ja haasteisiin.

Tahdon esittää kiitokseni tutkielman ohjaajalle, professori Hannu Littuselle hyvistä neuvoista ja kannustavista kommentteista sekä lehtori Miika Varikselle kansainvälisten artikkelien kokoamisesta. Kiitokset kuuluvat myös kaikille haastatteluihin osallistuneille ja Liisa Tenhunen-Ruotsalaiselle, joka ystävällisesti lähetti tutkimukseen sopivaa aineistoa. Lopuksi kohdistan rakastavat kiitokseni Jussille, joka osasi sopivasti tuupata minua eteenpäin kun vauhti rupesi hyytymään.

lialmessa 6.4.2009

Johanna Ehnqvist

SISÄLLYS

1	JOHDANTO	7
1.1	Tutkimustyön aiheen valinta.....	7
1.2	Tutkimusongelman rajaus ja tutkimuksen tavoitteet	10
1.3	Keskeiset käsitteet ja työn haasteet	11
1.4	Työn rakenne	13
2	YRITTÄJYYSKASVATUS	14
2.1	Perusopetus	14
2.2	Perusopetuksen opetussuunnitelma	15
2.3	Yrittäjämäisten asenteiden edistäminen koulutuksen avulla	16
2.4	Aikaisemmat tutkimukset.....	21
2.5	Opetusministeriön ja Opetushallituksen linjaukset yrittäjyyskasvatukselle	26
2.6	Yrittäjyyden edistäminen	28
2.6.1	Yrittäjyyden merkitys.....	28
2.6.2	Yrittäjyyden ulottuvuudet	31
2.6.3	Hallituksen politiikkaohjelmat.....	32
2.6.4	Elinkeinoelämän lähtökohdat yrittäjyyskasvatuksessa.....	33
2.7	Yrittäjyyskasvatuksen yleiset tavoitteet ja ongelmat yläkouluissa	35
3	TYÖELÄMÄÄN TUTUSTUMINEN YLÄKOULUSSA	40
3.1	Työelämään tutustuminen (TET).....	40
3.2	Innovatiivisen TETin toteutus	43
3.3	Yritys- ja oppilaitosyhteistyömalleja.....	45
3.4	Työelämään tutustumisen mahdollisuudet ja ongelmat yläkoulussa	47
3.5	TET yrittäjyyskasvatuksen välineenä yläkoulussa ja sen kehittämistarpeet	52
4	TUTKIMUKSEN TOTEUTUS	56
4.1	Tutkimusote.....	56
4.2	Menetelmien valinta	56
4.3	Tutkimuslomakkeen suunnittelu	57
4.4	Tutkimuksen luotettavuuden arviointi	58

5	TUTKIMUSTULOKSET	60
5.1	Taustatiedot	60
5.2	Näkemyksiä yrittäjyyskasvatuksesta	63
5.2.1	Mitä muuta TET-jaksojen lisäksi kuuluu yrittäjyyskasvatukseen?	63
5.2.2	Mitkä ovat yrittäjyyskasvatuksen tärkeimmät tavoitteet?	64
5.2.3	Yrittäjyyskasvatuksen määrä, käytettävissä olevat taloudelliset voimavarat ja lisä- sekä täydennyskoulutusmahdollisuudet	65
5.2.4	Elinkeinoelämän kanssa tehty yhteistyö ja yritys-oppilaitosyhteistyön arvokeskustelu	65
5.3	TET-jaksot	66
5.3.1	Kuuluuko nykyiseen TET-jaksoon yrittäjyyteen tutustumista: liian paljon – sopivasti – liian vähän?	66
5.3.2	Ohjaako TET-jakso tutustumaan lähinnä palkollisen työhön ja miten nykyistä TET-jaksoa tulisi kehittää?	66
5.4	TYYTTEI-malli	67
6	YHTEENVETO	69
6.1	Tutkielman keskeiset tulokset	69
6.2	Jatkotutkimusmahdollisuudet ja tutkielman rajaukset	72
	LÄHDELUETTELO	74
	LIITTEET	85
	Liite 1. Haastattelulomake	

KUVIOT

Kuvio 1. Tiedon haluaminen eri aloista ja ammateista.....	9
Kuvio 2. Yrittäjyyskasvatus opetuksessa.....	25
Kuvio 3. PK- ja suurten yritysten osuudet henkilöstöstä 1994 – 2006.....	30
Kuvio 4. Yrittäjyyden ulottuvuudet.....	31
Kuvio 5. Oppilaitoksen yhteistyö elinkeinoelämän kanssa.....	35
Kuvio 6. Opetukseen käytettävät taloudelliset voimavarat.....	37
Kuvio 7. Opettajien lisä- ja täydennyskoulutusmahdollisuudet	38
Kuvio 8. Nuorten suhtautuminen yrittäjyyteen.....	39
Kuvio 9. Mielikuvat TET-jaksoista 2006–2008.....	42
Kuvio 10. Suomalaisen koulutusjärjestelmän kyky antaa valmiuksia työelämässä menestymiseksi.....	50
Kuvio 11. Suomalaisen koulutusjärjestelmän kyky vastata muuttuvan työelämän tarpeisiin.....	51
Kuvio 12. Yrittäjyysopintojen tavoitteet.....	53
Kuvio 13. TYYTTI-malli.....	71

TAULUKOT

Taulukko 1. Perinteisen ja yrittäjämäisen oppimisen erot.....	24
---	----

1 JOHDANTO

1.1 Tutkimustyön aiheen valinta

Yrittäjyyskasvatukseen liittyvä tutkimus on ajankohtaista tällä hetkellä, sillä uudet perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet otettiin porrastaen käyttöön vuosina 2004–2006 ja ne sisältävät yrittäjyyttä sisältäviä opintoja. Yrittäjyyskasvatus on käsitteenä poikkitieteellinen ja sitä on tutkittu toistaiseksi suhteellisen vähän ottaen huomioon sen yhteiskunnallinen ja kansantaloudellinen merkitys. Opetusministeriö korostaa uuden tutkimuksen merkitystä ja tarpeellisuutta, jotta saataisiin enemmän pohjaa yrittäjämäistä toimintaa tukeville oppimisprosesseille ja pedagogiikalle. (Opetusministeriö 2005)

Nykyään ajatellaan varsin laajasti, että yrittäjyys on yksi perustaidoista, joka on hankittavissa elinikäisen oppimisen avulla. Lissabonin Eurooppa-neuvostossa ja pienyrityksiä koskevassa eurooppalaisessa peruskirjassa on korostettu tätä näkemystä. Yrittäjyysjärjestöjen rohkaisemisen tarvetta nuorten keskuudessa korostettiin myös vuonna 2003 pidetyssä Eurooppa-neuvoston kokouksessa. (Euroopan komission yritystoimintajulkaisut 2004, 3).

Komission tiedonanto Neuvostolle, Euroopan parlamentille, Euroopan talous- ja sosiaalikomitealle ja alueiden komitealle yrittäjyyttä suosivan ajattelutavan edistämisestä koulutuksessa sisältää näkemyksen yrittäjyydelle myönteisemmän yhteiskunnallisen ilmapiirin luomisesta. Myös Eurooppa-neuvoston vahvistaman eurooppalaisen nuorisosopimuksen yksi keskeinen osa-alue on nuorten yrittäjyyden edistäminen. Suomen kanta on, että komission toimenpide-ehdotukset ovat pääsääntöisesti kannatettavia ja toimenpiteiden priorisoinnin tulee tapahtua kansallisista lähtökohdista. ”Nuorten vaikutusmahdollisuuksien lisääminen päätöksenteossa sitouttaa nuoria yhteiskuntaan ja tukee siten aktiivisen kansalaisuuden tavoitetta”. (Opetusministeriö 2005)

Yrittäjyys liittyy yksilön kykyyn muuttaa ideoita toiminnaksi. Siihen kuuluu luovuus, innovointi ja riskinotto sekä kyky suunnitella ja hallita projekteja tavoitteiden saavuttamiseksi. Tämä tukee jokaista yksilöä päivittäisessä elämässä kotona ja yhteiskunnassa, tekee työntekijöistä tietoisempia työnsä laajemmista yhteyksistä ja antaa heille parem-

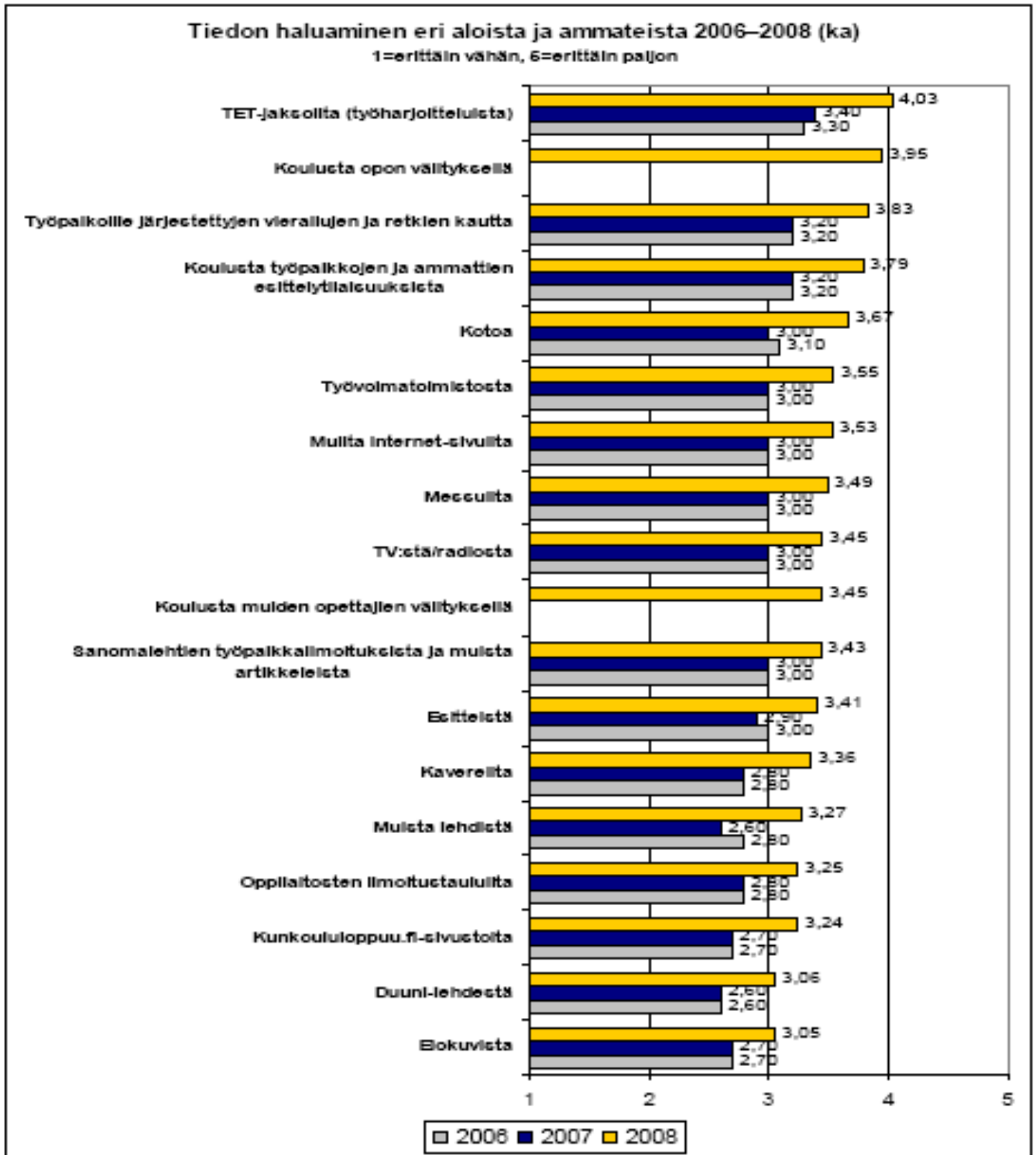
mat valmiudet hyödyntää erilaisia mahdollisuuksia sekä tarjoaa perustan yrittäjille, jotka ryhtyvät yhteiskunnalliseen tai kaupalliseen toimintaan. (Euroopan komissio 2006, 4)

Suomen hallitus antoi 7.4.2004 periaatepäätöksen hallituksen strategia-asiakirjasta 2004. Strategia-asiakirjalla tehostetaan hallituksen keinoja edistää, ohjata ja valvoa hallitusohjelman toteutusta. Hallitus vahvisti ensimmäisen strategia-asiakirjansa syyskuussa 2003. Strategia-asiakirja sisälsi hallitusohjelmassa sovitut politiikkaohjelmat, jotka olivat työllisyysohjelma, yrittäjyyden politiikkaohjelma, tietoyhteiskuntaohjelma ja kansalaisvaikuttamisen politiikkaohjelma. (Valtioneuvosto 2005) Tällä hetkellä voimassa olevien politiikkaohjelmien sisällöt ja suunnitelmat vahvistettiin hallituksen ensimmäisessä strategia-asiakirjassa 5.12.2007. Nykyiset politiikkaohjelmat ovat 1. työn, yrittämisen ja työelämän politiikkaohjelma, 2. terveyden edistämisen politiikkaohjelma ja 3. lasten, nuorten ja perheiden hyvinvoinnin politiikkaohjelma. (Valtioneuvosto 2007)

Asenteet muotoutuvat jo lapsena ja siksi koulujärjestelmät voivat olla edistämässä yrittäjäyshaasteen onnistumista EU:ssa. Gibbin mukaan yrittäjyyttä voidaan edistää koulutuksella. Erityisesti pienyritykset voivat tarjota roolimalleja, joita yrittäjyyden oppimiseen tarvitaan. Pienyrityksessä oppimisympäristö on tekemällä oppii – painotteinen ja se tarjoaa siten holistisen tehtävärakenteen sekä epävarman ympäristön. Virheiden salliminen on tällöin tärkeä oppimisen muoto. (Heikkilä 2005, 40)

Työelämään tutustumisjaksot (jatkossa TET-jaksot) ovat todennäköisesti tunnetuin yrittäjä- ja oppilaitosyhteistyön muoto ja tämän vuoksi TET-jaksojen kehittäminen voisi palvella yrittäjyyskasvatuksen onnistunutta toteutusta yläkouluissa. Työelämään tutustumiseen olisi helposti lisättävissä myös yrittäjyyteen tutustuminen. TET-jaksot koskettavat suurta massaa, sillä Suomessa on peruskouluja yhteensä noin 3100 kpl ja niissä oppilaita lähes 548 000. (Tilastokeskus 2007) Tämä toteamus on tämän työn perimmäinen motivaatio.

Seuraavasta kuviosta selviää mistä nuoret haluavat tietoa eri aloista ja ammateista. Kuviosta voi havaita TET-jaksojen merkityksen myös tiedonhaun näkökulmasta.

KUVIO 1. Tiedon haluaminen eri aloista ja ammateista (TAT)

Michelsen pohtii EVA:n raportissa suomalaisen yrittäjyyden paradoksia. Hänestä suomalainen yrittäjyys on asenteesta kiinni. Asennekasvatus on aloitettava mielellään jo tarhassa. Ideologiana ei ole tehdä jokaisesta lapsesta isona yrittäjää, vaan rohkaista omatoimisuuteen ja yritteliäisyyteen. Suomalaisen koulun sivistystehtävä on noudatta-

nut varsin tunnollisesti fennomaanisen kansanliikkeen ihanteita, jotka tunnetusti eivät pidä yrittäjyyttä yksilön ja yhteisön korkeimpana ihanteena. Yrittäjyysaktiivisuus ja kasvuyritysten määrä ovat kansainvälisesti vertaillen suhteellisen alhaisella tasolla. Tähän ovat esteenä alhainen yrittäjyysmotivaatio, roolimallien puute, liiketoimintaosaamisen puutteet, pienet kotimarkkinat, yrittäjyyteen ja työllistämiseen liittyvät riskit sekä epäonnistumisen pelko. (Michelsen 2005)

Perinteisesti yrittämisen vähäisyyttä on Suomessa selitetty myös rakenteellisin syin. Raaka-ainepohjamme hyödyntäminen on vaatinut suuria investointeja. Maatalousyhteiskuntamme säilyi paljon pidempään kuin muualla ja omaleimaisella idänkaupalla oli omat vaikutuksensa yritysraakenteeseen.

Michelsen korostaa, että suomalaisen yrittäjyyden ymmärtäminen vaatii sen sijoittamista aatehistorialliseen taustaan. Hänen mukaansa suomalaista yhteiskuntaa leimaa jo 1800-luvun fennomaniasta juontava yhteen hiilen puhaltamisen traditio, joka yhä säätelee suomalaisten valintoja ja ratkaisuja sekä yhteiskunnallisen ja kulttuurisen keskustelun sisältöjä. Syyt alhaiseen yrittäjyysaktiivisuuteen löytyvät syvältä yhteiskunnan ja talouden rakenteista sekä kulttuurisista asenteista ja arvostuksista. (Michelsen 2005)

Minulla on henkilökohtainen syy tehdä tutkimus yrittäjyyskasvatuksesta. Toimin projektipäällikkönä Savonia-ammattikorkeakoulun Iisalmen yksikön hallinnoimassa Ykä Yritteliäs-yrittäjyyskasvatushankkeessa ja sitä edeltävässä yläsavolaisessa pilotissa vuosina 2002–2006. Hanke toteutettiin Pohjois-Savossa ja Pohjois-Karjalassa yhteistyössä Pohjois-Karjalan koulutuskuntayhtymän ja Joensuun yliopiston kanssa. Hanke on Itä-Suomen lääninhallituksen ja Euroopan sosiaalirahaston sekä mukana olevien kuntien rahoittama (900.000 euroa). Olen itse toiminut yrittäjänä vuodesta 1992 ja edellä mainittua taustaa vasten yrittäjyyskasvatukseen liittyvä tutkimus on henkilökohtaisen kiinnostuksen kohteena.

1.2 Tutkimusongelman rajaus ja tutkimuksen tavoitteet

Tämä tutkimus keskittyy opettajien näkemyksiin TET-jaksoista yrittäjyyskasvatuksen välineenä. Yleisenä tutkimusongelmana on, että miten TET-jakso toimii yrittäjyyskasvatuksen välineenä yläkoulussa opettajien näkökulmasta. Konkreettisina tutkimuskysymyksinä esitetään, miten TET toimii tällä hetkellä kouluissa ja, miten sitä tulisi mahdollisesti kehittää.

Tutkimusongelma rajattiin koskemaan yläkouluissa järjestettävää TET-jaksoa ja tutkimuksen tavoitteena on selvittää opettajien näkemyksiä ja odotuksia TETin toteutumisesta yläkoulussa.

1.3 Keskeiset käsitteet ja työn haasteet

Yrittäjyyskasvatus on ollut opetussuunnitelman perusteissa jo pitkään, mutta teorianmuodostus yrittäjyyskasvatuksesta ei ole merkittävästi kehittynyt. Yrittäjyyden- ja ammattikasvatuksen yliopistollinen opetus ja niihin erikoistunut tutkimus on nuorta. Routamaa pohtikin haastattelussa, ”ettei sellaista tieteenalaa ole kuin yrittäjyyskasvatus, vaan kaikki on lainattua eri tieteenaloilta”. (Routamaan haastattelu 2005) Yrittäjyyskasvatuksen määrittelemistä vaikeuttaa myös se, että liiketaloustiedekään ei ole määritellyt yhtenäisesti yrittäjyyttä. Yksimielistä käsitystä yrittäjyydestä tai yrittäjästä ei ole. (Reijonen 2007, 37). Yrittäjyydellä ollut on erilainen merkitys eri aikakausina ja eri paikoissa. (Hytti 2002, 5). Toisaalta taas on väitetty, että resurssit ja ympäristö vaihtelevat, mutta yrittäjyyskasvatuksen luonne on usein samanlainen kulttuurista riippumatta. (Kyrö & Carrier 2005).

Koska yrittäjyyskasvatuksella ei ole spesifistä tieteellistä määritelmää, erilaisia vapaa-muotoisia määritelmiä on sitäkin enemmän. Yrittäjyyskasvatusta määriteltiin mm. seuraavilla tavoilla Ykä Yritteliäs – yrittäjyyskasvatushankkeeseen osallistuneiden opettajien toimesta:

- yrittäjyyskasvatus on pitkäjänteistä asennekasvatusta,
- yrittäjyyskasvatus on yksilön yrittäjämäisten ajattelu- ja käyttäytymismallien kehittämistä ja tukemista,
- yrittäjyyskasvatus on elämänhallinnan opettamista,
- yrittäjyyskasvatus on sisäisen yrittäjyyden tukemista.

Yrittäjyyskasvatuksen määrittelemisen epäonnistuminen saattaa johtaa sekaannuksiin. (kts. mm. Gibb 1999 & 2000b).

Yrittäjyyskasvatuksella tähdätään siihen, että kasvavalla on työikäiseksi vartuttuaan kyky ottaa elämänsä haltuun ja elämänhallinnan kautta uskaltaa etsiä ja löytää keinoja vastata omansa ja läheistensä hyvinvoinnista. (Luukkainen & Toivola 1998, 15) Yrittäjyyskasvatuksen tavoitteina on mm. edistää yrittäjyyden kannalta merkityksellisten hen-

kilökohtaisten ominaisuuksien, kuten luovuuden, aloitteellisuuden, riskinottokyvyn ja vastuullisuuden kehittymistä. (Euroopan komission yritystoimintajulkaisut 2004, 6). Yrittäjyyskasvatuksella tarkoitetaan toimintaa, jonka avulla pyritään kehittämään yksilössä yrittäjyyttä ja yrittäjyysprosessia tukevia asenteita, osaamista ja taitoja. (Hytti 2002). Yritteliäs käytös voidaan taas määritellä tarkoittamaan mm. ongelmien ratkomista, mahdollisuuksien etsimistä ja tavoitteisiin pyrkimistä. (Gibb 1993).

Yrittäjyyskasvatuksen määritelmä kohtaa samanlaisia ongelmia kuin yrittäjyydenkin määritelmä. Merkityshorisontin laajeneminen näkyy myös yrittäjyyskasvatuksessa. Painopiste näyttää olevan siirtymässä pois päin ulkoisesta yrittäjyydestä kohti sisäisen korostamista, jopa kansalaistaitona. (Leskinen 2000, 52)

Suomessa yrittäjyyskasvatuksen toteutus perustuu kansallisen opetussuunnitelman perusteisiin ja ongelmaksi muodostui oman järjestämme vertaaminen muihin eurooppalaisiin järjestelmiin, sillä useista maista puuttuu kansallinen opetussuunnitelma tai sitä ei sellaisenaan ole. Perusasteella yrittäjyyden sisällyttäminen kansalliseen opetussuunnitelmaan on harvinaista. (Euroopan komissio 2004, 19). Osittain tämän vuoksi aiheesta ei ollut löydettävissä sopivia kansainvälisiä julkaisuja tai artikkeleita. Tiina Pannula ja Vesa Routamaa kartoittivat ammatillisten oppilaitosten edustajien näkökulmia yrittäjyyskasvatukseen Espanjassa, Portugalissa, Itävallassa ja Suomessa. Espanjassa yrittäjyyskasvatus miellettiin pääosin liiketoimintaan liittyvien aiheiden opettamiseksi, Portugalissa opiskelijoista halutaan kasvattaa oma-aloitteisia ja aktiivisia yksilöitä, joiden osaaminen vastaa työmarkkinoiden tarpeita, Itävallassa yrittäjyyskasvatus nähdään vahvasti ulkoiseen yrittäjyyteen painottuvana ilmiönä. Ainoastaan Suomessa yrittäjyyskasvatus nähdään kasvatusmetodina, jossa opetussuunnitelmien mukaisesti huomioidaan myös ulkoinen yrittäjyys. (Pannula & Routamaa 2002, 64)

Työ nojaa pitkälti yleiseen yrittäjyyttä ja yrittäjyyskasvatusta käsittelevään kirjallisuuteen. Suomalaista mallia käsittelevä kirjallisuus on lähinnä eri viranomaisten ja toimijoiden käytäntöön fokuoitetua materiaalia ja tämän vuoksi tutkimuksessa ei voitu välttää ajoittain runsastakin referointia.

1.4 Työn rakenne

Tämä työ on organisoitu seuraavasti: johdantoluvussa selitetään, mistä tutkittavasta ilmiössä on kyse, miten sitä lähestytään, millaisilla analyysimenetelmillä pyritään vastaamaan tutkimuskysymyksiin ja mitä haasteita aiheen tutkiminen asettaa.

Luvussa 2. keskitytään perusopetuksen päätavoitteisiin ja perusopetuksen opetussuunnitelmaan, jonka yksi aihekokonaisuus on osallistuva kansalaisuus ja yrittäjyys. Opetussuunnitelman perusteet on määräys, jolla koulutuksen järjestäjä velvoitetaan sisällyttämään koulu- tai järjestäjäkohtaiseen opetussuunnitelmaan opetuksen tavoitteet ja keskeiset sisällöt. Luvussa pohditaan myös koulutuksen merkitystä yritteliäisyyteen ja luodaan pohja tässä käytettävälle teoreettiselle viitekehykselle sekä käydään läpi aikaisemmat tutkimukset, Opetusministeriön ja Opetushallituksen linjaukset yrittäjyyskasvatukselle sekä käsitellään yrittäjyyden edistämistä laajemmin kuin pelkästä yrittäjyyskasvatuksen näkökulmasta. Yrittäjyyskasvatuksen yleiset tavoitteet ja ongelmat esitellään myös lyhyesti.

Luvun 3 tarkoitus on perehdyttää lukija työelämään tutustumiseen (TET-jaksoon) yläkouluissa, sen mahdollisuuksiin ja ongelmiin sekä muihin yritys- ja oppilaitosmalleihin.

Luvussa 4. suunnitellaan tutkimuksen toteuttaminen käyttäen hyväksi aiempaa teoreettista materiaalia, luodaan tutkimuslomake ja osoitetaan sen riippuvuudet aiemmasta teoreettisesta tutkimuksesta.

Luvussa 5. esitetään tutkimustulokset ja luvussa 6. yhteenveto, johtopäätökset, tulosten arviointi ja mahdolliset jatkotutkimusmahdollisuudet.

2 YRITTÄJYYSKASVATUS

Tämän luvun tarkoituksena on perehtyä perusopetuksen yleissivistävän koulutuksen päätavoitteisiin ja perusopetuksen opetussuunnitelmaan.

Perusopetus on osa koulutuksen perusturvaa, jolla on kasvatusta- ja opetustehtävä. Se tarjoaa mahdollisuuden hankkia yleissivistystä ja suorittaa oppivelvollisuuden sekä antaa yhteiskunnalle välineen kehittää sivistyksellistä pääomaa ja tasa-arvoa. Oppivelvollisille perusopetusta annetaan yleensä peruskoulussa. Peruskoulu käsittää luokat 1-6 (ns. alakoulu) ja luokat 7-9 (ns. yläkoulu). Peruskoulu on tarkoitettu koko ikäluokalle (7-16 v.)

Perusopetuksen on annettava mahdollisuus monipuoliseen kasvuun, oppimiseen ja terveen itsetunnon kehittämiseen, jotta oppilas voi hankkia elämässä tarvitsemiaan tietoja ja taitoja, saada valmiudet jatko-opintoihin ja osallistuvana kansalaisena kehittää demokraattista yhteiskuntaa. Perusopetuksen on myös tuettava jokaisen oppilaan kielellistä ja kulttuurista identiteettiä sekä äidinkielen kehitystä. Tavoitteena on myös herättää halu elinikäiseen oppimiseen. (Opetushallitus 2004, 14) Yrittäjyyskasvatus ja –koulutus ovat jalkautuneet peruskoulusta korkeakouluihin saakka ja tässä luvussa pohditaan koulutuksen tavoitteita, metodeja ja ongelmia.

Tässä luvussa tarkastellaan myös aikaisempia yrittäjyyskasvatukseen liittyviä tutkimuksia, Opetusministeriön ja Opetushallituksen linjauksia yrittäjyyskasvatukselle, koulutuksen merkitystä yrittäjämäisten asenteiden edistäjänä ja yrittäjyyden merkitystä sekä ulottuvuuksia. Sen lisäksi käsitellään lyhyesti hallituksen politiikkaohjelmia ja elinkeinoelämän lähtökohtia yrittäjyyskasvatukselle sekä aiheeseen liittyviä yleisiä tavoitteita ja ongelmia.

2.1 Perusopetus

Perusopetus on yleissivistävää koulutusta, jonka kesto on yhdeksän vuotta. Perusopetus on maksuton ja mahdollistaa kaikille samanlaisen jatko-opintokelpoisuuden. Perusopetuksen tavoitteena on opettaa tarpeellisia tietoja ja taitoja sekä turvata kaikille yhdenvertainen koulutuksellinen perusta. Tavoitteena on myös edistää sivistystä ja tasa-arvoa yhteiskunnassa. Tasa-arvo toteutuu sillä, että opetus, oppikirjat ja –materiaali,

koulumatkat sekä kouluruokailu ovat maksuttomia sekä opetus järjestetään kouluissa kodin lähellä.

Suomessa vakituisesti asuvilla lapsilla on lakiin perustuva velvollisuus suorittaa perusopetuksen oppimäärä ja lähes kaikki lapset sen suorittavatkin. Suomessa ei ole koulu-pakkoa ja oppivelvollisuuden voi suorittaa osallistumalla perusopetukseen tai hankki-malla muulla tavoin vastaavat tiedot. Oppivelvollisuus alkaa sinä vuonna, jona lapsi täyttää seitsemän vuotta ja päättyy, kun perusopetuksen oppimäärä on suoritettu tai kun oppivelvollisuuden alkamisesta on kulunut 10 vuotta. Päätötodistuksen saa oppi-määrän hyväksytystä suorittamisesta.

Suomalaiset oppimistulokset ovat olleet kansainvälisesti vertailtuna erinomaisia. Pisa-tutkimuksella selvitetään miten 15-vuotiaat hallitsevat tulevaisuuden yhteiskunnan, työ-elämän kehityksen ja laadukkaan elämän kannalta keskeisiä tietoja ja taitoja. Tavoit-teena on arvioida oppilaiden valmiuksia mahdollisimman todenmukaisissa arkielämän osaamistarpeita vastaavissa tilanteissa. PISA2006-tutkimuksessa selvisi, että suoma-laiset ovat OECD-maiden parhaita luonnontieteissä ja matematiikassa ja toiseksi par-haita lukutaidossa. Osaaminen oli myös tasaista; oppilaiden ja koulujen väliset erot oli-vat pieniä. (Opetusministeriö 2006)

2.2 Perusopetuksen opetussuunnitelma

Opetusministeriö määrittää koulutuspolitiikan suuntaviivat ja strategiset linjaukset. Se myös valvoo kaikkea valtion budjettiin sidottua koulutustarjontaa sekä valmistelee kou-lutusta koskevan lainsäädännön ja valtioneuvoston päätökset. Opetushallitus puoles-taan päätti 16.1.2004 uusista opetussuunnitelman perusteista vuosiluokille 1-9. Uuden opetussuunnitelman tuli olla käytössä kaikissa peruskouluissa viimeistään 1.8.2006. Perusteet ovat entistä täsmällisemmät. Niissä määritellään oppiaineiden ja aihekoko-naisuuksien tavoitteet ja keskeiset sisällöt sekä annetaan ohjeet oppilaiden arvioinnista. Tavoitteena on yhtenäinen perusopetus eli jatkumo ensimmäisestä yhdeksänteen luok-kaan. Oppilashuolto sekä kodin ja koulun yhteistyö on kirjattu ensimmäistä kertaa ope-tussuunnitelmaan. Valtakunnalliset perusteet toimivat pohjana paikallisen opetussuun-nitelman laatimiselle, josta vastaa yleensä kunta. Keskeinen kansallinen toimija koulu-tuspolitiikan toimeenpanossa ja koulutuksen kehittämisessä on Opetushallitus.

Opetus voi olla ainejakoista tai eheytettyä. Opetuksen eheyttämisen tavoitteena on ohjata tarkastelemaan ilmiöitä eri tiedonalojen näkökulmista rakentaen kokonaisuuksia ja korostaen yleisiä kasvatuksellisia ja koulutuksellisia päämääriä. Aihekokonaisuudet ovat sellaisia kasvatusta- ja opetustyön keskeisiä painoalueita, joiden tavoitteet ja sisällöt sisältyvät useisiin oppiaineisiin. Ne ovat kasvatusta ja opetusta eheyttäviä teemoja. Niiden kautta vastataan myös ajan koulutushaasteisiin. Aihekokonaisuudet toteutuvat eri oppiaineissa niille luonteenomaisista näkökulmista oppilaan kehitysvaiheen edellyttämällä tavalla. Opetussuunnitelmaa laadittaessa aihekokonaisuudet tulee sisällyttää yhteisiin ja valinnaisiin oppiaineisiin sekä yhteisiin tapahtumiin, ja niiden tulee näkyä koulun toimintakulttuurissa. (Opetusministeriö 2004)

Uusissa opetussuunnitelmissa ovat seuraavat aihekokonaisuudet:

1. Ihmisenä kasvaminen
2. Kulttuuri-identiteetti ja kansainvälisyys
3. Viestintä ja mediataito
4. Osallistuva kansalaisuus ja yrittäjyys
5. Vastuu ympäristöstä, hyvinvoinnista ja kestävästä tulevaisuudesta
6. Turvallisuus ja liikenne
7. Ihminen ja teknologia

Yrittäjyys sisältyy peruskoulun opetussuunnitelman perusteisiin muun muassa aihekokonaisuudessa ”osallistuva kansalaisuus ja yrittäjyys”, yhteiskuntaopissa ja oppilaanohjauksessa, johon myös TET kuuluu.

2.3 Yrittäjämäisten asenteiden edistäminen koulutuksen avulla

Viime vuosina yrittäjyyskoulutus ja –kasvatus on selvästi lisääntynyt eri oppilaitoksissa niin Suomessa kuin muuallakin. Suurimpia muutoksia yrittäjyyskasvatuksen kehittymisessä suomalaisessa peruskoulujärjestelmässä on uudistetun opetussuunnitelman aihekokonaisuus ”osallistuva kansalaisuus ja yrittäjyys”.

Yrittäjämäistä käyttäytymistä odotetaan yksilöiltä myös palkkatöissä ja EU:n eri asiakirjat ovat nostaneet yrittäjyyskoulutuksen merkityksen esille. Koulutuksen avulla voidaan edistää valmiuksia hyvän elämän luomiseen ja tulevaisuuden haasteiden kohtaamiseen.

Muospaineet kohdentuvat koulutussektoriin, jossa tiennäyttäjänä on uusi tieteellinen tutkimus ja siihen nojaava korkeakoulutus. (Kyrö & Ripatti 2006).

Jotta erilaiset yrittäjyyskoulutukset olisivat tehokkaita, tarvitaan perusteellista ymmärtämistä niiden monimuotoisista ja vaihtoehtoisista tavoitteista ja päämääristä. Kuitenkin yleisesti vallitsee rajoitettu ymmärrys, että miten nämä tavoitteet saavutetaan. Käsitteiden monimuotoisuus häiritsee sitä, että mitä yrittäjyyskoulutuksella tarkoitetaan, miten se tulisi toteuttaa ja mitä sillä tulisi saavuttaa. Oppimisen ja yritteliäisyyden aikaansaamisen välistä yhteyttä ei ymmärretä vielä tarpeeksi ja usein keskitytään viralliseen koulutukseen liikaa. Olisi ymmärrettävä, miten yritteliäs kapasiteetti kehittyy läpi elämän ja työn. (Rae & Carswell 2000). Raen ja Carswellin mukaan yrityskoulutusta on tutkittu laajasti, mutta tarvetta olisi tutkia, että miten ihmiset oppivat onnistuneesti työskentelemään yritteliäästi. Tutkijat liittävät yrittäjän oppimisen ja sen, että oppimisen tuotos on toimintaa eri lailla kuin ennen. Johtopäätöksinä he toteavat, että elämäntarinat mahdollistavat syvällisemmän ymmärryksen yritteliään kokemuksen ymmärtämiselle. Tämä tutkimusmetodi on varsin vähän käytetty yrittäjyyden tutkimisessa. Heidän mielestään myös yrittäjyyden oppimisen malli on merkittävä. Siinä keskitytään isoon kokonaisuuteen, eikä tutkita vain esimerkiksi muistia. Tutkijat kirjoittavat myös, että yrittäjän kehitysprosessiin liittyy yrittäjän pyrkimys aikaansaada toimintatapa, mikä on hänelle toimivin.

Myös Raen oma tutkimus (2000) väittää, että narratiivinen tulkinta on pätevä metodi inhimillisen oppimisen ja yrittäjyyden kulttuurillisen kehityksen tutkimisessa. Tämä antaa hänen mielestään uusia mahdollisuuksia yrittäjyyden ymmärtämiseen ja oppimiseen elämäntarinoiden kautta. Tästä voitaneen rakentaa tutkimuksen kaltainen malli yrittäjyyskasvatukseen opettamiseen ja yrittäjämäisen käytöksen oppimiseen elämäntarinoiden kautta. Tämä toteutuu mm. yrittäjien vierailuissa kouluihin. Yrittäjät kertovat oman tarinansa usein seuraavan mallin mukaan; millainen perhetausta heillä on ollut, miten ja mitä kouluja nuorena on käyty, mikä sai kiinnostumaan yrittäjyydestä ja millaista on olla yrittäjänä.

Jos nuori pääsee tet-jaksolle pienyritykseen, jossa yrittäjä on mukana yrityksen jokapäiväisessä arjessa, tarinankerronta on mahdollista. Näin ollen monimuotoiset tapahtumat yhdistyvät yhtenäiseksi kertomukseksi yrittäjyydestä. Hyvä tarinahan vaatii ajan,

paikan, tapahtuman ja henkilöahmot. Ykä Yritteliäs – yrittäjyyskasvatushanke tuottikin yläasteille opetusmateriaalia keräten yläsavolaisia yrittäjätarinoita kirjaksi.

Usein yrittäjyysopetuksen tavoitteina esitetään: 1) yrityksen perustamisen tai yrittäjänä toimimisen edistäminen, 2) yrittäjyyteen liittyvän tiedon lisääminen sekä 3) yrittäjämäisten toimintatapojen kehittäminen. (Hytti & Gorman 2004)

Tarkastellessa nuoria (peruskouluikäiset) voidaan metodina käyttää esimerkiksi opintomatkoja eri yrityksiin tai yrittäjien vierailuita kouluihin. Nämä ovat yleisesti käytössä suomalaisessa yrittäjyyskasvatuksessa. Tutkimusten mukaan toiminnallisen oppimisen kautta nuoret hyötyvät eniten yrittäjyyskasvatuksesta, esimerkkinä vaikka miniyrittöstyöminnan pyörittäminen. (ks. esimerkiksi Raven-Hill 1996) Tähän liittyy kiinteästi kysymys opettajien koulutuksesta ja roolista yrittäjyyden opettamisessa.

Ruotsissa on hyvin samanlaiset lähtökohdat yrittäjyyteen ja alhaiseen yrittäjyysaktiivisuuteen sekä yrittäjyyskasvatuksen tarpeisiin ja määritelmiin (tai niiden puutteisiin) kuin Suomessa. Esimerkkinä käytettäköön sitä, että peruskoulussa keskitytään sisäiseen yrittäjyyteen ja lukiossa laajennetaan opetus myös ulkoiseen yrittäjyyteen. Myös ruotsalaisissa koulusysteemissä on havahduttu siihen, että maailma ja työelämän tarpeet ja vaatimukset muuttuvat vauhdilla ja yrittäjyyskoulutus on yksi mahdollisuus vastata näihin muutoksiin. (Leffler & Svedberg 2005)

Muita tekijöitä yrityskoulutuksen edistäjinä ovat aika, asiantuntijuus, opettajien kiinnostus, resurssit ja koulun filosofia (Iredale 1993). Oppiminen, inspiraatio ja resurssit, jotka mahdollistavat esim. liikeidean testaamisen ovat komponentteja hyvän koulutuksen rakentamiseen. (Souitaris, Zerbinati & Al-Laham 2007) Sama pätee todennäköisesti onnistuneen yrittäjyyskasvatuksen toteutuksessa yläasteella. Oppilaille on opetettava mitä yrittäjyys tarkoittaa; miten, milloin ja miksi yrittäjät toimivat jne. Mutta omakohtaisen kokemisen, henkilökohtaisen inspiraation kautta asenteet todennäköisesti muuttuvat myönteisiksi yrittäjyyttä kohtaan ja asiasta tulee mielenkiintoinen. Yläaste-ikäisille on jo nyt olemassa Oma Yritys-ohjelmia, joilla voidaan arvioida heidän liiketoimintasuunnitelmansa. Eli tämän tutkimuksen malli on sovellettavissa myös peruskoulujen yrittäjyyskasvatukseen. TET-jaksoja suunnitellessa tulisi myös paikkojen valintaa ja oppilaanohjausta kehittää siten, että toimialat/työpaikat huomioisivat paremmin nuorten kiinnos-

tuksen ja pyrkisivät mahdollistamaan nuorten kokeman inspiraation työelämään tutustumisjaksoilla.

Entä onko sukupuolet huomioitava koulutuksia suunnitellessa? Ainakin Harrisin & Gibsonin (2006) tutkimuksessa kiinnitettiin huomiota siihen, että naiset eivät ole yhtä innokkaita yrittäjyydestä ja asiaan olisi kiinnitettävä enemmän huomiota – jo suunnitellessa koulutuksia.

Vuosikausia on eri tutkimuksilla etsitty syitä, että miksi joistakin tulee yrittäjiä ja toisista ei. Yrittäjyyttä on vuosia yritetty selittää tietyillä luonteenpiirteillä. On haettu vastauksia kysymykseen, että miksi ja miten jotkut huomaavat mahdollisuuden ja hyödyntävät sitä jne. Baron (1998) pohtii artikkelissaan, että voiko erot löytyä kognitiivisista seikoista? Kognitiivinen psykologia tutkii ihmisen tietoa käsitteleviä prosesseja, kuten muistia, oppimista, ajattelua, havaitsemista, tarkkaavaisuutta, luovuutta ja ongelmanratkaisua. Voisiko näistä prosesseista löytyä selitykset yrittäjäprofiilille? Ja voisiko tätä tietoa hyödyntää yrittäjyyskoulutuksia suunnitellessa?

Yrittäjyyskasvatuksen ja -koulutuksen kontekstiin kuuluu läheisesti sisäisen yrittäjyyden käsite. Yrittäjyyden ja yrittäjyyskasvatuksen termistön määrittelyssä vallitsee monenlaisia näkemyksiä ja sama näyttää pätevän myös sisäisen yrittäjyyden määrittelyssä. Antoncicin ja Hisrichin (2003) tutkimuksessa sillä tarkoitetaan yrittäjämäistä toimintaa olemassa olevassa organisaatiossa, jonka koolla tai muodolla ei ole suurta merkitystä. Merkitystä on sillä, että organisaatio osaa toimia eri lailla kuin on totuttu tekemään. Tämän toiminnan tuloksena voi olla uusia yrityksiä, uutta liiketoimintaa, uudenlaisia tuote-, palvelu- tai prosessi-innovaatioita, strategian uudistumista ja organisaation uudistumista, riskin ottamista, ennakkointia tai aggressiivista kilpailua.

Organisaatiot eroavat siinä, että miten niiden kulttuuri tukee innovaatioita ja sisäistä yrittäjyyttä. Sisäisessä yrittäjyydessä voidaan nähdä kaksi vastakkaista yritystä; toinen on konservatiivinen yritys, joka välttää riskinottoa, ei ole innovatiivinen ja toimii reaktiivisesti. Toinen ääripää on yrittäjämäinen yritys, joka ottaa riskejä, on innovatiivinen ja proaktiivinen. Näihin eroihin vaikuttavat mm. johdon ja henkilöstöhallinnon toimet ja ympäristön kilpailutilanne.

Sisäinen yrittäjyys voi ilmetä organisaatiossa monella tavalla ja tutkimuksessa esiteltiin seuraavat dimensiot sisäiselle yrittäjyydelle:

1. uusi yritys: uuden autonomisen tai semi-autonomisen yksikön tai yrityksen perustaminen
2. uusi liiketoiminta: nykyisiin tuotteisiin tai markkinoihin liittyvän uuden liiketoiminnan tavoittelu ja aloittaminen
3. tuote/palvelu-innovaatio: uusien tuotteiden tai palvelujen luonti
4. prosessi-innovaatio: tuotantomenetelmien tai tekniikoiden innovaatiot
5. uusiutuminen: strategian uudelleen muotoilu, uudelleen organisointi ja organisatorinen muutos
6. riskinotto: epäonnistumisen mahdollisuus tehtäessä nopeita liikkeitä ja sidottaessa resursseja uusia mahdollisuuksia tavoiteltaessa
7. proaktiivisuus: ylimmän johdon orientaatio tienraivaajana ja aloitteentekijänä
8. kilpailullinen aggressiivisuus: aggressiivinen asenne kilpailijoita kohtaan

Laajasti määriteltynä sisäinen yrittäjyys on yrittäjämäistä käyttäytymistä toisen palveluksessa. Yrittäjyyskasvatuksen päämäärät ovat lähellä sisäisen yrittäjyyden määrittelyä, sillä tavoitteena voidaan pitää aktiivisuuden, luovuuden ja aloitteellisuuden lisäämistä oppilaissa. Oppilas voidaan nähdä ”toisen palveluksessa” kun hän käy koulua ja siellä sisäinen yrittäjyys voi olla esimerkiksi koulutehtävistä huolehtimista ja vastuunottamista oman elämänsä suunnasta.

Ajankohtaiseen keskusteluun tuo oman panoksensa Kyrön & Carrierin toimittama teos *Entrepreneurship Education Series 2005*. Tämä kirja yhdistää yrittäjyyskasvatuksen ja monikulttuurisen ympäristön. Teoksessa todetaan, että yrittäjyyskasvatus haastaa yliopistot kehittämään opetusmetodejaan. Korkeakoulujen haasteena on myös hyväksyä yrittäjyyskasvatuksen praktinen luonne. Yrittäjyyskasvatus olisi myös nähtävä monitieteellisenä ja olisi uskallettava astua tiedekuntarajojen yli, jotta voidaan saavuttaa merkittäviä tutkimustuloksia. Kirja antaa kattavan kuvan siitä, että miten korkeakoulujen olisi kehitettävä yrittäjyyskasvatusta ja toisaalta siitä, että mitä mahdollisuuksia yrittäjyyskasvatus antaa korkeakoulutukselle. Se myös herättelee keskustelua yrittäjyyskasvatuksen kansainvälisestä, tieteellisestä yhteistyöstä ja sen merkityksestä.

Yllä esitetystä on siis selvää, että yrittäjämäisten asenteiden edistämiseen koulutuksen avulla liittyy paljon haasteita. Kyse on varsin ajankohtaisesta asiasta, sillä koulutuksen avulla voidaan vastata muuttuvan työelämän tarpeisiin. Problematiikkaa liittyy mm. koulutusten laatuun, sisältöihin, toteutustapoihin, tavoitteisiin ja opetusmetodien kehittämiseen. Yrittäjyyskoulutuksia suunnitellessa tulisi kiinnittää enemmän huomioita niiden syvälliseen tutkimiseen, jotta koulutusten vaikutukset tiedettäisiin paremmin ja siten koulutuksia voitaisiin kehittää palvelemaan paremmin niiden päämääriä.

2.4 Aikaisemmat tutkimukset

Pia-Lena Leskinen väitteli Vaasan yliopistossa vuonna 1999 aiheesta ”Yrittäjällä koko elämä kiinni yrityksessä”. Hän tutki ammattikorkeakoulun opiskelijoiden käsityksiä yrittäjyydestä ja käsitysten muuttumista oppilaitosten yritysprojektin aikana. Hänen väitöskirjastaan kävi ilmi, että yrittäjyyskasvatusta voitaisiin parhaiten edistää kokemuksellisen oppimisen kautta ja pitkien prosessien avulla sekä niin, että eri oppiaineet integroidaan kokonaisuudeksi. (Leskinen 1999)

Vaasan yliopistossa väitteli myös Kari Ristimäki vuonna 2004 aiheesta ”Yrittäjäksi identifioituminen – fenomenologis-hermeneuttinen tutkimus nuorten yrittäjyyteen liittyvän identiteetin kehityksestä” (Ristimäki 2004 a). Tutkimuksen tarkoituksena on tutkia yrittäjyyteen liittyvää henkilön identifioitumista, jonka ulkoisena tunnusmerkkinä on suhde oman yritystoiminnan aloittamiseen eli oman työuran näkeminen myös tämä mahdollisuus huomioon ottavana. Ristimäki kirjoitti artikkelin Helsingin Sanomiin (4.10.2004) ”Päätös yrittäjyydestä tehtävä itse”. Artikkelissa käsiteltiin mm. sitä, että opettajat eivät saa tai voi kasvattaa oppilaasta yrittäjää, mutta yrittäjyyskasvatuksen avulla on mahdollista saada yksilö tiedostamaan yrittäjyyden mahdollisuudet ja siten tätä vaihtoehtoa ei jätetä omien valintojen ulkopuolelle tietämättömyyden vuoksi.

Liisa Remeksen kasvatustieteen väitöskirja ”Yrittäjyyskasvatuksen kolme diskurssia” julkaistiin vuonna 2003 Jyväskylän yliopistossa. Hänen keskeinen teesinsä on, että yrittäjyyskasvatuksen oppimisjärjestelyjen on viestittävä yrittäjyydestä toimintatapana. Keskeisenä on keskusteleminen ja yhteistoiminta. Tutkimuksessa selvitetään, mitä on yrittäjyyskasvatuksen oppi oppimisesta eli sille luonteenomainen pedagogia.

Remeksen mukaan vaarana on, että mikäli yrittäjyyttä ei opeteta sille luonteenomaisella tavalla, niin oppijat koulutetaan tietämään yrittäjyydestä, mutta heitä ei välttämättä so- siaalisteta toimimaan yrittäjyydelle luonteenomaisella tavalla. (Remes 2003)

Jyväskylän yliopiston toinen väitöskirja vuodelta 1997 on Paula Kyrön ”Yrittäjyyden muodot ja tehtävä ajan murroksessa”. Tutkimus on monitieteinen, taloustieteisiin, sosio- logiaan ja kasvatustieteisiin kiinnittyvä tarkastelu yrittäjyydestä ajassa muuttuvana, kult- tuurisena kehitysprosessina. Tutkimusongelmaksi kiteytyi kysymys: miten ja miksi käsi- tys yrittäjyydestä on syntynyt ja kehittynyt. Kyrön mielestä yrittäjyydelle on tänä päivänä rakentunut kolme muotoa: 1. ulkoinen yrittäjyys, jolla tarkoitetaan pienyrityksen omis- tamista ja johtamista, 2. sisäinen yrittäjyys, jolla kuvataan organisaation kollektiivista toimintatapaa ja 3. omaehtoinen yrittäjyys, yksilön ajattelu- ja toimintatapa. (Kyrö 1997)

Kyrö aloitti vuonna 2004 Suomen ensimmäisenä yrittäjyyskasvatuksen professorina Tampereen yliopiston ammattikasvatuksen tutkimus- ja koulutuskeskuksessa Hämeen- linnassa. Opettaja-lehden haastattelussa (2004) Kyrö puhuu yrittäjämäisestä pedago- giikasta, johon kuuluu oppijoiden oikeus ja vapaus luoda itse oma tulevaisuutensa.

Yrittäjyyteen liittyvä ihmiskäsitys luo kuvan ainutlaatuisesta, vapaasta, kokonaisvaltai- sesta, uskaliaasta, riskiä ottavasta itseohjautuvasta toimijasta, joka on vastuussa omasta elämästään ja toimeentulostaan ja joka oman toimintansa kautta luo hyvinvoin- tia yhteiskuntaan. Hän kyseenalaistaa vanhoja toimintatapoja, normeja ja sääntöjä sekä luo uusia toimintatapoja. Hänellä on kyky havainnoida ympäristöään, yhdistää resurs- seja uudella tavalla ja neuvotella ympäristönsä kanssa saadakseen tarvitsemansa re- surssit. Hänellä on myös kyky ratkaista ongelmia tuntemattomissa tilanteissa. Kun hän epäonnistuu, hän etsii uusia ja vaihtoehtoisia ratkaisuja. Näistä ominaisuuksista nouse- vat yrittäjämäisen pedagogiikan perusteet. (Kyrö 2005)

Erkki Nevanperän väitöskirja ”Yrittäjyys Suupohjan nuorten ajattelussa; tutkimus Suu- pohjan seudun nuorisoasteen opiskelijoiden yrittäjyysnäkemyksistä sekä yrittäjyysope- tuksen opetussuunnitelman kehittämispyrkimyksistä” julkaistiin vuonna 2003 Jyväsky- län yliopistossa. Tutkimuksen tarkoituksena on kartoittaa eteläpohjalaisten nuorten kä- sityksiä yrittäjältä edellytettävistä henkilökohtaisista ominaisuuksista, tiedoista, taidoista

ja asenteista. Tutkimuksen mukaan kouluissa annettu yrittäjyysopetussuunnitelman mukainen yrittäjyysopetus ei vastaa sitä, mitä opiskelijat odottavat.

Seuraavia osa-alueita tulisi painottaa enemmän: johtaminen (esimiestyö ja organisointi), yrittäjyys ja kapitalismi yhteiskunnallisena ilmiönä, innovatiivisuus ja yrittäjyys yhteiskunnassa, pienyrityssektorin merkitys ja rakenne, verkottuminen ja yritysysteistyö sekä yrityksen ohjaus ja strategiat. Eniten tarvittaisiin lisäopetusta seuraavissa osa-alueissa: luovuus ja yrittäminen sekä tiimityöskentely ja ryhmädynamiikka. (Nevanperä 2003).

Monet opetuskokeilut osoittavat toiminnan, työn ja kokemuksen luovan hyvää pohjaa yrittäjyyden oppimiselle. Lavonen (1997, 29) esittelee yrittäjyyskasvatuksen työtapojen neljä "perhettä":

1. persoonallisuuden kehittäminen (esimerkiksi luova ongelmanratkaisu, itsenäiset projektit)
2. sosiaalisen vuorovaikutuksen kehittäminen (esimerkiksi yritystoiminnan simulointi, roolileikki, väittely, yhteistoiminnallinen oppiminen)
3. koulu-yritysysteistyön kehittäminen (esimerkiksi yrityskäynnit, TET, toiminnallinen opintokäynti)
4. tiedonhankinnan kehittäminen (esimerkiksi yrityksen edustaja koulussa, tietotekniikka)

Perinteisen ja yrittäjämäisen oppimisen eroja on mm. Gibb vertailut taulukon 1 mukaisesti (Luukkainen & Wuorinen 2002, 162)

TAULUKKO 1. Perinteisen ja yrittäjämäisen oppimisen erot

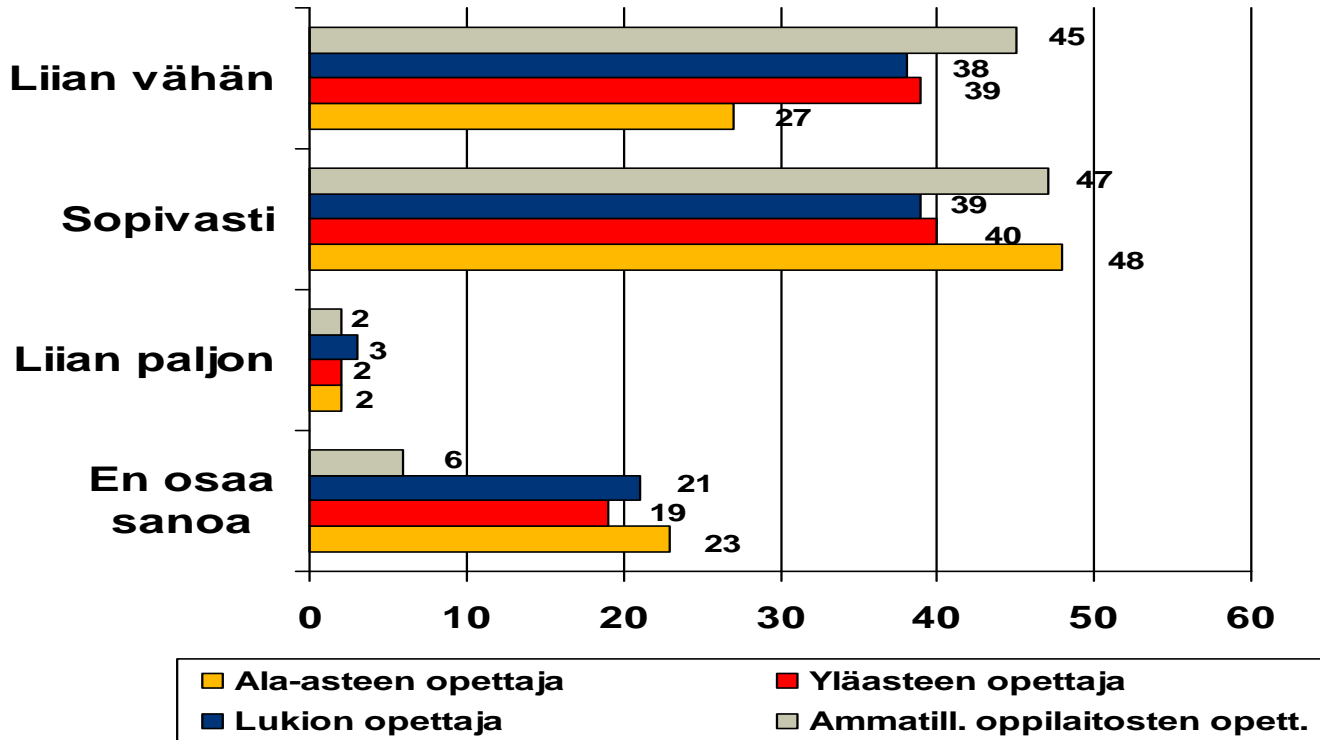
Perinteinen	Yrittäjämäinen
oppiminen ainoastaan opettajalta	opitaan toinen toisiltaan
passiivinen rooli kuuntelijana	tekemällä oppiminen
oppiminen kirjoitetuista teksteistä	oppiminen keskustelujen ja väittelyiden kautta
oppiminen opettajan luomien kokonaisuuksien kautta	oppiminen löytämisen ja omien kokeilujen kautta
oppiminen yhden henkilön palautteesta (opettaja)	oppiminen usean henkilön palautteesta tai reaktioista
oppiminen hyvin organisoidussa, aikataulutetussa ympäristössä	oppiminen joustavassa, epämuodollisessa ympäristössä
oppiminen ilman välittömiä tavoitteita	oppiminen selkeiden tavoitteiden alaisena
toisilta kopiointi ei toivottua	opitaan myös toisilta lainatusta
pelätään virheitä	opitaan virheistä
opitaan muistiinpanoista	opitaan ratkaisemalla ongelmia

Kysyttäessä opettajilta mielipiteitä koulutuksesta, yläasteen opettajista 39 % vastasi, että yrittäjyyskasvatusta on liian vähän opetuksessa. Ainoastaan 2 % vastanneista oli sitä mieltä, että yrittäjyyskasvatusta on liian paljon.

Opettajien mielipiteet koulutuksesta

Missä määrin seuraavat asiat toteutuvat opetuksessa ja koulutuksessa kun ajattelette oman alanne oppilaitoksia

Yrittäjyyskasvatus opetuksessa (%)

Suomen Gallup Oy 2002

KUVIO 2. Yrittäjyyskasvatus opetuksessa (Suomen Gallup/TAT)

Yrittäjämäinen oppiminen vaatii melkoista muutosta vallitsevassa koulukulttuurissa. Vallitsevat, tyypilliset opetustilanteet eivät rohkaise yritteliäisyyteen. Tarvitaan yrittäjyyttä tukevia opetusmenetelmiä, eli kokemuksellista oppimista. Nuoret tarvitsevat perinteisen tiedon lisäksi uudenlaisia taitoja, ajatus- ja toimintamalleja oppiakseen pois passiivisen oppijan roolista kohti yritteliästä, omatoimista oppijaa.

Huomionarvoinen asia on, että yrittäjyyskasvatus ei tarkoita samaa kuin yrityksen perustamiskoulutus (vrt. Koironen & Peltonen 1995, 41) ja tätä näkemystä tukevat myös haastateltujen opettajien näkemykset. Yrittäjyyskasvatusta ei tulisi verrata yrittäjyyskursseihin tai yrittäjäkoulutuksiin (vrt. Heinonen & Vento 1996, 6). I have argued extensively for a wider paradigm way beyond the new venture creation focus. (Gibb 2009) Gibb (2007) provosoi keskustelemaan, että onko yrittäjyys ainutlaatuinen ratkaisu ainutlaatuisen ympäristöön ja onko tätä edes mahdollista saavuttaa olemassa olevalla pa-

radigmalla. Hän laajentaa käsitystä yrittäjyydestä kohti yrittäjämäistä tekemistä, ajattelemista, tuntemista ja oppimista kritisoiden oikeana pidettyä, yleisesti hyväksyttyä ja auktoriteetin asemassa olevaa teoriaa ja viitekehystä yrittäjyydestä. Tätä keskustelua voidaan laajentaa myös yrittäjyyskasvatuksen paradigmaan.

2.5 Opetusministeriön ja Opetushallituksen linjaukset yrittäjyyskasvatukselle

Koulutuksen ja tutkimuksen kehittämissuunnitelmassa vuosille 2003–2008 todetaan, että hyvinvointiyhteiskunnan palvelutason säilyttäminen edellyttää uutta yrittäjyyttä. Koko koulujärjestelmän läpäisevä yrittäjyyskasvatus ja yrittäjyydelle myönteinen asenne luovat pohjaa yrittäjyydelle.

Yrittäjyyttä tuetaan vahvistamalla koulutuksen ja työelämän välistä vuorovaikutusta, parantamalla opettajien ja opinto-ohjaajien tietoja yrittäjyydestä sekä kehittämällä opetussisältöjä ja – menetelmiä kaikessa koulutuksessa.

Opetusministeriön toimialalla yrittäjyyskasvatuksen ja -koulutuksen tavoitteet liittyvät

- 1) valtakunnallisesti ja alueellisesti myönteisen yrittäjyyskulttuurin ja asenneilmapiirin kehittämiseen
- 2) sisäisen ja ulkoisen yrittäjyyden, uuden yritystoiminnan käynnistämiseen sekä innovaatiotoiminnan edistämiseen

Uudet perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet otettiin vuosiluokilla 3–9 käyttöön porrastaen vuosina 2004–2006. Lukion opetussuunnitelman perusteet otettiin käyttöön vuonna 2005. Perusteet sisältävät sekä pakollisina että valinnaisina ns. sisäiseen ja ulkoiseen yrittäjyyteen tähtäviä opintoja.

Osallistuva kansalaisuus ja yrittäjyys -aihekokonaisuuden päämääränä on auttaa oppilasta hahmottamaan yhteiskuntaa eri toimijoiden näkökulmista ja kehittää osallistumisessa tarvittavia valmiuksia sekä luoda pohjaa yrittäjämäisille toimintatavoille. Koulun oppimiskulttuurin ja toimintatapojen tulee tukea oppilaan kehittymistä omatoimiseksi, aloitteelliseksi, päämäärätietoiseksi, yhteistyökykyiseksi ja osallistuvaksi kansalaiseksi sekä tukea oppilasta muodostamaan realistinen kuva omista vaikutusmahdollisuuksistaan.

Opetushallitus on määritellyt, että tavoitteina on seuraavaa:

Oppilas oppii

- ymmärtämään kouluyhteisön, julkisen sektorin, elinkeinoelämän ja järjestöjen merkitystä, toimintaa ja tarpeita yhteiskunnan toimivuuden näkökulmasta
- muodostamaan oman kriittisen mielipiteen erilaista asiantuntijuutta hyödyntäen
- osallistumaan tarkoituksenmukaisella tavalla ja ottamaan vastuuta yhteisten asioiden hoidosta omassa kouluyhteisössä ja paikallisyhteisössä
- kohtaamaan ja käsittelemään muutoksia, epävarmuutta ja ristiriitoja sekä toimimaan yritteliäästi ja aloitteellisesti
- toimimaan innovatiivisesti ja pitkäjänteisesti päämäärän saavuttamiseksi sekä arvioimaan omaa toimintaansa ja sen vaikutuksia
- tuntemaan työelämää ja yritystoimintaa sekä ymmärtämään näiden merkityksen yksilölle ja yhteiskunnalle.

Osallistuva kansalaisuus ja yrittäjyys -aihekokonaisuuden keskeiset sisällöt ovat;

- perustietoja kouluyhteisön, julkisen sektorin, elinkeinoelämän ja järjestöjen toiminnasta sekä työnjaosta
- demokratian merkitys yhteisössä ja yhteiskunnassa
- erilaisia osallistumis- ja vaikuttamiskeinoja kansalaisyhteiskunnassa
- verkostoituminen oman ja yhteisen hyvinvoinnin edistämiseksi
- osallistuminen ja vaikuttaminen omassa koulussa ja elinympäristössä sekä oman toiminnan vaikuttavuuden arviointi
- yrittäjyys ja sen merkitys yhteiskunnalle, perustietoja yrittäjyydestä ammattina sekä työelämään tutustuminen

Uusien opetussuunnitelmien perusteet ovat olleet vasta muutaman vuoden käytössä, joten pitkälle menevien johtopäätösten vetäminen saattaa olla vielä liian aikaista. Opetushallitus on määritellyt melkoiset tavoitteet yrittäjyyskasvatukselle, mutta kuinka moni opettaja kykenee niitä toteuttamaan ilman täydennyskoulutusta? Ykä-hankkeen aikana käydyistä keskusteluista kävi ilmi, että opettajat toivovat enemmän konkreettisia ohjeita ja malleja onnistuneen yrittäjyyskasvatuksen toteuttamiselle.

Tällä hetkellä yrittäjyys nähdään talouden moottorina monissa maissa ja se on johtanut lisääntyvään kiinnostukseen kehittää erilaisia yrittäjyyskoulutuksia, mutta paljon on vielä tehtävä tukimusta siitä, mikä johtaa yrittäjäksi ryhtymiseen ja miten sen tunnistaa. (Gorman, Hanlon & King 1997). Kuten aiemmin todettu, yrittäjyyskasvatukseen liittyvä koulutus vaatii myös vielä kehittämistä ja lisätutkimusta. Onko yrittäjyyskasvatus ylipäättänsä mahdollista? Yritysten kasvuhalu koskevien tutkimusten perusteella vastaus on myönteinen. Vaikka opetuksen keinoin ei yrittämisen taustalla oleviin kaikkiin tekijöihin voida vaikuttaa, nämä tekijät voidaan nostaa keskusteluihin. (Sillanpää 2007, 57)

Hyvien toimintatapojen vaihto ja levittäminen voi olla tehokas keino edistää yrittäjyyskasvatusta, mutta se ei ole laajalti käytössä. Tätä on tehostettava sekä kansallisella että Euroopan tasolla. Hyvien toimintatapojen levittämisellä voidaan lisätä tietoisuutta ja parantaa motivaatiota oppilaitoksissa ja opettajien keskuudessa. (Euroopan komissio 2004, 7) Malleja ideoiden vaihtamiseen maiden ja kulttuurien välillä olisi löydettävissä yritysmaailmasta. (ks. esim. Gibb 2000)

2.6 Yrittäjyyden edistäminen

2.6.1 Yrittäjyyden merkitys

Lissabonin Eurooppa-neuvoston kokouksessa 23.–24.3.2000 asetettiin tavoitteeksi rakentaa unionista maailman kilpailukykyisin ja dynaamisin tietopohjainen talous, joka kykenee ylläpitämään talouskasvua, luomaan uusia ja parempia työpaikkoja ja luomaan sosiaalista yhteenkuuluvuutta. Tämä edellyttää toimenpiteitä yrittäjyyden edistämiseksi. EU:n työllisyysuuntaviivoissa on yrittäjyys nostettu yhdeksi kehittämiskohteeksi. Euroopan unionin neuvoston 14.2.2001 linjaukset määrittelevät yrittäjyyden edistämisen yhdeksi painopisteeksi koulujärjestelmässä. Euroopan unionin komission yrittäjyyden vihreä kirja julkaistiin 21.1.2003. Siinä todetaan, että koulutuksen olisi osaltaan edistettävä yrittäjyyttä luomalla oikeanlaista ajatustapa, vahvistamalla yrittäjätaitoja sekä luomalla tietoisuus yrittäjän uravaihtoehdosta. (Opetusministeriö 2004, 6 ja Euroopan yhteisöjen komissio 2004: Vihreä kirja: Yrittäjyys)

Roolimalleilla on tärkeä rooli kun halutaan lisätä tietoisuutta yrittäjyydestä yhtenä uravaihtoehtona niin yläkoululaisten kuin aikuisten parissa. Korkeasti kouluttautuneet aka-

valaiset ryhtyvät tavallisesti yrittäjiksi 31–40-vuotiaana ja heillä on runsaasti yrittäjäroolimalleja lähipiirissään. (Paasio & Pukkinen 2006, 37)

Komission tiedonanto Neuvostolle, Euroopan parlamentille, Euroopan talous- ja sosiaalikomitealle sekä alueiden komitealle 11.2.2004 sisälsi toimintasuunnitelman yrittäjyyden edistämisestä Euroopassa. Euroopan unioni (EU) on sitoutunut edistämään yrittäjyyttä osana strategiaansa, joka liittyy talouden muutokseen ja talouden ja kilpailukyvyyn lujittamiseen tulevaisuudessa. Neuvosto kehotti ryhtymään pienten yritysten ja yrittäjyyden asemaa edistäviin toimenpiteisiin.

Mutta vaikka toimenpiteisiin on ryhdyttykin, ero EU:n ja Yhdysvaltojen BKT:ssä asukasta kohti ei ole kaventunut – itse asiassa tuottavuusvaje kasvaa. Tulevaisuutta koskevat selvitykset osoittavat, että jos talouden nykyisten suuntausten annetaan Euroopassa jatkua, Euroopan osuus maailman tuotannosta pienenee, vaikka tuotannon määrä absoluuttisesti kasvaa. Varsinkin nousevien Aasian maiden osuus kasvaa. Eurooppa tarvitsee lisää yrittäjyyttä taloudellisen asemansa vahvistamiseksi. (Euroopan yhteisöjen komission tiedonanto 2004, 3) Vallitsevat asenteet yrittämistä kohtaan sekä riskien ja palkitsevuuden suhde näyttävät tekevän monet eurooppalaiset haluttomiksi ryhtymään yrittäjiksi. (Euroopan yhteisöjen komission tiedonanto 2004, 5)

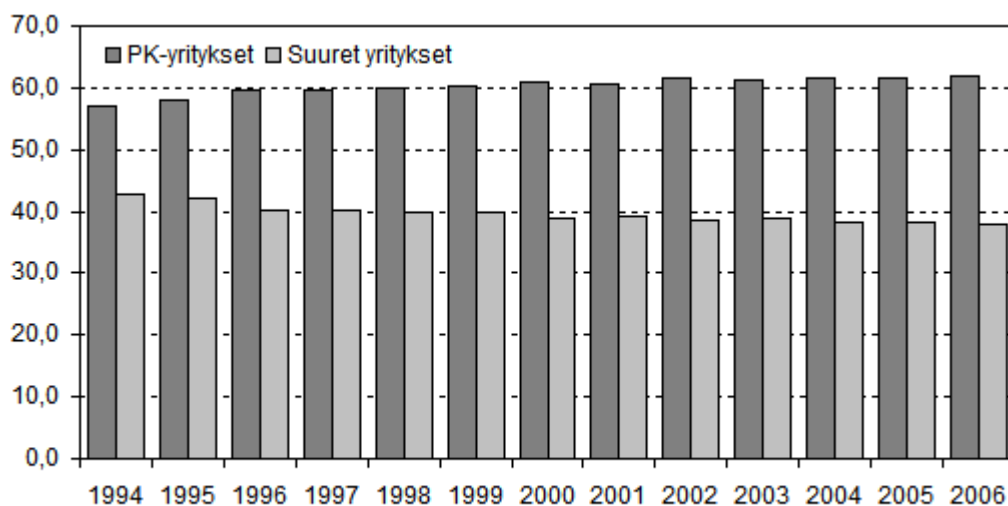
Pk-yrityksillä on Suomen taloudessa merkittävä rooli. Niiden merkitys yritysverkostojen osana on aivan keskeinen. Tämän yritysjoukon kilpailukyvyyn kivijalka on osaamisessa, innovaatioissa, kansainvälistymisessä, kasvuhakuisuudessa sekä joustavissa toimintatavoissa, joita on kaikin tavoin kyettävä kehittämään ja ylläpitämään. Kuitenkin OECD:n selvityksessä yrittäjyys osoittautuu Suomen toimintaympäristön heikommaksi alueeksi (Kilpailukykykatsaus 2005, 43) Tällä hetkellä voimassa olevissa kolmessa politiikkaohjelmassa työllä, yrittämisellä ja työelämällä on keskeinen merkitys.

Talouden kasvun ja työllisyyden kannalta ratkaisevassa asemassa ovat kasvavat ja menestyvät yritykset. Suomen keskeinen ongelma on kuitenkin pienten yritysten kasvuhaluttomuus ja keskisuurten yritysten puute. Huolimatta muutaman suuryrityksen korostuneesta näkyvyydestä tiedotusvälineissä Suomen talouselämän perusta muodostuu pk-yrityksistä.

Suomessa toimi noin 243 300 yritystä (pl. alkutuotanto) vuonna 2006. Niistä oli pieniä tai keskisuuria 99,8 %. Ne työllistivät yrityssektorin henkilöstöstä 62 % ja kerryttivät 52 % liikevaihdosta. Yrittäjät muodostivat 9,4 % koko työllisestä työvoimasta. (Yrittäjyyskatsaus 2007)

Vuonna 2006 teollisuus työllisti eniten (29 %), toiseksi eniten kauppa (18 %) ja kolmantena oli tekniset ja liike-elämän palvelut (14 %). Yritysten liikevaihto oli 347,6 miljardia euroa vuonna 2006. (Tilastokeskus 2007)

Kuten seuraavasta kuvioista ilmenee, Pk-yritysten osuus henkilöstä on huomattava.

KUVIO 3. PK- ja suurten yritysten osuudet henkilöstöstä 1994 - 2006

(Suomen yritykset 2006. Tilastokeskus)

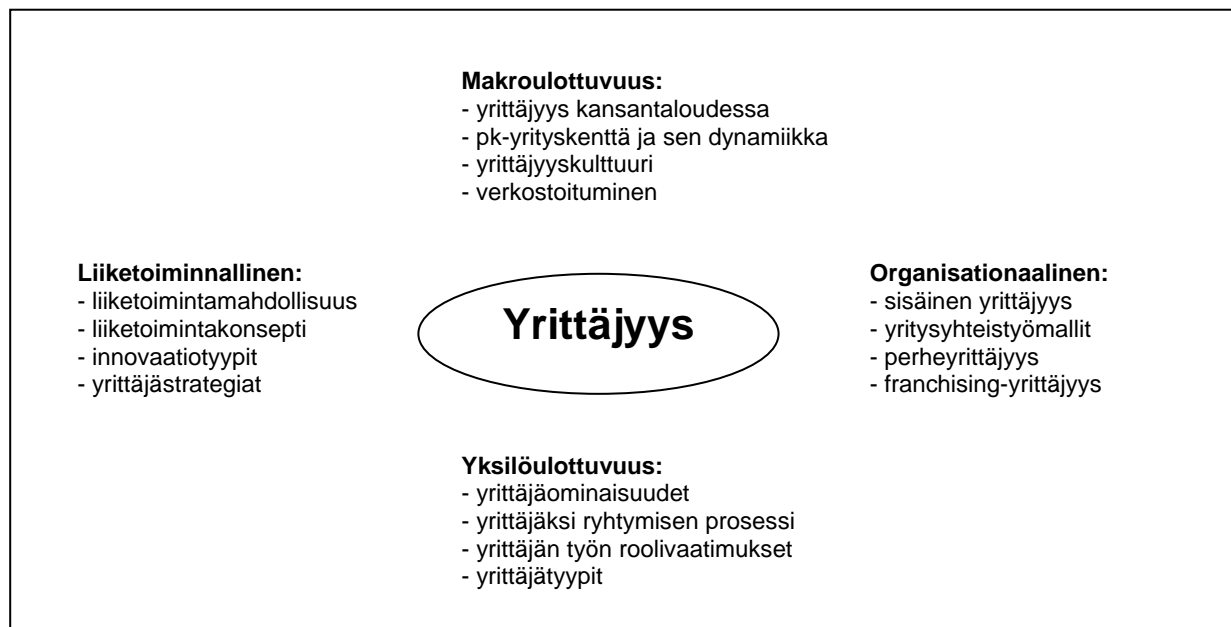
Eurobarometrin mukaan itsenäiseksi yrittäjäksi haluavien osuus haastatelluista on Euroopassa alle 50 %, kun se on Yhdysvalloissa noin 60 %. Toisen palvelukseen haluavien osuus on siten Euroopassa huomattavasti suurempi kuin Yhdysvalloissa. Suomessa itsenäiseksi yrittäjäksi haluavien osuus on vain noin neljännes. GEM -selvityksen (Global Entrepreneurship Monitor) mukaan vain seitsemän prosenttia suomalaista uskoi ryhtyvänsä uuteen yrityshankkeeseen kolmen seuraavan vuoden aikana, kun EU:n keskiarvo on 10 %. Suomi on selvitykseen osallistuvista maista häntäpäässä. Eurostatin työvoimatutkimuksen mukaan yrittäjien (pl. maatalousyrittäjät) osuus on Suomessa

vajaat viisi prosenttia, kun EU:n keskiarvo on yli kuusi prosenttia. (Elinkeinoelämän Keskusliitto 2005)

Yhteenvedona voitaneen todeta, että suomalaiset eivät ole erityisen halukkaita ryhtymään yrittäjiksi. Turvallinen palkkatyö ja pienemmät riskit houkuttavat enemmän.

2.6.2 Yrittäjyyden ulottuvuudet

Yrittäjyyden ulottuvuutta voidaan hahmottaa graafisesti Vesalaisen tapaan kuvion 4 mukaisesti (Ristimäki 2002, 40)

KUVIO 4. Yrittäjyyden ulottuvuudet

Yrittäjyys on ajattelu-, toiminta- ja suhtautumistapa, joka saa yrityksen henkisine ja aineellisine voimavaroineen järjestäytymään ja toimimaan sekä sen yksilöt ja työyhteisöt käyttäytymään tehokkaasti asetettujen tavoitteiden saavuttamiseksi. (Peltonen 1986, 32). Peltonen jakoi vuonna 1985 yrittäjyyden sisäiseen ja ulkoiseen yrittäjyyteen. (Luukkainen & Wuorinen 2002, 14) "Sisäinen yrittäjyys liittyy ihmisen yrittäjämäiseen toimintaan".

Sisäisellä yrittäjyydellä on paljon yhteisiä piirteitä ulkoisen yrittäjyyden kanssa, esimerkiksi riskinotto, vapauden halu ja toimintasuuntautuneisuus. (Koiranen & Pohjansaari 1994, 33) Kyrö puhuu myös omaehtoisesta yrittäjyydestä, joka viittaa yksilön roolin muuttumiseen, työnjaon ja organisaatioistumisen tuotteena. ”Käsitteeseen liittyy vastuu omasta työllistyvyydestä ja toimeentulosta, näihin kuuluvista etuisuuksista ja riskeistä”. (Kyrö 1997, 134)

Savonia-ammattikorkeakoulun Iisalmen yksikön järjestämässä Studia Savonia-luentosarjassa puhuneen professori Routamaan mukaan yrittäjyysvalmiudet edellyttävät oman elämän hallintaa ja epävarmuuden sietokykyä ja hän puhuikin sisäisestä yrittäjyydestä. (Iisalmen Sanomat 28.9.2004). Yrittäjyyttä tulisi pyrkiä tarkastelemaan ja ymmärtämään ajattelutapana ja asenteena eikä pelkästään liiketoiminnan kautta.

2.6.3 Hallituksen politiikkaohjelmat

Hallitus antoi 7.4.2004 periaatepäätöksen hallituksen strategia-asiakirjasta, joka sisälsivät hallitusohjelmassa sovitut politiikkaohjelmat. Hallitusohjelmaan sisältyi neljä politiikkaohjelmaa ja ne käsittelivät työllisyyttä, tietoyhteiskuntaa, kansalaisvaikuttamista ja yrittäjyyttä. Yrittäjyyden politiikkaohjelma koostui viidestä osa-alueesta. Ne olivat 1. yrittäjyyskasvatus ja yritysneuvonta, 2. yritysten perustaminen, kasvu ja kansainvälistyminen, 3. yritystoimintaan vaikuttavat verot ja maksut, 4. alueiden yrittäjyys sekä 5. yrityksiä koskevat säädökset ja markkinoiden toiminta.

Pääministeri Matti Vanhasen II hallitus käynnisti kolme politiikkaohjelmaa, joita johtavat ja koordinoivat ohjelmista vastaavat ministerit. Nykyiset politiikkaohjelmat ovat 1. työn, yrittämisen ja työelämän politiikkaohjelma, 2. terveyden edistämisen politiikkaohjelma ja 3. lasten, nuorten ja perheiden hyvinvoinnin politiikkaohjelma. Ohjelmien tarkemmat sisällöt ja suunnitelmat vahvistettiin hallituksen ensimmäisessä strategia-asiakirjassa 5.12.2007.

Työn, yrittämisen ja työelämän politiikkaohjelma tukee hallituksen tavoitteita talouskasvun, työllisyyden ja hyvinvointiyhteiskunnan rahoitus pohjan turvaamiseksi. Ohjelman päätavoitteina on huolehtia kansalaisten työpanoksen saamisesta mahdollisimman täysimääräisesti käyttöön, työn tuottavuuden ja työelämän laadun oleellisesta parantumisesta suomalaisilla työpaikoilla seuraavien vuosikymmenten aikana sekä yrittäjyys- ja

yrittäjien kasvun edistämistä. Poliittisena tavoitteena on tukea talouskasvua ja työllisyyttä laadullisesti kestävästä tuottavuudesta ja työelämän laadusta parantamalla. Tähän pyritään tukemalla työyhteisöjen mahdollisuuksia edistää omaa innovaatiokyvykkyyttään erityisesti johtamista ja osaamista kehittämällä.

Taloukskasvun turvaaminen edellyttää, että kansalaisten keskuudessa on jatkuvasti riittävässä määrin halukkuutta uusien yritysten perustamiseen ja yritysten kasvattamiseen. Poliittisella ohjelmalla tuetaan seuraavia toimia yrittäjyyshalukkuuden ja yritysten kasvun edistämiseksi:

- Yrittäjyyskasvatuksen linjaukset kattavat läpäisyperiaatteella koko koululaitoksen.
- Jatketaan toimia yrittäjyyskasvatuksen monipuolistamiseksi ja laajentamiseksi peruskouluissa ja lukioissa.
- Lisätään mahdollisuuksia yrittäjyystietouden ja yrittäjyysvalmiuksien opiskelulle ammatillisessa koulutuksessa ja eri tieteenalojen korkeakoulutuksessa.
- Kannustetaan oppilaitoksia ja elinkeinoelämää keskinäiseen yhteistyöhön.

(Valtioneuvosto 2007)

2.6.4 Elinkeinoelämän lähtökohdat yrittäjyyskasvatuksessa

Elinkeinoelämällä on monia eri sidosryhmiä, joilla on hieman erilaisia painotuksia kannanotoissa yrittäjyyskasvatukseen liittyen. Huomioitavaa on kuitenkin, että mitään ristiriitoja ei ole havaittavissa eri näkemysten välillä. Tarkastelen tässä kahden keskeisemmän toimijan, Suomen Yrittäjien ja Taloudellisen Tiedotustoimiston, linjauksia yrittäjyyskasvatukseen.

Nykyisessään muodossaan Suomen Yrittäjät on toiminut vuodesta 1996 lähtien, jolloin yrittäjät keskittivät voimansa yhteen järjestöön. Samalla edeltävät järjestöt, vuodesta 1898 toiminut Pienteollisuuden Keskusliitto PTK ja vuodesta 1933 toiminut Suomen Yrittäjien Keskusliitto SYKL lakkautettiin. Suomen Yrittäjät on yli 100 000 jäsenyrityksen keskusjärjestö. Mukana on yrityksiä kaupan, liikenteen, palvelujen, teollisuuden ja urakoinnin toimialoilta. Yrittäjäjärjestön toiminta rakentuu 412 paikallisyhdistyksestä, 21 aluejärjestöstä ja 51 toimialajärjestöstä.

Taloudellinen Tiedotustoimisto (TAT) on suomalaisen elinkeinoelämän tiedotustoimisto, joka seuraa yritysten toimintaympäristössä ja nuorten asenteissa tapahtuvia muutoksia.

TAT vastaa elinkeinoelämän koulutus- ja uravalintoja tukevasta viestinnästä ja tarjoaa yrityksille ja kouluille välineitä nuorisoviestintään. TAT järjestää toimittajille talouskoulutusta ja perehdyttää toimittajia yritysten liiketoimintaan. Taloudellisen Tiedotustoimiston omistavat Elinkeinoelämän keskusliitto EK ja Teollisuuden ja Työnantajain Keskusliiton TT-säätiö. Taloudellinen Tiedotustoimisto on perustettu vuonna 1947. Taloudellinen Tiedotustoimisto kuuluu TAT-ryhmään, johon kuuluvat myös Finnfacts, Infor Oy ja Infor Consulting Oy.

Suomen yrittäjät ilmoittavat omiksi lähtökohdiksi yrittäjyyskasvatuksessa muun muassa seuraavaa: yrittäjyyskasvatuksella saadaan aikaan myönteisiä asenteita yrittäjyyttä tai yrittäjämäistä toimintatapaa kohtaan ja yrittäjyyden mieltäminen yhtenä uravaihtoehtona on tärkeää. Lisäksi Suomen yrittäjien mielestä yrittäjyyskasvatus tulisi ottaa osaksi opetusta kaikissa oppilaitoksissa ja kaikilla koulutuksen tasoilla. (Suomen Yrittäjät 2008)

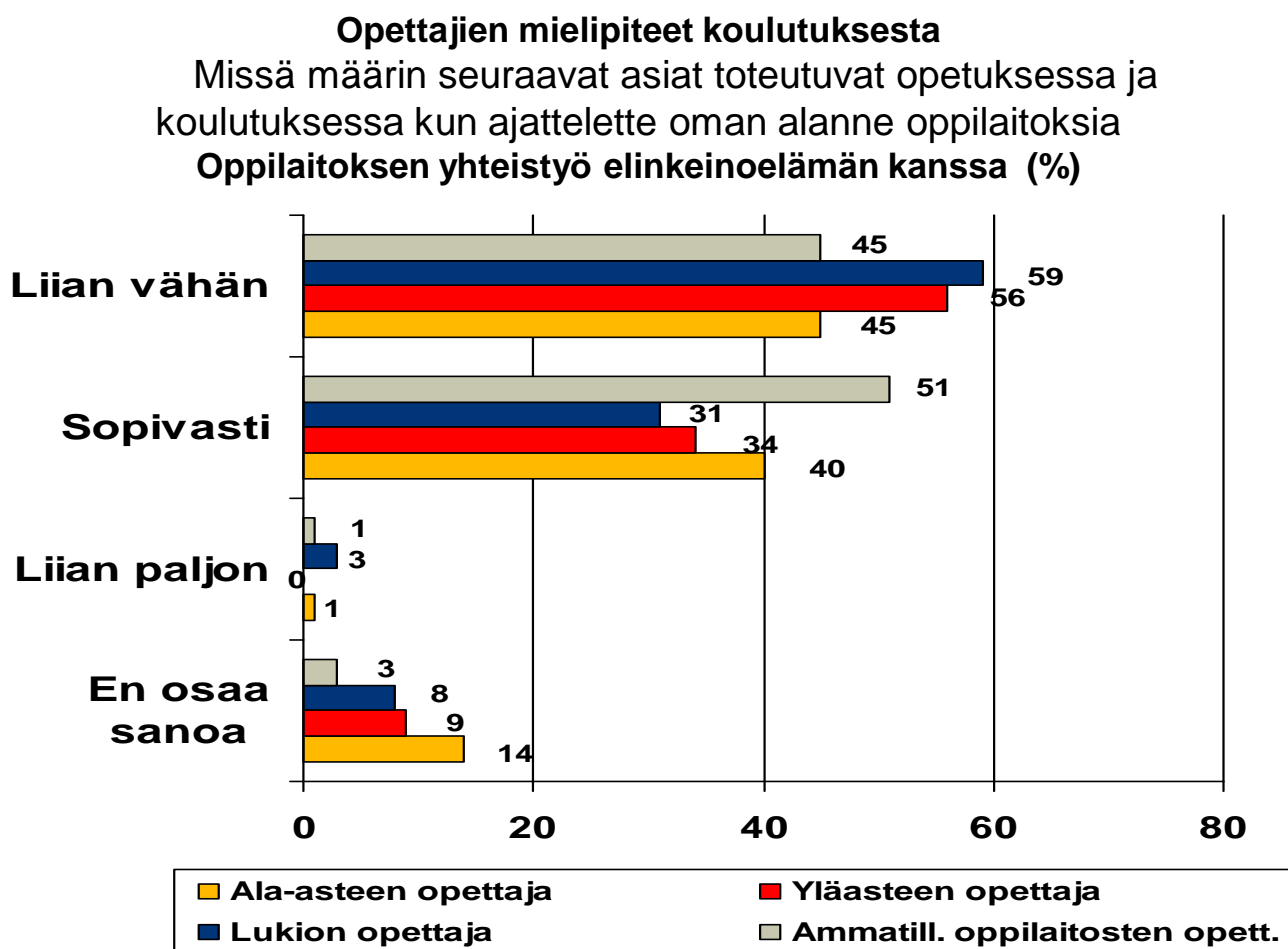
Suomen Yrittäjien sivuilla on runsaasti materiaalia niin yrittäjien kuin koulujenkin tarpeisiin. Suomen Yrittäjien panostus viime vuosina yrittäjyyskasvatukseen on ollut huomattavaa; yhdistys on järjestänyt asian tiimoilta koulutustilaisuuksia, seminaareja ja monipuolista koulutusta niin yrittäjille kuin opettajille. Myös uuden materiaalin tuotanto opettajien ja yrittäjien käyttöön on ollut runsasta. Yrittäjähdistyksen kannanotot ovat merkittäviä, sillä heidän piirissään on n. 100.000 yritystä ja yrittäjyyskasvatuksen tarpeellisuudesta käyty keskustelu osaltaan mahdollistaa paremman yritysten ja oppilaitosten välisen yhteistyön toteutumisen.

Taloudellisen Tiedotustoimiston (TAT) nuoriso- ja koulupalvelu edistää koulujen ja yritysten yhteistyötä ja tuottaa materiaalia sekä järjestää opettajille ja koulu yhteisöille koulutusta. TAT on panostanut nimenomaisesti TETtiin liittyvään materiaaliin. TAT:n sivuilta löytää yläkoulun TET-jaksoihin liittyen esimerkiksi pelisäännöt ja vastuukysymykset, TET-sopimusohjan, tavoitteet TETille, listan työelämän tärkeistä ominaisuuksista ja taidoista, tehtävät TETin aikana, TET-päiväkirja, ammattihaastattelu, itsearviointi, TET-todistus. (TAT 2008)

Suomen Yrittäjät ja TAT myötäilevät opetustoimen näkemyksiä yrittäjyyskasvatuksesta. TATin viesti onkin, että TET on mahdollisuus vahvistaa nuoren itsetuntoa, opettaa nuorta ottamaan vastuuta ja lisätä nuoren tietoa aloista ja ammanteista. Näin ollen osaa

opettajista ja vanhemmista painanut huoli liiallisen kaupallisuuden tulemisesta kouluihin ja jo yläkoulussa alkava opetus tähdäten oppilaiden kouluttamiseksi yrittäjiksi osoittautuu turhaksi. Mielestäni yritys-oppilaitosyhteistyö on meillä terveellä pohjalla ja yhteistyössä pyritään huomioimaan niin oppilaan, opettajan kuin yrittäjän intressit ja tarpeet.

Tästä huolimatta yläasteen opettajista 56 % on sitä mieltä, että oppilaitoksilla on liian vähän yhteistyötä elinkeinoelämän kanssa. Liian paljon yhteistyötä ei ollut kenenkään mielestä ja sopivasti yhteistyötä elinkeinoelämän kanssa oli 34 %:n mielestä.

Suomen Gallup Oy 2002

KUVIO 5. Oppilaitoksen yhteistyö elinkeinoelämän kanssa (Suomen Gallup/TAT)

2.7 Yrittäjyyskasvatuksen yleiset tavoitteet ja ongelmat yläkouluissa

Yrittäjyyskasvatuksen yhtenä peruslähtökohtana on tukea oppilaassa sellaisia tietoja, taitoja ja asenteita, joita hän tarvitsee opiskeluaikanaan sekä myöhemmin työelämässä riippumatta siitä, työskenteleekö hän itsenäisenä yrittäjänä vai toisen palveluksessa.

(Ristimäki 2002, 6) Koulun tehtävänä on auttaa oppilasta selviämään tulevaisuuden tehtävissä ja sen vuoksi on edistettävä yrittäjämäistä toimintatapaa. (Ristimäki 2007, 35)

Yrittäjyyskasvatuksen vaiheet voidaan jakaa seuraavasti (Kyrö, Lehtonen & Ristimäki 2007, 23):

Vaihe 1: 1980-luvun loppu ja 1990-luvun alku – Haaste piirreteorioille – onko yrittäjyys synnynnäistä vai voiko yrittäjyyteen kasvattaa?

Vaihe 2: 1990-luvun loppu ja 2000-luvun alku – Mitä on yrittäjyyteen kasvaminen ja yrittäjämäinen oppiminen?

Vaihe 3: 2005 – Miten yrittäjyyttä opetetaan?

Vaihe 4: Odotus seuraavalle vaiheelle – Millainen on yrittäjämäinen opettaja ja oppimisympäristö?

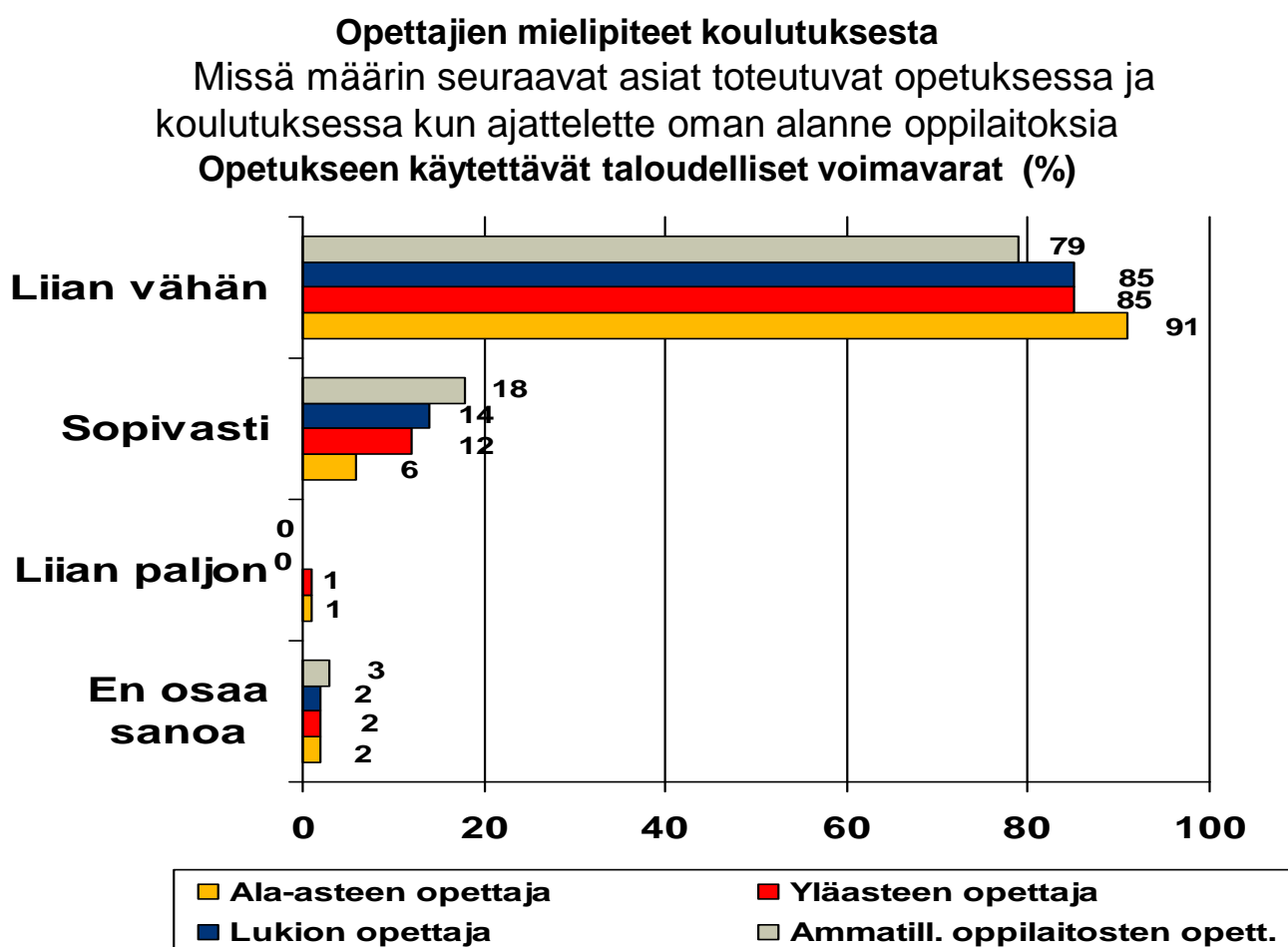
Viimeinen kohta on laaja kysymys, joka olisi huomioitava opettajien perus- ja jatkokoulutuksessa sekä erilaisissa hankerahoituksella pyöritettävissä projekteissa. Myös yrittäjille olisi annettava lisää tietoa onnistuneen yritys- ja oppilaitosyhteistyön mahdollisuuksista ja muodoista.

Mikäli erilaiset oppimistehtävät eivät ole kiinnitetty yrittäjän arkeen, ne eivät tue oppimista. Harjoituksina tehdyt liiketoimintasuunnitelmat ilman todellista liikeideaa eivät juuri palvele yrittäjämäistä oppimista ja ne koetaan turhiksi ja keinotekoisiksi ja harjoitusyritykset ovat joidenkin mielestä leikkitoimintaa. (Akola & Heinonen 2007, 297–298 & Hytti 2002; ks. myös Karttunen 2007, 156).

Tutkimuksessa - toimivatko ammattikorkeakoulun yrittäjyysopinnot intentiota muuttavina tekijöinä - selvisi, että opiskelijat kaipaavat esimerkkejä yrittäjinä toimivista opettajista enemmän ja että, yrittäjyyden edistäminen koulutuksessa edellyttäisi opiskelijoiden mielestä lisää konkretiaa, vahvempaa kytkemistä omaan toimialaan, opintojen oikeaa jaksottamista ja ajoittamista. (Pihkala, 2007). Yrittäjyyskasvatuksen parissa toimivat opettajat ja toimijat ovat roolimalleja. (Huusko & Lavikainen 2007, 143)

Viime vuosina on Euroopassa, Suomi mukaan lukien, jaettu huomattavia summia erilaisille Euroopan Unionin rahoittamille yrittäjyyskasvatushankkeille. Valitettavan usein hankkeen päättymisen jälkeen myös toiminta lakkaa vähitellen ja mikäli uudenlaista toimintakulttuuria ei ole saatu vakiintumaan, palataan vähitellen vanhoihin toimintatapoihin (ks. mm. Ruskovaara 2007, 153).

Opettajien mielestä opetukseen on käytettävissä liian vähän taloudellisia voimavaroja. Toivottavasti tämä ei muodostu esteeksi onnistuneen yrittäjyyskasvatuksen toteuttamiselle, sillä jopa 85 % yläasteen opettajista totesi opetukseen olevan käytettävissä liian vähän taloudellisia voimavaroja.

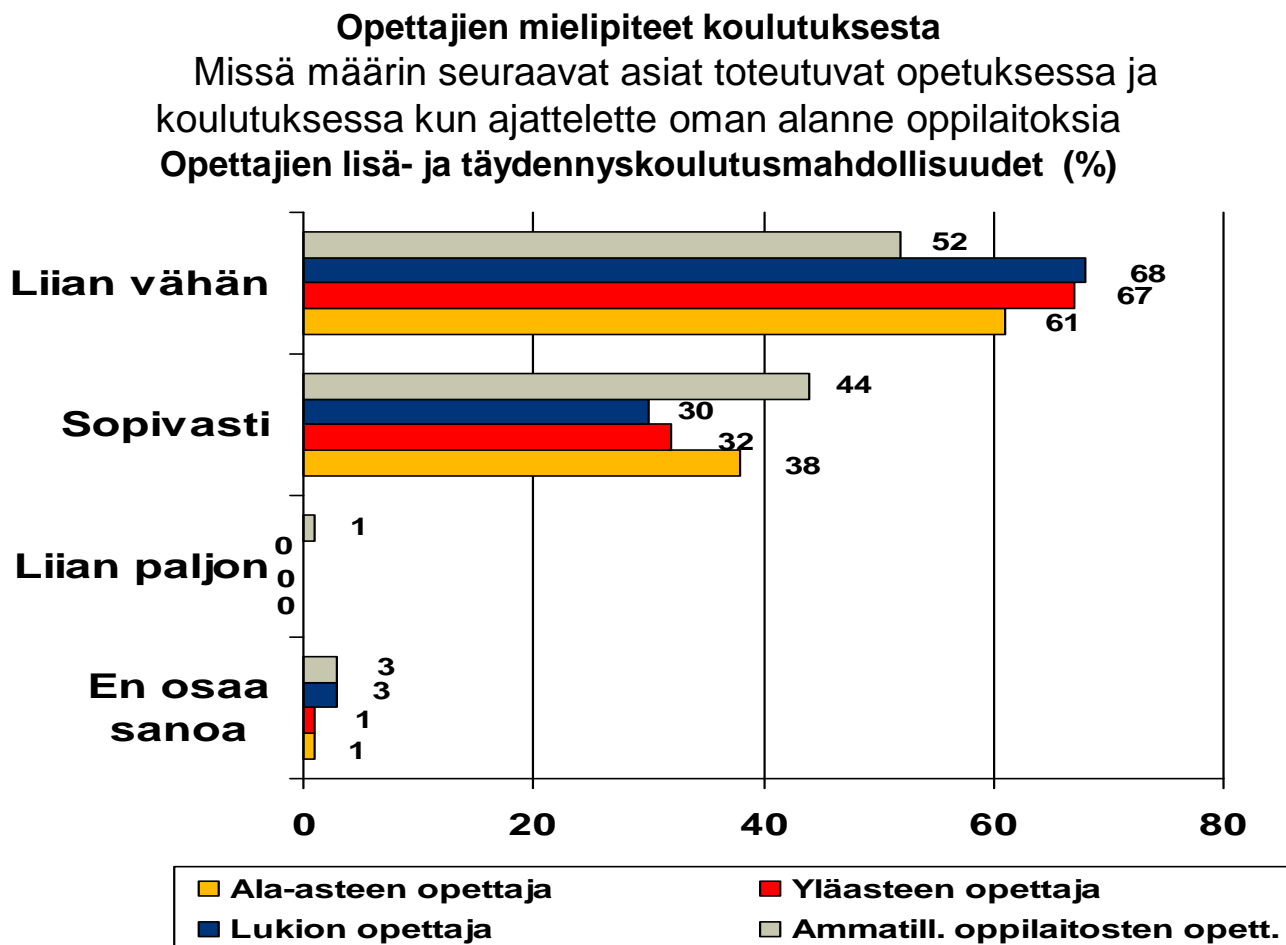

Suomen Gallup Oy 2002

KUVIO 6. Opetukseen käytettävät taloudelliset voimavarat (Suomen Gallup/TAT)

Taloudellisten voimavarojen puutteen lisäksi opettajien lisä- ja täydennyskoulutusmahdollisuuksien puute voi myös estää tai hidastaa yrittäjyyskasvatuksen toteutumista kou-

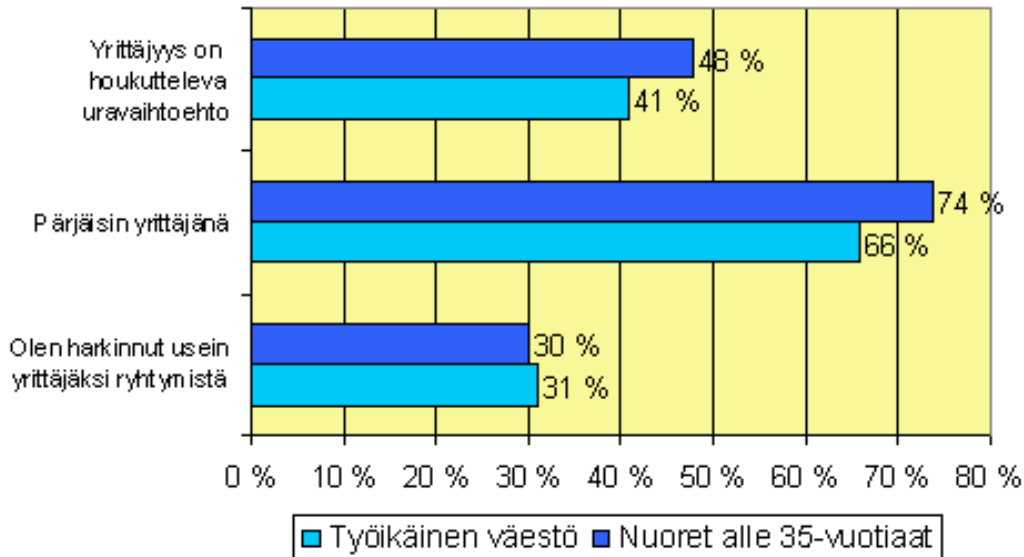
luissa. Opettajien selvä enemmistö oli sitä mieltä, että opettajien lisä- ja täydennyskoulutusmahdollisuuksia on liian vähän.

Suomen Gallup Oy 2002

KUVIO 7. Opettajien lisä- ja täydennyskoulutusmahdollisuudet (Suomen Gallup/TAT)

Ilahduttavaa on todeta, että nuoret (alle 35-vuotiaat) kuitenkin uskovat pärjäävänsä yrittäjänä. Yrittäjyys 2000-tutkimuksessa jopa 74 % nuorista uskoi pärjäävänsä yrittäjänä ja 48 % piti yrittäjyyttä houkuttelevana uravaihtoehtona ja noin kolmannes oli harkinnut usein yrittäjäksi ryhtymistä.

KUVIO 8. Nuorten suhtautuminen yrittäjyyteen (Suomen Gallup, Yrittäjyys 2000 – tutkimus)

Voitaneen siis todeta, että nuorten suhtautuminen yrittäjyyteen on pääsääntöisesti positiivista ja tarpeellisilla taloudellisilla resursseilla ja opettajille suunnatulla lisä- sekä täydennyskoulutuksella, yrittäjyyskasvatuksen toteuttamiseen on hyvät mahdollisuudet suomalaisessa yhteiskunnassa.

3 TYÖELÄMÄÄN TUTUSTUMINEN YLÄKOULUSSA

Tämän luvun tavoitteet ovat perehdyttää lukija työelämään tutustumiseen (TET-jaksoon) ja muihin yritysten ja koulujen välillä oleviin yhteistyömalleihin sekä työelämään tutustumisen erilaisiin mahdollisuuksiin ja ongelmiin yläkoulussa.

3.1 Työelämään tutustuminen (TET)

TET-jaksot ovat todennäköisesti tunnetuin yritys- ja oppilaitosyhteistyön muoto. Kouluhallitus on lähettämässään ryhmäkirjeessä Lääninhallituksille 21.12.1977 todennut peruskoululaisten työelämään tutustumisesta mm. seuraavaa; koulujärjestelmän perusteista annetun lain (467/68) 6 §:ssä säädetään, että peruskoulun opetussuunnitelmaan tulee kuulua mm. elinkeinoelämään keskeisesti liittyviä, ammatinvalinnan edellytyksiä lisääviä oppiaineita ja käytännöllisiä harjoituksia. Peruskoulun opetussuunnitelman toteutumisen arviointi on osoittanut, että yhteydet työelämään ovat riittämättömät ja että työkasvatuksen periaatteita tulisi entistä laajemmin soveltaa koulutyöhön. Vuosiluokat 8–9 muodostavat perusopetuksen päättövaiheen, jonka tehtävänä on myös ohjata oppilasta jatko-opintoihin ja kehittää valmiuksia toimia yhteiskunnassa ja työelämässä. (Opetushallitus 2004, 15)

Kouluhallitus on edelleen lähettämässään ryhmäkirjeessä Lääninhallituksille 2.6.1978 ohjeistanut peruskoululaisten työelämään liittyvistä tutustumisjaksoista mm. ettei työelämään tutustuttamistoiminnalle peruskoulussa ole muodollisia esteitä. Sen lisäksi kirjeessä viitataan viitekirjeisiin, joissa on suositettu kuntia järjestämään TET-jaksoja mahdollisuuksien mukaan osana yläasteen normaalia opetussuunnitelmaa ja yhteenvetona myös todetaan, että palautteen mukaan mitä toiminnasta on saatu eri puolilta maata, kokemukset ovat olleet yksimielisesti toiminnan lisäämistä rohkaisevia.

Ohjaustoiminnan periaatteet ja työnjako eri toimijoiden kesken on määriteltävä opetussuunnitelmassa. Opetussuunnitelmaan tulee sisältyä kuvaus, miten yhteistyötä paikallisen työ- ja elinkeinoelämän kanssa toteutetaan koko koulun toiminnan tasolla. Tämän yhteistyön keskeisen osan muodostavat työelämän edustajien vierailut luokkatunneilla, työpaikkakäynnit, projektityöt, eri alojen tiedotusmateriaalien käyttö ja työelämään tutustuminen (TET). Eri oppiaineiden opetukseen tulee sisällyttää kokonaisuuksia, jotka

liittävät opiskeltavan aineen antamat tiedot ja taidot työelämän vaatimuksiin ja mahdollisuuksiin. (Opetushallitus 2004)

TET-jaksoilla on siis Suomessa jo pitkät perinteet. Pitkistä perinteistä huolimatta TET-jaksoissa on vielä kehittämistä. Ykä Yritteliäs – yrittäjyyskasvatushankkeessa pyydettiin yläasteella olevia nuoria kirjoittamaan kokemuksistaan ja saimme seuraavanlaisia kirjoitelmia.

Siivosin ja keitin kahvia sekä järjestelin varastoa. En saanut itse suunnitella jakson sisältöä. En oikeastaan saanut vaikuttaa työtehtäviin... tietenkin sain keittää sellaista kahvia, kun itse halusin ja varastoa sain järjestellä oman mieleni mukaan. Eikä minun tarvinnut kantaa älyttömän painavia laatikoita.

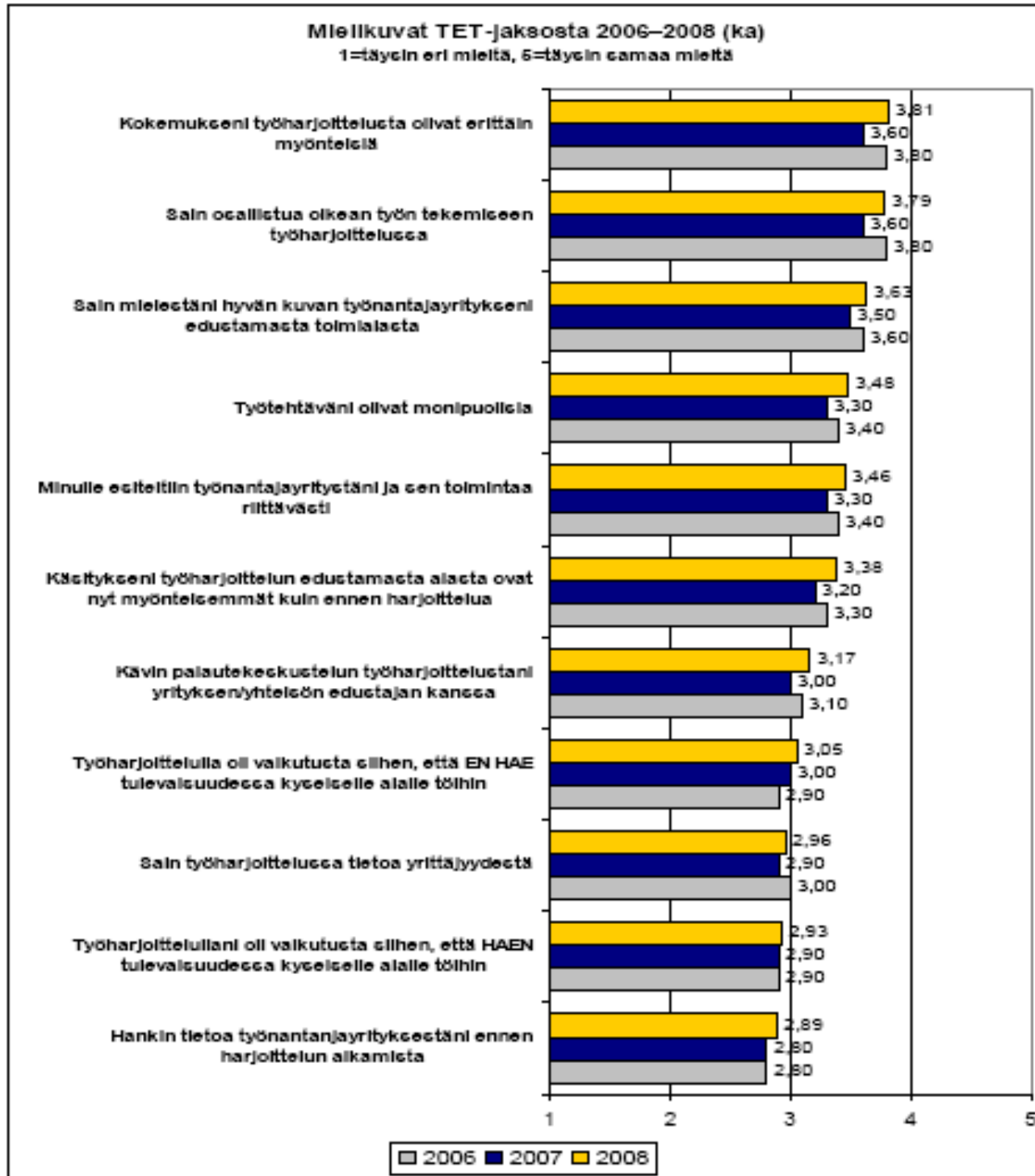
Useasti laittelin uusia tavaroita hyllyihin ja samalla järjestelin hyllyjä. En saanut suunnitella TET-jakson sisältöä. En päässyt vaikuttamaan työtehtäviin.

Onneksi nuorilla on myös positiivisia muistoja ensimmäisestä kosketuksesta työelämään.

Olin kassalla ja postitustehtävissä. Työpaikan valinta oli todella onnistunut. Pidin kovasti työstäni, koska sain vapaat kädet toimia. Työporukka oli rento ja paikassa oli miellyttävä työskennellä. TET-jakson pituus on 1 viikko, joka mielestäni oli liian lyhyt. Mutta jos TET-jakson valinta ei olisi ollut onnistunut niin 2 viikkoa olisi liian pitkä aika.

TET-jakso on kiva. Voisi pidentää TET-jaksoa. Oppilaat ovat mielestäni innostuneita TET-jaksosta.

TAT:n teettämästä nuorisotutkimusta ilmenee, että nuoret kokevat pääsääntöisesti TET-jaksot onnistuneiksi ja myönteisiksi. Huomattavaa on, että yrittäjyydestä ei työharjoittelussa saatu tietoa erityisen paljoa. Tässä on varmasti kehittämistä, jotta nuori voisi mahdollisesti ajatella yrittäjyyttä yhtenä vaihtoehtona muiden ammatin valintojen joukossa.

KUVIO 9. Mielikuvat TET-jaksoista 2006–2008. (Nuorisotutkimus 2008)

Saattaa olla aika määritellä uudelleen työelämään tutustumisen sisällöt, sillä TET-jakso ohjaa nuoria lähinnä tutustumaan palkkatyöhön. Työelämään ja yrittäjyyteen tutustuminen saattaisi palvella paremmin tämän ajan vaatimuksia. Suositeltavaa ei ole myöskään ohjata nuoria tutustumaan ainoastaan yrittäjyyteen ja yrittäjän työpäiviin. Koke-

musten mukaan on tärkeää saada yritys sitoutumaan nuoren perehdyttämiseen, sillä työelämään tutustuminen ei voi olla pelkkää siivoamista ja kahvin keittämistä.

Kritiikkiä oppilaat kohdistavat lähinnä TETin määrään. Sekä peruskoululaiset että lukio-laiset haluaisivat lisätä TETin määrää huomattavasti. Lisäksi yrityksissä tulisi oppilaiden mukaan kiinnittää enemmän huomiota TETiläisille annettujen tehtävien määrään, monipuolisuuteen ja tarkoituksenmukaisuuteen (Jokinen ym. 1998, 59–61). Myös opettajat korostavat TETin sisällön monipuolisuuden ja vaihtelevuuden tärkeyttä. Sekä heidän että yrittäjien kanta oli, että TETin määrää tulisi lisätä. (Hietaniemi 2002, 22).

Hietaniemen tutkimuksessa nousi esille monia TETtiä kehittäviä ideoita, mm. TETin ajankohdan päättäminen itsenäisesti, oppilaan kypsyystason huomioon ottaminen, nykyistä tiiviimpi yhteistyö yrittäjien kanssa, käytännön harjoittelu, materiaalipaketin luominen yrittäjien käyttöön jne. (Hietaniemi 2002, 60)

Kiuruvetinen yrittäjä ehdotti, että oppilailta voisi vaatia esimerkiksi työhakemuksen ja ansioluettelon tekemisen työpaikkaan. Lisäksi työnantaja voisi haastatella oppilasta. (Salmetar 2003, 11)

Opetushallituksella ei ole varsinaisia normiohjeita TET:n toteutuksesta, vaan ohjeet perustuvat opetussuunnitelman perusteiden normiantoon. (haastattelu Juhani Pirttiniemi 2008).

3.2 Innovatiivisen TETin toteutus

TETin kehittäminen vaatii ennakkoluulottomuutta ja uskallusta opettajilta. Pohjois-Savossa sijaitsevassa Lapinlahden Matin ja Liisan koulun jousto-TET on hyvä esimerkki uudenlaisesta tavasta toteuttaa TET.

Matin ja Liisan koululla haluttiin kokeilla yhdeksännen luokan aloittamista TET-viikolla. Aikaisemmin 9.luokan TET-viikko oli järjestetty keväällä. Vaihdon seurauksena oppilaan tutustumiskokemuksista voidaan keskustella jo yhdeksännen luokan alussa ja opiskelija voi motivoitua opiskelemaan, kun hän löytää oman alansa. Tällä tavalla lukuvuosi saadaan myös lähtemään hyvin käyntiin.

Opettajakunnalle esitettiin, että ensimmäinen kouluviikko olisi varattu TETille. Sen voisi suorittaa myös aikaisemmin kesän aikana, tällöin ensimmäinen kouluviikko olisi vielä lomaa koulusta. Jousto-TET hyväksyttiin toisella esityskerralla, kun sen monet edut huomattiin.

Mallia lähdettiin kokeilemaan pian sen jälkeen, kun asian laillisuus oli vahvistettu Opetushallitukselta ja vakuutusten varmistettiin olevan kunnossa kesäaikaanakin. Kesällä järjestetystä työelämään tutustumisesta ei ole poikettu sen aloittamisen jälkeen, menetelmän katsotaan tarjoavan vain hyötyjä. Se on kirjattu koulun opetussuunnitelmaan ja tutustumisen tulee olla suoritettuna viimeistään ensimmäisellä kouluviikolla. Tutustumisen suorittaminen kesällä ei myöskään vaikuta lomapäivien määrään, se vain jaksottaa loman eri tavalla.

Nykyisin 80 % Matin ja Liisan koulun yhdeksäsluokkalaisista suorittaa jousto-TETin ennen ensimmäistä kouluviikkoa. Muut suorittavat TETin ensimmäisellä kouluviikolla, koska vasta silloin pääsee tutustumaan esimerkiksi luokan- tai lastentarhanopettajan työhön. Osa sivukylillä asuvista aloittaa tutustumisen ensimmäisellä kouluviikolla, koska vasta silloin koulukyydit ovat käytettävissä.

Vaikka yrittäjiä ei ollut menetelmän suunnittelussa mukana, he ovat ottaneet jousto-TETin hyvin vastaan. Yrittäjät voivat kertoa tutustumispaikan hakijalle, milloin heillä on töitä. Yritykset voivat myös ottaa useampia TETiläisiä tutustumaan yritykseen kesän aikana. Oppilailla on myös mahdollisuus saada monipuolisempi kuva työelämästä, kun he voivat suorittaa tutustumisen kesän aikana muualla Suomessa, esimerkiksi vieraillessaan sukulaistensa luona. Näin oppilas voi tutustua sellaiseen alaan, jota hänen kotipaikkakunnaltaan ei löydy.

Vastuu TETin toteuttamisesta on yrittäjällä, he antavat oppilaalle tutustumisesta TET-todistuksen ja ovat tarvittaessa yhteydessä opinto-ohjaajaan. Oppilaille annetaan ennen tutustumiseen lähtöä opinto-ohjaajien puhelinnumerot kysymysten varalle, joskin puheluja on tullut vain muutamia.

Kaikki osapuolet ovat suhtautuneet jousto-TETiin positiivisesti. Oppilaat ovat päässeet yhä useammin mieluisen TET-paikkaan. Tutustumisen suorittaminen muualla kuin

Lapinlahdella on myös monipuolistanut kokemuksia. Opettajat ovat olleet tyytyväisiä uuteen menetelmään, koska se on rauhoittanut ensimmäisen kouluviikon. Seitsemäsluokkalaisten opettajat ovat voineet perehdyttää uudet oppilaansa rauhassa ja paremmin. Lisäksi jousto-TET on tehnyt ensimmäisten koulupäivien kiusaamisesta eli niin sanotusta ”mopottamisesta” häviävän tavan, kun yhdeksäsluokkalaiset tulevat kouluun vasta viikkoa myöhemmin. Vanhempienkin puolelta menetelmää on kiitelty tutustumismahdollisuuksien monipuolistumisesta ja siitä, että se onnistuu paremmin kuin talvella.

Yrittäjät ovat voineet tarjota oppilaille jousto-TETissä enemmän näkemistä ja kokemista kuin ennen. Opinto-ohjaaja puolestaan voi hyödyntää oppilaan kokemuksia tämän tulevaisuutta miettiessä. Yhdessä on voitu miettiä, olisiko seuraava koulutuspaikka samalta alalta. Koulun kannattaa tarkistaa kunnan vakuutusturva ennen jousto-TETin aloittamista. Jousto-TETin ennakkoinfo pitää myös järjestää hyvin kaikille osapuolille, koteihin, oppilaille sekä yrittäjille ja työnantajille. Kaikkien tulee tietää, että kyseessä on koulun virallinen toiminta, vaikka se ei olekaan lukuvuoden aikana. (Matin ja Liisan koulu, opinto-ohjaaja Raimo Heikkisen ja rehtori Markku Matilaisen haastattelu osana Yritystä elämään julkaisua)

3.3 Yritys- ja oppilaitosyhteistyömalleja

Työelämään ja yrittäjyyteen tutustuminen voidaan toteuttaa monella eri tavalla. Erilaisia malleja yritys- ja oppilaitosyhteistyölle ovat mm.; taksvärkkipäivät, kesätyöntekijät, harjoittelupaikat, työssäoppiminen ja sen tuomat mahdollisuudet, ope-TET, ammattitaitokilpailuiden järjestäminen, kerhotoiminnan tukeminen (yritykset lahjoittamassa tarvikkeita, osallistuvat vierailijoina), kirjoitus-, valokuvaus-, piirustus- ja ideakilpailujen järjestäminen, tiedekerhotoiminta, yhteistyö valinnaisaineiden opetuksessa, avointen ovien päivät, kummiyritystoiminta, toiminnalliset vierailut yrityksissä, opettajainkokoukset yrityksissä, oppimateriaaliyhteistyö, yritysten esimerkkien/tehtävien hyödyntäminen opetuksessa, projektityöt, yrittäjän vierailut oppitunneilla, vanhempainillat yrityksissä, leirikoulu yhteistyö, retket ja matkat, minirytystoiminta, yhteiset luento- ja koulutustilaisuudet, yhteiset virkistys-/harrastepäivät, yhteistyö näyttelyjen ja messujen merkeissä, yleinen työvoimatietous, ystäväkoulutoiminta. Mallien runsaudesta voitaneen päätellä, että jos intoa yritys- ja oppilaitosyhteistyöhön löytyy aidosti kouluilta ja yrityksistä, niin mallien puutteeseen yhteistyö ei kariudu.

Savonia-ammattikorkeakoulun hallinnoimassa Ykä Yritteliäs yrittäjyyskasvatushankkeessa kerättiin kahden tradenomiopiskelijan opinnäytetyönä Pohjois-Savon yrittäjyyskasvatuksen parhaat käytännöt (21 kpl) julkaisuksi (Leino & Mykkänen, 2007). Osassa kouluista oli yrittäjyyskasvatus ulotettu myös alakoulun oppilaisiin. Sen toteutus saattoi olla, että koulun oma siivooja, keittäjä ja talonmies kävivät esittäytymässä ja kertomas- sa omasta työstään ja oppilaat kulkivat näiden henkilöiden apuna yhtenä päivänä. Jos- sain koulussa järjestettiin OPE-TET, jolloin opettaja meni muutamaksi päiväksi töihin johonkin paikkakunnan yritykseen. Varsin yleistä oli myös kummiluokkatoiminta, jossa joku yritys sitoutuu tietyn koulun ja tietyn luokan kummiksi. Kummiluokka toivotettiin tervetulleeksi yritysvierailulle ja yrittäjä kävi vierailulla koulussa, myös yhteisiä projekte- ja kehiteltiin kumppanuuden syventämiseksi. Eräällä paikkakunnalla kirjakauppa ja il- maisutaidon oppilaat toteuttivat yhdessä teemapäivän kirjakaupassa. Oppilaat suunnit- telivat ohjelmaksi nukketeatterin siihen liittyvine rekvisiittoineen ja kirjakauppa vastasi rahoituksesta, markkinoinnista ja ilmoitusten tekemisestä. Jossain kouluissa toteutettiin koko koulun yhteisponnistuksena yritys messuja, joissa paikallisia yrityksiä esiteltiin op- pilaille, opettajille, vanhemmille ja muille kiinnostuneille. Messuemäntinä ja – isäntinä toimivat oppilaat, jotka olivat kiertäneet yrityksiä ja tuottaneet niistä materiaalia messu- osastoille. Eräällä paikkakunnalla paikallinen yrittäjä oli lahjoittanut osan syntymäpäi- värahastostaan oman alansa näyttelyn järjestämiseen kirjastossa. Oppiaineita, joissa tuotoksia tehtiin, olivat äidinkieli, kuvataide, tekninen työ, yhteiskuntaoppi, tietotekniik- ka, kotitalous ja ekonomia. Larppi-hanke oli erilainen nuorten yritteliäisyys- ja elämän- hallintaprojekti, jossa osallistujat tutustuivat yrittäjyyteen suunnittelemalla ja toteutta- malla mielikuvitusyritykselle myytävän liveroolipelin. Jouluiset näyteikkunat toteutettiin usean yrittäjät ja koulun kesken kaupungin keskeisellä paikalla oleviin tyhjiin näyteikku- noihin. Oppilaat askartelivat tonttuja, nalleja, enkeleitä ja muuta jouluisia rekvisiittaa, jotka mukana olevat yritykset maksoivat. Mukana olevien yritysten nimet komeilivat sit- ten ikkunassa ja kaupunkilaisten mieltä piristivät marraskuun harmaudessa värikäs ik- kuna.

3.4 Työelämään tutustumisen mahdollisuudet ja ongelmat yläkoulussa

Johtuen yhteiskunnan lisääntyvästä kehitys- ja muutosvauhdista moni ammatti muuttuu ja koko ajan syntyy uusia osaamisen lajeja. Tätä taustaa vasten koulujenkin on muututtava ja toimittava yhteistyössä entistä tiiviimmin ympäröivän yhteiskunnan kanssa.

Opettajiin kohdistuneissa tutkimuksissa on käynyt ilmi, että opettajien tietämättömyys siitä, mitä yrittäjyyskasvatus konkreettisesti tarkoittaa, estää yrittäjyyskasvatuksen toteutumista kouluissa (Ristimäki 1998, 63) ja opetusmateriaalin ja opettajien tiedon puute ovat yhä olemassa oleva ongelma. (Lundström 2005). Jotta yrittäjyyskasvatusta voidaan menestyksekkäästi toteuttaa, on pyrittävä pääsemään yhteisymmärrykseen siitä, mitä yrittäjyyskasvatus on yleissivistävän koulun piirissä. (Hietaniemi 2002, 23)

Yritysvierailut ovat hyviä keinoja tutustua erilaisiin työpaikkoihin ja ammatteihin. Yleensä vierailuiden jälkeen oppilailta kerätään palautetta ja erään yläasteen oppilaiden vastaukset kysymykseen ”kiinnostavinta mielestäni tässä yrityksessä oli” ovat seuraavat:

- Valkeapukuinen ukkeli, jolla oli veriset vaatteet.
- Ei mikään! Ukin mielestä tämä yritys on huijari ja ryöväri.
- Wurthin tyttökaleri

Yleisesti ottaen oppilaat kokevat yritysvierailut ja tapaamiset työelämän edustajien ja yrittäjien kanssa mielenkiintoisiksi ja opettavaisiksi. Yläasteen oppilailta kysyttiin, että tuntevatko he ketään yrittäjää tai yritteliästä ihmistä ja vastaukset olivat mm. seuraavia:

Yrittäjiä ei elämän kaveripiiristä löydy, mutta yritteliäitä ihmisiä senkin edestä. Vaikka tätini, joka on tosi yritteliäs... en oikeen tiedä miten sitten tätä yritteliäisyyttä pitäis kertoa mut yksinkertaisesti se on vaan yritteliäs!

Äiti on yritteliäs ihminen, koska se tekee töissä kaikkea ylimääräistä, ihan vaan omasta halustaan.

Isäni on yrittäjä ja suvussani on myös muita yrittäjiä. Olen ehkä perinyt geenejä yrittämisestä, koska en anna periksi helpolla.

Isäni on yrittäjä. Tunnen useita yritteliäitä ihmisiä, heitä on kaveripiirissäni ja muissa tuttavissani. Lähipiirissä on kyllä myös ihmisiä, jotka lakkaavat yrittämästä heti, jos ei onnistu.

Yläasteen oppilaat kirjoittivat myös aiheesta yritteliäisyys seuraavaa:

Partiossa olen oppinut ottamaan vastuuta ja olemaan oma-aloitteinen. Opin paljon itsestäni, myös virheiden kautta. Olen oppinut johtamaan ryhmää ja toimimaan kaikenlaisten ihmisten kanssa. Toivottavasti tästä on hyötyä myöhemmin, kun opiskelen luokanopettajaksi. Mutta partio kasvattaa minua läpi elämän, siitä olen varma.

Itse olen kokenut oma-aloitteisuutta koulussa, koulukioskin toiminnassa. Olen antanut muutamia hyviä neuvoja ja tehnyt hommani asiallisesti ja olen hoitanut tehtäviä toistenkin puolesta.

Kun olen usein isäni yrityksessä töissä yritän tehdä työt kunnolla, koska siitä tulee kaikille hyvä mieli ja töitä saa aina lisää kun tekee edelliset kunnolla.

Yrittäjyyskasvatuksen tuominen oppilaitoksiin ei ole ongelmaton hyvistä päämääristä huolimatta. Yritysetiikan arvokeskustelu on vasta alkamassa. On hyvä, että yrittäjyyskasvatuksesta keskusteltaessa käytetään myös kriittisiä puheenvuoroja. Oppilaitoksissa yrittäjyyskasvatuksen tulee olla moraali- ja kansalaiskasvatukselle alisteista. (Hilpelä 2007, 92). On esitetty näkemyksiä, että sisäinen yrittäjyys saa tulkinnan, jossa ihminen on työkalu, joka ottaa työtehtävät annettuina, käskee itseään, valvoo tekemäänsä ja esittää parannusehdotukset. (Ikonen 2007, 106). Koulutettavuuden dilemma yrittäjyyskasvatuksessa voi rakentua siitä, että vaikka kaikkia kannustetaan yrittäjyyteen, yrittäjyyden sosiaalinen tarinavaranto ylläpitää käsityksiä, joissa yrittäjyys kytkeytyy maskuliinisuuteen, ei-akateemiseen keskiluokkaisuuteen ja massasta erottuvaan yksilöllisyyteen. (Komulainen 2007, 125).

Edelleen perinteisesti koulu ja elinkeinoelämä ovat olleet melkoisen kaukana toisistaan toimintatapojensa ja aivan fyysisen ympäristönkin kautta. Yrittäjyyskasvatus ei taivu

helposti perinteiseen kouluympäristöön, joskin sisäistä yrittäjyyttä voidaan toteuttaa kaikissa oppiaineissa. Laaja-alainen yrittäjyyskasvatus vaatii oppilaitosten kulttuuriilmapiirin muovaamista yrittäjyysmyönteiseksi. (Leskinen 2000, 69).

Pelissäntöihin kuuluu myös määrittely, mitä työelämään ja yrittäjyyteen tutustuminen ei voi sisältää. Opetushallitus ja Kuluttajavirasto ovat laatineet muistion, joka on tarkoitettu koulujen ja oppilaitosten tueksi yritysten kanssa tehtävää yhteistyötä varten. Siinä korostetaan kotien kanssa tehtävän yhteistyön merkitystä yrittäjyys- ja kuluttajakasvatuksessa sekä yritysten kanssa tehtävässä yhteistyössä. (Opetushallitus & Kuluttajavirasto 2004, 12)

Tutkijan kokemuksen mukaan yrittäjyyttä voi opettaa, mutta ei perinteisessä oppimisympäristössä eikä perinteisillä pedagogisilla menetelmillä. ”Pänttäminen” ei päde yrittäjyyden opettamisessa, vaan nuoren on saatava toiminnallisuuden kautta tutustua työelämään ja yrittäjyyteen. Perinteiseen opetukseen ovat aina kuuluneet oppikirjat, ja opetusmateriaalin puute saattaa hidastaa yrittäjyyskasvatuksen toteutumista. Muistettava on kuitenkin, että yrittäjyyskasvatus on ensisijaisesti metodologinen kysymys ja oppilaitoskulttuuri sekä asenteet muuttuvat varsin hitaasti. Yritykset ovat mukana toteuttamassa kouluissa tapahtuvaa yrittäjyyskasvatusta, mutta yritysten resurssit ovat rajalliset. Jotta työelämään ja yrittäjyyteen tutustuminen olisi mahdollisimman kattavaa, olisi nuorille mahdollistettava myös tutustumiset pienyrityksiin ja yksityisyrittäjyyteen. Monesti kuitenkin esimerkiksi yritysvierailut toteutetaan paikkakunnan suurimpiin yrityksiin, sillä niissä on mahdollista järjestää sopivat tilat ja henkilöt tätä tehtävää varten. (ks. esim. Gibb 2002).

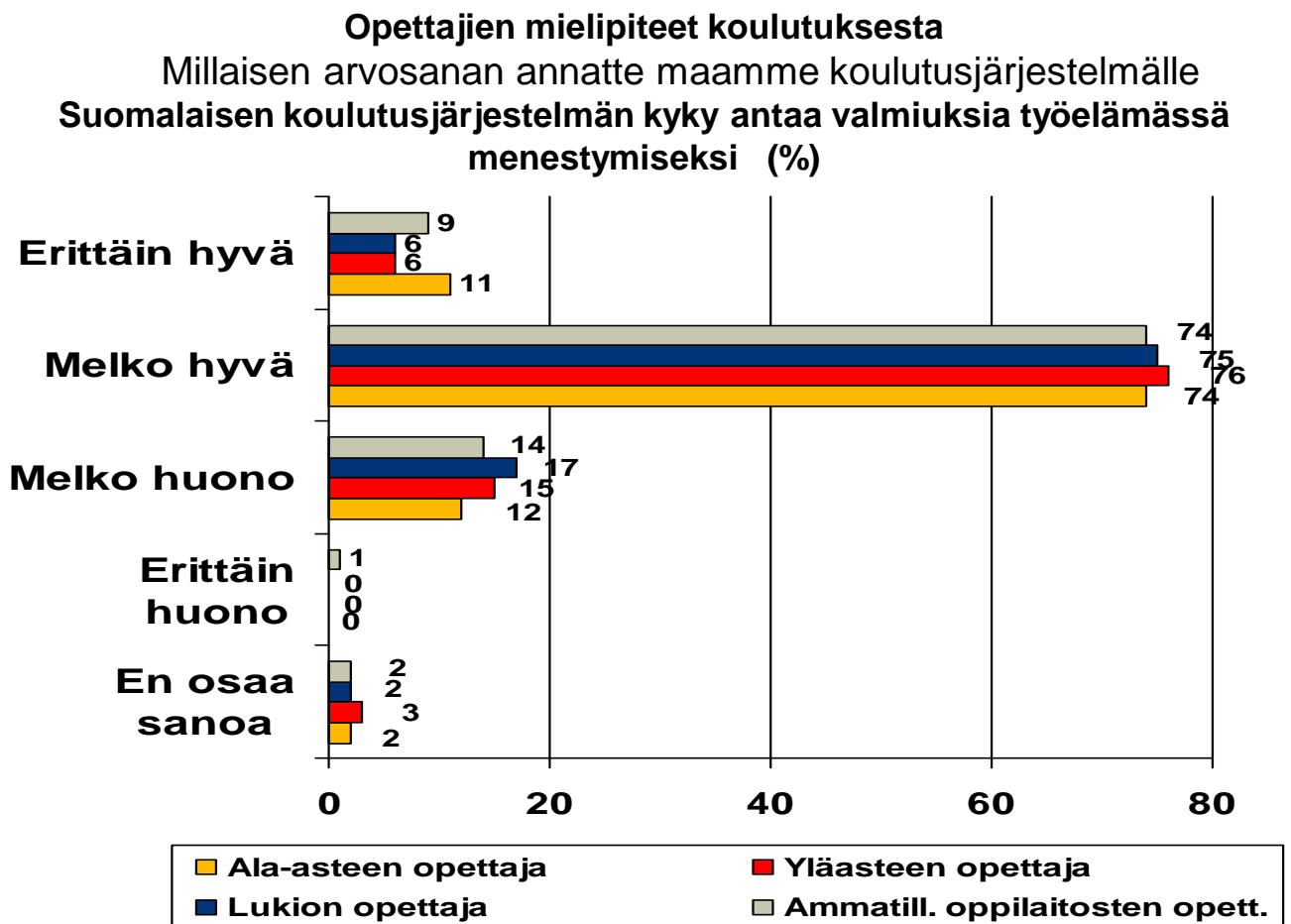
Yrittäjää olisi hyvä ohjeistaa oman yritysesityksensä yhteydessä. Esitystä suunnitellessa on hyvä muistaa, että yrittäjän on käytettävä ymmärrettävää kieltä, vältettävä yksityiskohtaisia kalvoja ja uskallettava olla henkilökohtainen. (Taloudellinen tiedotustoimisto 2002) Toivottavaa olisi, että yrittäjä kertoo rohkeasti yrittäjyyteen liittyvistä vaikeuksista, mutta ei luo mielikuvaa raatajasta.

Koulutusjärjestelmän nykyaikaiset lähtökohdat perustuvat humanistiseen ihmiskuvaan, muuttuneisiin tieto- ja oppimiskäsityksiin sekä tulevaisuuden hallitsemistarpeisiin. Arki-

todellisuutta ohjaa kuitenkin usein ns. piilo-opetussuunnitelma, joka vahvistaa oppijan ulkoahjautuvuutta, alistumista ja avoimuutta. (Leskinen 1999, 122).

Tietoisuus yrittäjyyskasvatuksesta on lisääntynyt ja asenteet ovat muuttuneet positiivisemmaksi opettajien keskuudessa. Mutta opettajat eivät tiedä vieläkään riittävästi yrittäjyyskasvatuksen tavoitteista, sisällöistä ja työtavoista. (Seikkula-Leino 2007, 4)

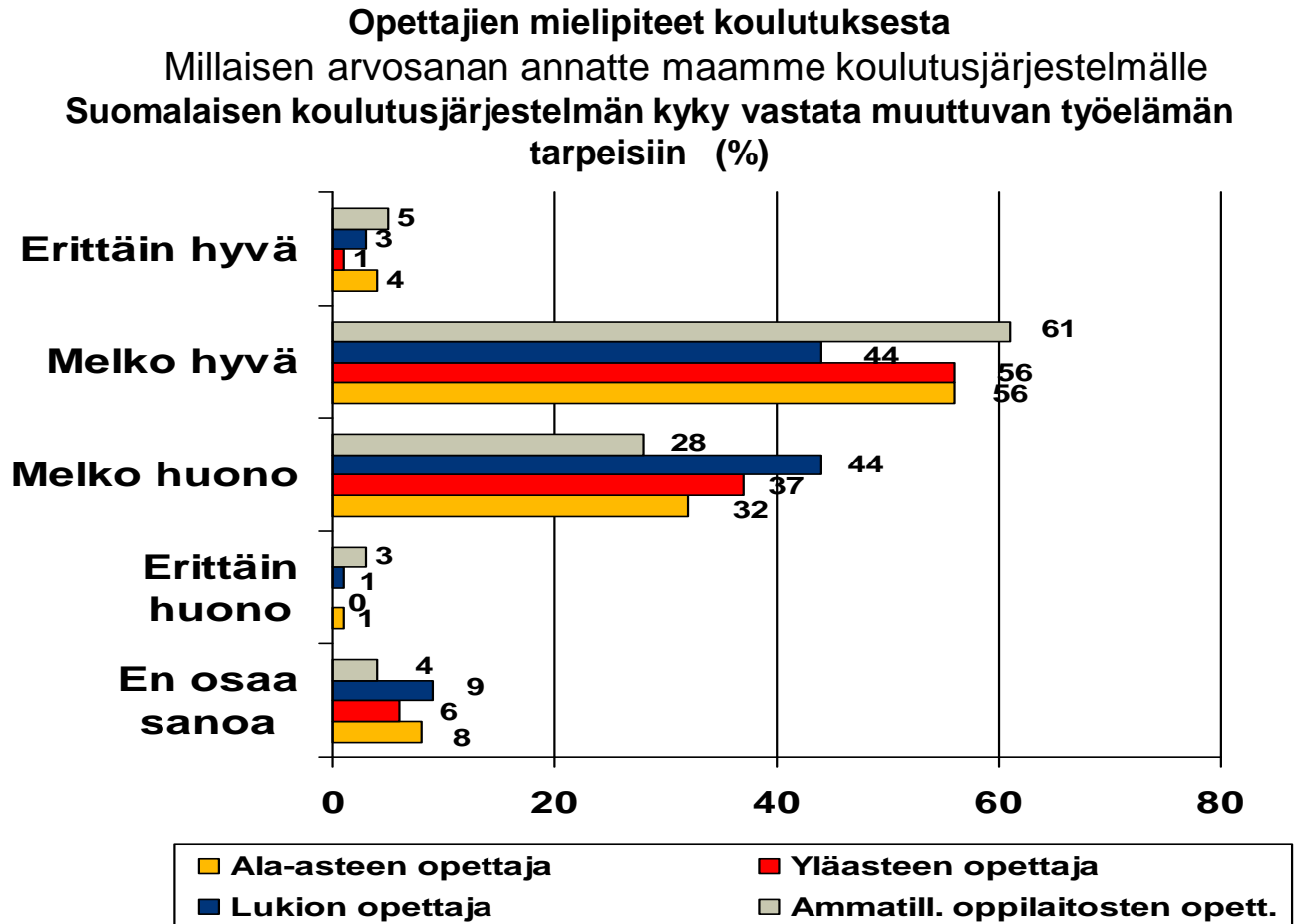
Opettajat arvioivat, että suomalaisen koulutusjärjestelmän kyky antaa valmiuksia työelämässä menestymiseksi on melko hyvä. Yläasteen opettajista oli jopa 76 % tätä mieltä ja 6 % vastaajista arvio suomalaisen koulutusjärjestelmän kyvyn erittäin hyväksi.

Suomen Gallup Oy 2002

KUVIO 10. Suomalaisen koulutusjärjestelmän kyky antaa valmiuksia työelämässä menestymiseksi (TAT/Suomen Gallup 2002)

Suomalaisen koulutusjärjestelmän kyky vastata muuttuvan työelämän tarpeisiin oli yläasteen opettajien mielestä melko hyvä (56 %), mutta kuitenkin 37 % vastaajista piti sitä melko huonona.

Suomen Gallup Oy 2002

KUVIO 11. Suomalaisen koulutusjärjestelmän kyky vastata muuttuvan työelämän tarpeisiin (TAT/Suomen Gallup 2002)

Työelämään tutustuminen antaa oppilaalle mahdollisuuden tutustua erilaisiin ammatteihin ja työpaikkoihin jo yläkoulussa. Usein TET-jaksoissa keskitytään liian paljon palkkatyöhön tutustumiseen ja yrittäjyydestä kertominen yhtenä vaihtoehtona muiden mahdollisuuksien joukossa jää liian pinnalliseksi tai sitä ei käsitellä ollenkaan. Muita ongelmia syntyy mm. opettajien tiedon ja opetusmateriaalien puutteesta, tosin nämä saattavat olla myös syy siihen, että TET-jaksoilla yrittäjyyttä ei käsitellä välttämättä ollenkaan. Haasteita syntyy myös koulun ja elinkeinoelämän erilaisista kulttuureista.

3.5 TET yrittäjyyskasvatuksen välineenä yläkoulussa ja sen kehittämistarpeet

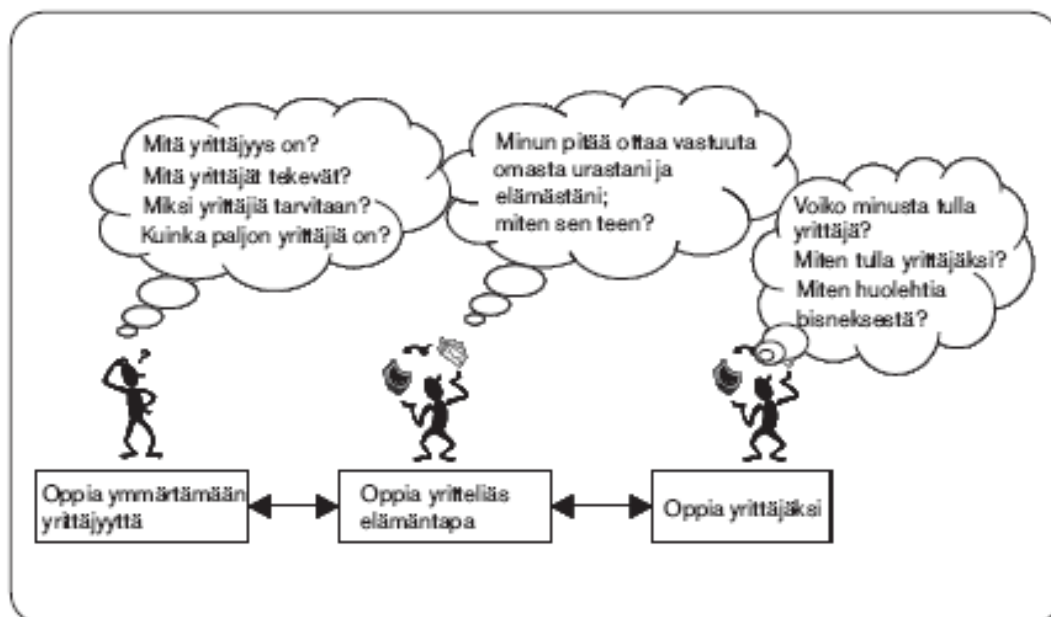
Aiemmin esitettyihin haasteisiin viitaten tässä luvussa kuvataan, että miten TET voisi toimia yrittäjyyskasvatuksen välineenä yläkouluissa, mikäli sitä kehitetään kohti TYYT-TI-mallia (työelämään ja yrittäjyyteen tutustumisen malli).

Karkeasti ottaen yrittäjyyskasvatuksen tavoitteet voidaan jakaa kahteen osaan. Ensin yrittäjyyskasvatuksen avulla on tarkoitus edistää oppilaiden yrittäjämäistä toimintaa. Toiseksi yrittäjyyskasvatuksen tavoitteena on tuoda yrittäjyys esiin varteenotettavana ammatinvalinnallisena vaihtoehtona. (Ristimäki 2004b, 26). Laajasti ajatellen nykypäivänä yritystietous voidaan nähdä yleissivistyksenä, jota ilman yksilöiden taloudellinen yritteliäisyys jää vajavaiseksi. (Tolvanen 2007, 72)

Kuten aiemmin todettu yleisesti ollaan sitä mieltä, että yrittäjyyskasvatuksen onnistumiseen oppilaitoksissa tarvitaan opettajien perus- ja täydennyskoulutusta, enemmän resursseja niin suunnitteluun, toteutukseen kuin arviointiin, sitoutumista, erilaisia materiaaleja jne. Yhdeksi esteeksi on myös mainittu opettajien puuttuva motivaatio aihetta kohtaan.

TET-jaksot ovat kuitenkin jo muodostuneet osaksi koulujen toimintakulttuuria, joten voisiko TET-jaksot toimia yrittäjyyskasvatuksen välineenä yläkouluissa? Miten niitä tulisi kehittää, jotta jaksoista saisi parhaan mahdollisimman hyödyn niin oppilaan, opettajan kuin yrittäjän näkökulmasta?

Laajasti katsottuna yrittäjyyskasvatuksen tavoitteina voitaneen pitää sitä, että henkilö 1. oppii ymmärtämään yrittäjyyttä, 2. oppii yritteliästä elämäntapaa tai 3. oppii yrittäjäksi. (Paasio, Nurmi & Heinonen 2005, 25) Yläkouluissa pätee nimenomaan kaksi ensin mainittua ja nämä tavoitteet on mahdollista saavuttaa hyvin järjestetyissä TET-jaksoissa. Seuraava kuvio havainnollistaa miten TET voisi toimia yrittäjyyskasvatuksen välineenä yläkoulussa.

KUVIO 12. Yrittäjyysopintojen tavoitteet (Paasio, Nurmi & Heinonen 2005)

Kuten aiemmin on todettu, yrittäjyyskasvatuksen määrittely ja menetelmät vaihtelevat. Yrittäjyyden opetus ja tutkimus on Suomessa vielä nuorta. Tämä ei kuitenkaan voi muodostua käytännön sovellusten kehittämisen esteeksi. Uusien opetussuunnitelmien myötä on kouluille löydettävä yrittäjyyskasvatuksen valtakunnallisesti vakiintuneet menetelmät ja ohjeet.

Opettajat suhtautuvat yhä suhteellisen kriittisesti uusiin opetussuunnitelmiin, joissa yhtenä aihekokonaisuutena on myös yrittäjyyskasvatus. Aihe on monelle opettajalle vieras ja moni opettaja ei mielestään ole saanut tarpeeksi resursseja tai ohjausta voidakseen toteuttaa uuden opetussuunnitelman mukaisia vaatimuksia työssään. Tässä muutostarinnassa erityisesti yrittäjyyskasvatus herättäneer erityisesti kiivasta keskustelua, sillä asenteet muuttuvat hitaasti ja osa opettajista yhä pelkää yrittäjyyskasvatuksen tarkoittavan samaa kuin kaupallisuus. Tämän vuoksi on syytä käydä keskustelua valtakunnankin tasolla, minkälaiset pedagogiset mallit palvelevat parhaiten opetussuunnitelman perusteiden toteutumista käytännössä. Jaana Seikkula-Leinon tutkimus Opetussuunnitelmauudistus ja yrittäjyyskasvatuksen toteuttaminen osoitti positiivista kehitystä, sillä "noin 70 % vastaajista toteuttaa yrittäjyyskasvatusta lukuvuoden 2006–2007 aikana". (Seikkula-Leino 2007, 81)

Kodin ja vanhempien merkitys on myös huomattava ja siihen tulisi myös kyetä vaikuttamaan valistuksella, tiedotuksella sekä kodin ja koulun vuorovaikutuksella. (Pannula & Routamaa 2002, 71) TET-jaksot mahdollisesti hyväksytään helpommin osana koulutyötä kuin muu yritys-oppilaitosyhteistyö. Kestää kymmenestä kahteenkymmeneen vuotta ennen kuin tämän päivän oppilaat ovat (tulevaisuuden) vanhempia paremmilla arvoilla kun tämänhetkiset vanhemmat ja yleisö. (Routamaa 2005, 167).

TET-jaksoja olisi mahdollisesti kehitettävä kohti TYYTTI-mallia (työelämään ja yrittäjyyteen tutustumisen malli). Mallissa tulisi huomioida ensisijaisesti opetussuunnitelman perusteiden vaatimukset sekä työelämän tarpeet. Malli ei saisi painottua pelkän palkkatyön tutuksi tekemiseen, vaan yrittäjyys olisi esiteltävä yhtenä vaihtoehtona.

Työelämään ja yrittäjyyteen tutustuminen – mallia eli Tyyttiä voisi olla rakentamassa opettajat, yrittäjät, oppilaat ja heidän vanhempansa. Tyytin mallintaminen, eli parhaiden työelämään ja yrittäjyyteen tutustumisten käytänteet toimisivat konkreettisina työkaluina kouluissa. Tyytin standardisointi helpottaisi oppilaitoksia ja yrityksiä, sillä silloin olisi olemassa yhteisesti luodut pelisäännöt.

Tyytti voisi sisältää nykyisestä TET-jaksosta kehitetyn työelämäharjoittelujakson 7-, 8- ja 9-luokalla. TET-jaksot voisi ulottaa myös opettajiin ja TET-jaksojen dokumentointia kehittää koko yläasteen kestäväksi, nuoria motivoivaksi jatkumoksi.

Opettajat, oppilaat ja yrittäjät kokevat myös vierailut eri yrityksiin tarpeellisiksi. Yritysvierailuja tulee kehittää toiminnallisiksi ja vierailut tulee ohjeistaa hyvin. Ohjeistuksen on katettava niin yrittäjät, opettajat kuin oppilaatkin. Oppilaille tulee antaa ennakkotehtäviä, vierailun aikana suoritettavia tehtäviä sekä vierailun jälkeen suoritettavia tehtäviä, jotta yritysvierailusta hyödytään maksimaalisesti.

Opettajat kokevat oppilaiden yritysvierailut ja työelämään tutustumiset tärkeiksi toimenpiteiksi yrittäjyyskasvatuksen toteuttamisessa kouluissa. Tähän kokonaisuuteen tulee liittää mielenkiintoinen kirjallisuus, esimerkiksi yrittäjätarinoiden muodossa sekä tyyttipassi, johon suoritukset kirjataan koko yläasteen kestäväenä jatkumona.

Tyyttiä voidaan syventää kummiluokkatoiminnalla, yritysten kanssa tehtävillä projekteilla, yrittäjävierailuilla ja ne kaikki kirjataan passiin. Näin saadaan toteutettua yksinkertainen ja valtakunnallisestikin toimiva työelämään ja yrittäjyyteen tutustumisen malli.

4 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS

4.1 Tutkimusote

Tämä tutkimus on luonteeltaan kvalitatiivista tutkimusta. Kvalitatiivinen eli laadullinen tutkimus etsii vastausta siihen miksi asiat ovat niin kuin ne ovat. Tällaiset tutkimusmenetelmät tuottavat kuvailevaa aineistoa vastaten aineiston avulla kysymykseen miksi ja tuloksena ei ole numeerisia taulukoita (Solatie 1997).

Eskolan ja Suorannan (1998) mukaan laadulliselle tutkimukselle tunnusomaista ovat aineiston keruumenetelmä, tutkittavien näkökulma, harkinnanvarainen tai teoreettinen otanta, aineiston laadullis-induktiivinen analyysi, hypoteesittomuus, tutkimuksen tyyli ja tulosten esitystapa sekä tutkijan asema.

Laadullisessa tutkimuksessa pyritään tavoittamaan tutkittavien näkökulma. Tutkimuksessa keskitytään usein varsin pieneen määrään tapauksia ja analysoidaan niitä perusteellisesti. Tieteellisyyden kriteerinä ei siis pidetä määrää vaan laatua. Tällöin etenkin otanta on suunniteltava harkinnanvaraisesti niin että siitä on mahdollisimman paljon hyötyä (Eskola & Suoranta 1998).

Alasuutarin (1999) mukaan empiirisen tutkimuksen havainnot eivät ole tuloksia, vaan johtolankoja. Vihjeiden ja johtolankojen avulla yritetään päätellä jotain sellaista, joka ei ole havainnoista ”paljaalla silmällä” nähtävissä.

4.2 Menetelmien valinta

Valitsin puolistrukturoidun haastattelun (ks. esim. Hirsjärvi & Hurme 2001) mm. siitä syystä, että olin valinnut haastatteluun tietyt teemat (yrittäjyyskasvatus, tet ja tyytti) ja halusin esittää tarkkoja kysymyksiä juuri tietyistä asioista enkä halunnut antaa kovin suuria vapauksia haastateltavalle haastattelutilanteessa. Haastattelu eteni siten, että esitin kaikille haastateltaville samat kysymykset samassa järjestyksessä. Tapasin kaikki haastateltavat erikseen, koska silloin sosiaaliset normit eivät yhdenmukaista käytöstä ja ei synny ryhmäpainetta. Aikaa kului keskimäärin 1 tunti/haastattelu ja paikat vaihtelivat opettajan huoneesta kahvilaan. Pysin luomaan mahdollisemman luonnollisen tilanteen ja tämän vuoksi annoin haastateltavien valita heille sopivimman ajankohdan ja paikan.

Haastateltavat valitsin yläsavolaisista yläkouluista Iisalmesta (2 kpl) ja Lapinlahdelta (1 kpl). Haastattelin koulujen kaikki päätoimiset opinto-ohjaajat (4 kpl) ja tämän lisäksi Lapinlahdelta kahta muuta opettajaa, jotka ovat olleet tiiviisti mukana koulun yrittäjyyskasvatuksen kehittämistehtävissä. Näin saatiin aikaiseksi mahdollisimman edustava otos ilmiöstä. Tutkimusongelmasta riippuen on mielekästä valita haastateltavat asiantunte muksen tai kokemuksen perusteella ja tärkeä kriteeri on haastateltavien omakohtainen kokemus tutkittavasta asiasta (Vilkkä 2005).

Haastattelun jälkeen lähetin haastateltaville sähköpostilla puhtaaksi kirjoitetut vastaukset. Tällä tavoiteltiin kahta asiaa; 1) vastasivatko tulkinat heidän näkemyksiään ja 2) toisaalta annettiin mahdollisuus lisäkommenteille. Osa haastateltavista tarkensi vastauksiaan ja osa vahvisti vastausten tyydyttävän heitä. Jokainen kuitenkin vahvisti lukeneensa puhtaaksi kirjoitetut vastaukset, joten vastaukset vastaavat haastateltavien näkemyksiä. Haastattelut onnistuivat hyvin ja etuna oli se, että olin työskennellyt Ykä Yritteliäs-hankkeen aikana kaikkien haastateltavien kanssa kyseisen teeman kanssa.

4.3 Tutkimuslomakkeen suunnittelu

Haastattelulomakkeen (liite 1.) rakenne noudattaa työn teorialukujen rakennetta. Taus-tatietojen kyselyjen (kysymykset 1-4) jälkeen siirryttiin yrittäjyyskasvatukseen, työelä-mään tutustumiseen (TET-jaksot) ja TYYTTI-malliin.

Teoriaosuudessa käsitellään mm. yrittäjyyskasvatuksen yleisiä tavoitteita ja ongelmia ja kysymykset 5-11 liittyivät näihin. Kysymyksissä käsiteltiin yrittäjyyskasvatuksen tär-keimpiä tavoitteita sekä mm. yrittäjyyskasvatukseen suunnattujen resurssien riittävyyt-tä.

Työelämään tutustumista ja TET-jaksoja kuvattiin laajasti teoriaosuudessa ja kysymyk-set 12–14 koskivatkin TET-jaksoja ja niiden kehittämistä. Kysymys 15. liittyy TYYTTI-jaksoon, mikä on kehittyneempi malli TET-jaksoista.

Painotukset teorian ja kysymysten välillä liittyvät erityisesti yrittäjyyskasvatuksen tavoit-teisiin ja toteutuksen mahdollisiin ongelmiin, TET-jaksojen toimivuuteen yrittäjyyskasva-tuksen välineenä yläkouluissa ja TET-jaksojen kehittämiseen kohti TYYTTI-mallia, jos-sa yrittäjyys huomioidaan yhtenä ammatinvalinnan vaihtoehtona.

4.4 Tutkimuksen luotettavuuden arviointi

Tutkimusta arvioitaessa käytetään yleisesti kolmea mittaria: yleistettävyyden, reliabiliteetti ja validiteetti (Järvinen & Järvinen 2000, 172). Nämä pohjaavat pitkälti luonnontieteisiin tai yleisemmin positivistiseen tutkimusperinteeseen ja onkin esitetty kysymyksiä tulisiko kvalitatiivisen tutkimuksen luoda kokonaan omat luotettavuuskäsitteensä. Esimerkiksi Garratt ja Hodkinson (1998) ja Parrila (2002) korostavat että viime kädessä arviointi tapahtuu kuitenkin aina lukijan päässä, tutkimustulosten ja kriittisen lukijan välisessä vuorovaikutuksessa. On kuitenkin hyödyllistä pyrkiä kuvaamaan tutkimusprosessi ja askelet joilla luotettavuus on pyritty varmistamaan (Parrila 2002). Seuraavassa esitetään tämän työn arviointi perinteisten mittarien mukaan ja miten luotettavuutta on pyritty varmistamaan.

Yleistettävyyden viittaa mallin tai teorian hyödyllisyyteen siihen liittyvien havaintojen ulkopuolella eli kuinka hyvin teoria tai malli toimii toisilla vastaavanlaisilla havainnoilla. Tiu-kan linjan mukaan yleistettävyyden liittyy matemaattisiin tai tilastollisiin suhteisiin. Kvalitatiivisessa tutkimuksessa noudatetaan kuitenkin tyypillisesti löyhempää linjaa. Tämän linjan mukaan tutkimuksesta tulee yleistettävää, jos se on hyödyllistä ja sen käyttökelpoisuus ja soveltamistapa näyttävät ilmeisiltä (Järvinen & Järvinen 2000, 172). Koska tutkimusongelma rajattiin koskemaan yläkouluissa järjestettävää TET-jaksoa ja tutkimuksen tavoitteena oli selvittää ainoastaan opettajien näkemyksiä ja odotuksia TETin toteutumisesta yläsavolaisissa yläkouluissa on huomionarvoista, että näkemykset ovat vahvasti yläsavolaisia. On kuitenkin luultavaa, että tutkimusta voidaan ainakin soveltaa hyödyntää suomalaisessa koulutusjärjestelmässä huomioiden sen homogeenisuus. Reliabiliteetti tarkastelee laajuutta, jolla monen samaa ilmiötä samassa tarkoituksessa tutkivan tutkijan havainnot tuottavat suunnilleen samoja tuloksia (Järvinen & Järvinen 2000, 172). Reliabiliteetin ongelmana haastattelututkimuksissa on vaikeus selvittää mitä haastateltava todellisuudessa ajattelee. Kysymykset voivat olla esimerkiksi sellaisia, että vastaaja kokee vastauksensa sosiaalisesti hyväksyttäväksi tai haluaa miellyttää haastattelijaa. Haastattelututkimuksissa onkin tärkeää sekä kuvata tutkimuksen tavoitteet että prosessi huolellisesti. Myös käsitteiden selkeys on tärkeää (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006).

Tässä tutkimuksessa haastateltavat olivat tutkittavan ilmiön asiantuntijoita, joten käsitteet olivat selkeitä kaikille ja riski haastateltavan halusta miellyttää haastattelijaa pieni.

Tutkimuksen tavoitteet tuotiin julki haastattelutilanteissa ja haastateltaville annettiin mahdollisuus kommentoida sähköpostilla aukikirjoitettuja haastatteluja.

Validiteetti kuvaa kuinka hyvin teoria, malli tai käsite kuvaa todellisuutta (Järvinen & Järvinen 2000, 172). Kvalitatiivisessa tutkimusotteessa validiteetti voidaan nähdä myös uskottavuutena ja vakuuttavuutena: kuinka hyvin tutkijan konstruktiot vastaavat tutkittavien tuottamia ja kuinka hyvin hän tuottaa nämä konstruktiot ymmärrettäväksi myös muille. Validiteettia voidaan kasvattaa käyttämällä triangulaation eri muotoja (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006).

Tässä tutkimuksessa on validiteettia pyritty kasvattamaan käyttämällä aineistotriangulaatiota. Tutkimuksessa on käytetty useita eri aineistoja (haastattelut, viranomaisten julkaisut, EU-julkaisut, loppuraportit jne.). Näin on pyritty varmistamaan sekä tutkimusprosessin että loppuraportin uskottavuus.

5 TUTKIMUSTULOKSET

5.1 Taustatiedot

Tämä tutkimus keskittyy opettajien näkemyksiin TET-jaksoista yrittäjyyskasvatuksen välineenä. Yleisenä tutkimusongelmana on, että miten TET-jakso toimii yrittäjyyskasvatuksen välineenä yläkoulussa opettajien näkökulmasta. Konkreettisina tutkimuskysymyksinä esitetään, miten TET toimii tällä hetkellä kouluissa ja, miten sitä tulisi mahdollisesti kehittää.

Tutkimusongelma rajattiin koskemaan yläkouluissa järjestettävää TET-jaksoa ja tutkimuksen tavoitteena on selvittää opettajien näkemyksiä ja odotuksia TETin toteutumisesta yläkoulussa.

Haastateltavat valittiin kolmesta eri koulusta, joista kaksi sijaitsee Iisalmessa ja yksi Lapinlahdella. Haastateltavat (6 henkilöä) edustivat kattavasti yläsavolaisen opetushenkilöstön näkemyksiä yrittäjyyskasvatuksesta ja TET-jaksoista sekä niiden kehittämisestä.

Matin ja Liisan koulu on yhtenäinen peruskoulu, jossa ovat kaikki perusopetuksen vuosiluokat 1-9. Koulu sijaitsee Lapinlahden kunnassa Ylä-Savossa. Nimensä koulu on saanut Juhani Ahon Lapinlahden maisemiin sijoittuvan Rautatie-romaanin päähenkilöiden mukaan. Oppilaita koulussa on noin 660 ja opettajia noin 55. Lähimmät kaupungit ovat Iisalmi noin 25 km viitostietä pohjoiseen, ja Kuopio noin 60 km viitostietä etelään. Koulussa on vain yksi kokopäiväinen opinto-ohjaaja ja toinen opinto-ohjaaja on yhteinen lukion kanssa. Erikseen nimettyä kaupallisten aineiden opettajaa koulussa ei ole. Tämän vuoksi haastattelin kokopäiväisen opinto-ohjaajan lisäksi kahta lehtoria, joiden panos yrittäjyyskasvatuksen kehittämisessä on ollut koulussa merkittävää.

Seuraavassa yhteenveto siitä miten TET-jaksot on koulussa järjestetty:

- A) Mille luokille TET-jakso järjestetään koulussanne?
- B) Mikä on TET-jaksojen ajankohta?
- C) Kuinka pitkä TET-jakso on?

A	B	C	Tarkennukset:
6-lk	kevät (maalis- huhtikuu)	1 pv	huoltajatet: tutustutaan vanhempien/sukulaisen työpaikkaan
7-lk	lukuvuoden mittaan, non- stop	2 pv	koulun sisäinen; 1 + 1 pv keittiössä tai siivoajan/talonmiehen mukana
8-lk	lukuvuoden mittaan, non- stop	2 pv	2 pv sosiaali- ja terveysalan työhön tutustumista, koulu etsinyt valmiiksi n. 10 kohdetta ja oppilas saa myös ehdottaa omaa kohdetta.
	kevät	1 pv	1 pv tutustutaan valinnan mukaan joko lukiokoulutukseen tai ammatilliseen koulutukseen
9-lk	ensimmäinen kouluviikko elokuussa tai joustotet	5 pv	vapaavalintainen paikka.
	helmikuun alku ennen yhteishakua	5 pv	vapaavalintainen paikka.

Kauppis-Heikin koulu on yhtenäinen peruskoulu, jossa on kaikki perusopetuksen vuosiluokat 1-9. Koulu sijaitsee Iisalmessa, Ylä-Savossa. Nimensä koulu on saanut kirjailija Kauppis-Heikiltä, Minna Canthin ja Juhani Ahon aikalaiselta ja ystävältä. Oppilaita koulussa on noin 310 ja opettajia 31. Koulussa on yksi opinto-ohjaaja, joka käy keskiviikkoisin neljä tuntia myös Juhani Ahon koululla. Kaupallisten aineiden opettajaa koulussa ei ole. Kaupallisia aineita ei ole järjestetty valinnaisena kolmeen vuoteen. Täällä kävin haastattelemassa opinto-ohjaajaa.

Seuraavassa yhteenveto siitä miten TET-jaksot on koulussa järjestetty:

- A) Mille luokille TET-jakso järjestetään koulussanne?
- B) Mikä on TET-jaksojen ajankohta?
- C) Kuinka pitkä TET-jakso on?

A	B	C	Tarkennukset:
6-lk			suunnitteilla, läheisen työpaikalla, toteutus viimeistään keväällä 2010
7-lk	kevät	2 pv	läheisen työpaikalla, ensimmäistä kertaa vuonna 2009
8-lk	kevät	5 pv	oppilas etsii itse paikan
9-lk	vkot 39 ja 50	5+5	oppilas etsii itse paikan, ei voi olla sama kuin 8. luokalla
7-8-lk	non-stop	1 pv	koulun sisäinen tet, yksi oppilas kerrallaan ruokalassa ja siivoajan mukana
9-lk	non-stop	1 pv	välipalavalvontatehtävissä

Juhani Ahon koulu on Suomen suurimpia yläkouluja, jossa toimivat 7-9-luokat. Koulu sijaitsee Iisalmessa, Ylä-Savossa. Nimensä koulu on saanut kirjailija Juhani Aholta, Minna Canthin ja Kauppi-Heikin aikalaiselta ja ystävältä. Oppilaita koulussa on noin 560 ja opettajia 46. Koulussa työskentelee kaksi kokopäiväistä opinto-ohjaajaa ja yksi yritys- ja taloustiedon opettaja. Haastattelin molemmat opinto-ohjaajat.

Seuraavassa yhteenveto siitä miten TET-jaksot on koulussa järjestetty:

- A) Mille luokille TET-jakso järjestetään koulussanne?
- B) Mikä on TET-jaksojen ajankohta?
- C) Kuinka pitkä TET-jakso on?

A	B	C	Tarkennukset:
7-lk	kevät	2 pv	työn alla
8-lk	kevät vko 21	5 pv	1/2 pv tutustumista II-asteen koulutukseen ja 4pv vapaavalintaisena (ohjataan sos.-terv.alalle tulevaisuudessa)
9-lk	vkot 40+41	10 pv	vapaavalintaisia 1-2 paikassa
8-9-lk	vkot 43-9 to/pe		täsmäärätöintiä jopo-luokalle (joustava perusopetus) = pienluokka

5.2 Näkemyksiä yrittäjyyskasvatuksesta

Seuraavissa alakappaleissa analysoidaan kyselylomakkeen kysymykset 5-11 koskien yrittäjyyskasvatusta yleisesti.

5.2.1 Mitä muuta TET-jaksojen lisäksi kuuluu yrittäjyyskasvatukseen?

Pyydettyäessä nimeämään kolme tärkeintä asiaa koskien koulujen yrittäjyyskasvatuksen toteutusta haastateltavien vastauksissa löytyi paljon yhtäläisyyksiä. Yllättäen ope-tet nousi useassa vastauksessa tärkeäksi asiaksi huolimatta siitä miten se oli ko. koulussa toteutettu. Yrityskäynnit ja yrittäjien vierailut ovat myös yleisesti käytössä oleva tapa toteuttaa yrittäjyyskasvatusta kouluissa. Innovatiivisia malleja, kuten kummioppilastoimintaa, ei yhtä koulua lukuun ottamatta ole otettu kovinkaan laajasti käyttöön.

- ope-tet
- yrityskäynnit
- valinnaisaineena yritys- ja taloustieto
- keväiset yritys- ja harrastemessut kaikille oppilaille
- eri alojen yrittäjien vierailut kouluun
- vierailut työpaikoilla valinnaisaineiden mukaisesti, esim. teknisen työn tunneilla teknologialan yritykset, kotitaloustunnilla hotelli- ja ravintola-alalle jne.
- kummioppilastoiminta
- kummiyritystoiminta

”Kummioppilastoiminnasta idea tuli yrittäjältä; kummioppilaat tekevät ”oikeita” töitä yritykselle. Toiminta Lapinlahdella on organisoitu seuraavasti, tässä vaiheessa yhden yrityksen kanssa:

- *toiminta koskee 9-luokan oppilaita, joilla tekninen työ vapaavalintainen aine*
- *oppilasvalinta tapahtuu vapaaehtoisuuden kautta, 2 oppilasta/jakso*
- *koulun yksi jakso kestää 8 viikkoa, jolloin 3 tuntia viikossa teknistä työtä*
- *teknisen työn laajuus 5 jaksoa, joista 1 jakso työssäoppimista*
- *tavoite jatkoa varten: 2-3 yritystä samaan aikaan ja oppilasparit 8- ja 9-luokilta*
- *arviointi: yrittäjät arvioivat oppilaat koulun kanssa yhdessä tehdyn kaavakkeen avulla arvosanoilla 4-10.*
- *vaikutelma alkukokemusten perusteella on, että oppilaat ovat innokkaita”*

”Kummiyritystoiminta on pitkälti persoonista kiinni; miten henkilökemiat kohtaavat ja onko yrityksessä oikeanlainen kulttuuri yhteistyöhön nuorten kanssa. Kummiyritystoiminnassa tulee yritys tutuksi, sen tuotteet, toimiala ja eri ammatit. Oppilaat näkevät myös toiminnallisuuden kautta, että eri oppiaineita (esim. kemia) tarvitaan oikeasti työelämässä. Yrityksen luonne vaikuttaa, että minkälaista yhteistyötä koulun kanssa voidaan tehdä”.

5.2.2 Mitkä ovat yrittäjyyskasvatuksen tärkeimmät tavoitteet?

Haastatteluissa tuli selvästi ilmi pyrkimys avartaa oppilaan näkemyksiä omista mahdollisuuksista ja luoda yrittäjyyskasvatuksen kautta näköaloja eri valintoihin koskien jatko-opintoja ja ammatinvalintoja.

- monipuolinen työelämätuntemus => oppilaan ohjauksen osuvuus
- omaan elämään koskevat päätökset; ”eväät omaan uraan ja ammatinvalintaan”
- pyritään vähentämään vääriä mielikuvia & vääriä ratkaisuja oppilaan suunnitellussa tulevaisuutta
- antaa oppilaille kurkkauksia ja välähdyksiä erilaisista mahdollisuuksista koskien erilaisia töitä ja ammatteja
- oppilas: ammatinvalinnan oikeellisuus
- eri vaihtoehtojen ymmärtäminen; voi mennä palkkatöihin tai perustaa yrityksen
- eri alan yritykset/työtehtävät tulevat tutuiksi

Yrittäjyyskasvatukseen tavoitteisiin kirjattiin myös laajempia kokonaisuuksia seuraavasti;

- oppilaat tutustuvat oman alueen yrityksiin
- oppilaan oma-aloitteisuuden ja itsetunnon kasvattaminen
- olla kontaktissa ”oikeaan maailmaan”; koulu ei linnoittaudu muurien sisään, kosketus ympäröivään maailmaan; verkostot ulkomaailmaan
- ennakkoluulojen poistaminen yrittäjyyttä kohtaan

Opettet nousi myös keskusteluihin ja sen tärkeimmäksi tavoitteeksi nousi opettajien tieto/taitojen päivitys työelämän tarpeista;

- opetetissä opet päivittävät tietojaan jatko-oppipaikoista ja työelämän tarpeista
- ope: päivitys työelämän tarpeista

5.2.3 Yrittäjyyskasvatuksen määrä, käytettävissä olevat taloudelliset voimavarat ja lisä- sekä täydennyskoulutusmahdollisuudet

Kolmen haastateltavan mielestä opetuksessa oli yrittäjyyskasvatusta sopivasti ja loppujen kolmen mielestä liian vähän. Yhdenkään mielestä sitä ei ollut liian paljon.

”Koulun yleisellä tasolla sopivasti, mutta opo-tuntien puitteissa jää liian vähän aikaa. Kummiyritystoiminta antaa tosin lisäresursseja”.

Kysymykseen koulujen käytettävistä taloudellisista voimavaroista yrittäjyyskasvatukseen liittyen vastaukset jakautuivat kuten edellä. Kolme haastateltavaa oli sitä mieltä, että voimavaroja on sopivasti ja kolmen mielestä niitä on liian vähän. Yhdenkään haastateltavan mielestä taloudellisia voimavaroja ei ollut liian paljon käytettävissä.

Kuvaava esimerkki haastateltavan näkökulmasta; *”rehtorin tuella ja sitoutuneisuudella on valtava merkitys asioiden organisoitumiseen ja onnistumiseen”.*

Kysymykseen onko opettajille lisä- ja täydennyskoulutusmahdollisuuksia yrittäjyyskasvatukseen liittyen tarjolla, vastauksissa ei löytynyt suuria eroja. Viisi haastateltavaa vastasi, että mahdollisuuksia on sopivasti. Huomioitavaa on, että yksi vastaaja ilmoitti mahdollisuuksia olevan liian vähän.

5.2.4 Elinkeinoelämän kanssa tehty yhteistyö ja yritys-oppilaitosyhteistyön arvokeskustelu

Elinkeinoelämän kanssa tehdystä yhteistyöstä ja yritys-oppilaitosyhteistyön arvokeskustelusta ei vastauksissa syntynyt merkittäviä eroja.

Kouluissa oli yhteistyötä elinkeinoelämän kanssa haastateltavien mielestä sopivasti (4 vastausta) ja liian vähän (2 vastausta). Yhdenkään mielestä yhteistyötä ei ollut liian paljon.

Kysymykseen käydäänkö yritys- ja oppilaitosyhteistyöhön liittyvää arvokeskustelua yleisellä tasolla, vastaukset jakautuivat sopivasti (4 vastausta) ja liian vähän (2 vastausta). Yhdenkään vastaajan mielestä keskustelua ei käydy liian paljon.

5.3 TET-jaksot

Tässä osiossa käydään läpi TET-jaksoihin liittyvät kysymykset 12–14. Huomioitavaa on, että tähän osioon vastasi vain 5 haastateltavaa yhden lehtorin ilmoittaessa, ettei ole ollut mukana ohjaamassa TET-jaksoja ja siten jätti nämä kysymykset väliin.

5.3.1 Kuuluuko nykyiseen TET-jaksoon yrittäjyyteen tutustumista: liian paljon – sopivasti – liian vähän?

Kaikki vastasivat tähän kysymykseen yhdenmukaisesti, että nykyiseen TET-jaksoon kuuluu yrittäjyyteen tutustumista liian vähän.

Yksi haastateltavista muistutti myös, että *”yrityksen luonne määrittelee yrittäjyyteen tutustumisen mahdollisuuksia myös osittain, esim. pankissa suoritettavaan TET-jaksoon on vaikea liittää yrittäjyyteen tutustumista samalla lailla kun pienyrittäjän luona suoritettavassa tetissä”*.

5.3.2 Ohjaako TET-jakso tutustumaan lähinnä palkollisen työhön ja miten nykyistä TET-jaksoa tulisi kehittää?

Loogisesti jatkoa yllä mainitulle kysymykselle ja vastaukselle oli, että kaikkien mielestä nykyinen TET-jakso ohjaa oppilaita tutustumaan lähinnä vain palkollisen työhön. TET-jaksojen kehittämiseksi annettiin seuraavia ehdotuksia:

- yrittäjyyteen tutustumista enemmän
- oppilaita rohkaistava etsimään muuta kuin se tuttu ja turvallinen paikka (omalta paikkakunnalta)
- ohjauksen kehittäminen
- painotus yrittäjyyteen voisi olla teemallisesti korostuneempi tiettyinä vuotena
- ohjausta tehostettava; miten/miksi oppilas hakeutuu tiettyyn työpaikkaan
- työpaikkahakemuksen tekeminen ennen tettä, opettaja voi toimia työvoimatoimistona/hakemusten vastaanottajana
- täsmäohjausta oppilaan suunnitellulle alalle (enemmän aikaa ohjaukseen & tet-jaksojen parempi hyödynnettävyys)
- yhteistyötä lisää yritysten kanssa
- tet-tori-oikeuksien ostaminen

- tet-jaksojen hyödynnettävyys: käytösasiat, palautteen antaminen/saaminen eri oppiaineissa
- työhaastattelu
- oppilaiden kokemusta voisi hyödyntää enemmän; kuviksen tunnilla voitaisiin kasata näyttely eri työpaikoista tms.
- kummioppilastoiminnan kehittäminen
- perheyrittäjyyden huomioonottaminen tet-paikkojen valinnassa mahdollisuuksien mukaan

5.4 TYYTTI-malli

Tyytti-malli voisi toimia TET-jaksoja kehittyneempänä mallina, jossa työelämään tutustuminen korvattaisiin työelämään ja yrittäjyyteen tutustumisena. Pyysin mielipidettä väitteeseen, että TET-jaksoja tuli kehittää enemmän yrittäjyyteen tutustumisen malliksi, jossa yrittäjyys esitellään yhtenä ammatinvalinnan vaihtoehtona. Väittämän kanssa oli samaa mieltä kaikki kuusi haastateltavaa, yksikään ei siis ollut väittämästä eri mieltä.

Pyysin myös kommentoimaan väitettä ja haastateltavat kommentoivat seuraavasti:

- jos tet-paikka kunnan/valtion, yrittäjyys jää ohueksi. Voisiko yrittäjyhdistyksen kanssa kehitellä sapluunan, jonka avulla tutustuttaisiin yritystoimintaan/yrityksiin?
- valtakunnallinen yrittäjäpäivä (5.9) voisi olla yrittäjyyden teemapäivä myös kouluissa, jolloin yrittäjät jalkautuisivat kouluihin
- yrittäjyys yksi ammatinvalinnan vaihtoehto
- jos valitsee käsityöläisen (artesaani, puuseppä, muotoilija, sisustaja)opinnot, yrittäjyys saattaa olla ainoa vaihtoehto, mutta osaavatko nuoret ajatella noin pitkälle?
- yrittäjyys vaihtoehtona jossakin elämänvaiheessa yrittäjäperheen lapsilla
- yrittäjyys tärkeä osa varsinkin tiettyjä aloja; LVI/kampaaja – usein jopa ainoa tapa työllistää itsensä
- nyky-yhteiskunta tarvitsee lisää yrittäjiä, yrittäjyys voi olla yksi tapa työllistyä
- TET-jaksoilla tapana haastatella yhtä työntekijää, pitäisikö haastatella jatkossa yrittäjää?

- konkreettinen esimerkki kummioppilastoiminnasta; 3 perheyriksen jäsentä vastaanottamassa oppilaat töihin ja he panostavat yhteistyöhön. Nuoret ovat mielisään yrityksessä ja näkevät yrittäjän arjen konkreettisesti.

6 YHTEENVETO

6.1 Tutkielman keskeiset tulokset

Tämä tutkimus keskittyi opettajien näkemyksiin TET-jaksoista yrittäjyyskasvatuksen välineenä ja työssä etsittiin vastausta kysymyksiin miten TET-jakso toimii yrittäjyyskasvatuksen välineenä yläkoulussa opettajien näkökulmasta. Konkreettisina tutkimuskysymyksinä esitettiin, miten TET toimii tällä hetkellä kouluissa ja miten sitä tulisi mahdollisesti kehittää.

Tutkimuksessa ilmeni, että nykyiseen TET-jaksoon kuuluu yrittäjyyteen tutustumista liian vähän ja nykyinen TET-jakso ohjaa oppilaita tutustumaan lähinnä palkollisen työhön. Edelleen kaikki haastateltavat olivat sitä mieltä, että TET-jaksoja tulisi kehittää enemmän yrittäjyyteen tutustumisen malliksi, jossa yrittäjyys esitellään yhtenä ammatinvalinnan vaihtoehtona.

TET-jaksot ovat todennäköisesti tunnetuin yritys- ja oppilaitosyhteistyön muoto, jonka juuret ovat 1970-luvulla saakka. Tämän vuoksi nykyistä TET-jaksoa kehittämällä voitaisiin vastata nykyajan muuttuneisiin koulutusvaatimuksiin.

Pääasialliset keinot yrittäjyyskasvatuksessa kanavoituvat työelämään tutustumisjaksojen (TET) kautta. Työelämään tutustumisjaksojen avulla koulu pyrkii saamaan oppilaan havahtumaan vastuuseen oman itsensä kehittämisestä ja sivistämisestä. Pääpainotukset ovat sisäinen yrittäjyys, aloitteellisuus, yrittäjähenki, ulkoinen yrittäjyys, kansainvälisyys sekä taloudellisuus. (Nevanperä 2003, 88).

Ykä Yritteliäs-hankkeen aikana projektipäällikkö Johanna Ehnqvist ja aluevastaava Sari Karhu kehittivät yhdessä opettajien ja oppilaiden kokemuksiin pohjautuen TYYTTI-mallia, mikä pohjautuu TET-jaksoille. Parhaimmillaan TYYTTI-jakso voisi korvata TET-jaksot siten, että TET-jaksoja laajennettaisiin ohjautusti myös yrittäjyyteen tutustumiseksi.

TYYTTI olisi peruskoulujen opettajien ja opinto-ohjaajien työväline, joka auttaisi ohjaamaan peruskoulun yläluokkalaisten (7.-10.lk) työelämään ja yrittäjyyteen tutustumisessa.

Se on siis TET-jaksoja laajempi kokonaisuus, joka kattaa työelämään ja yrittäjyyteen tutustumisen laajasti ja mahdollistaa asian tarkastelun useasta eri näkökulmasta. TYYTTI-malliin kuuluvat olennaisesti myös dokumentointi, seuranta ja yhtenäinen ohjeistus. Tällä hetkellä suomalaiset oppilaat ovat eriarvoisissa asemissa, sillä yrittäjyyskasvatuksen toteutuminen on yhä liian paljon kiinni koulun omasta kulttuurista. Materiaalia esimerkiksi TET-jaksojen toteutuksesta löytyy netistä runsaasti, mutta tieto on hajallaan ja vaatii opettajalta surffailua eri sivuilla. TYYTTI-mallia voisivat olla suunnittelemassa niin OPH, Suomen Yrittäjät, TAT kuin monet muut yhteisöt, joilta kaikilta löytyy jo tällä hetkellä runsaasti erilaista materiaalia.

TYYTTI-mallin tarkoituksena on tehdä työelämään ja yrittäjyyteen tutustumisesta toimintaa, jonka tavoitteena on ohjata nuorta miettimään omia kiinnostuksen kohteitaan, tietojaan ja taitojaan sekä vahvuuksiaan ammatinvalinnan suhteen koko yläkoulun ajan. TYYTTI-mallin avulla nuoren on helpompi miettiä oman alansa valintaa ja jatkokoulutuspaikkaa.

TYYTTI-mallin tarkoitus on myös sitouttaa nuoria omalle paikkakunnalleen siellä olevien omien ammatillisten mahdollisuuksien havaitsemisen kautta. TYYTTI-malli tarjoaa lisäksi ohjeita ja työvälineitä opettajalle oppilaiden sisäisen yritteliäisyyden kehittämiseksi sekä opastusta yrittäjille/yritysten työntekijöille tilanteisiin, jossa heidän on huomioitava nuori joko yrityseseittelyn kuuntelijana tai työelämään ja yrittäjyyteen tutustujana.

TYYTTI-mallin sähköinen ratkaisu turvaisi sen, että nuorella olisi koko 3-4 -vuotisen yläkoulun ajalta kaikki työelämään tutustumiset, yritysvierailut ja yritysten kanssa tehdyt yhteiset projektit ”muistissa” yhdessä paikassa, josta ne voi helposti tulostaa. Sähköinen versio tulisi olla opetushenkilöstön, oppilaiden ja yritysten ladattavissa internetin kautta. Teknisistä edellytyksistä ja vaatimustasosta päättää ylläpitäjä (esim. päivitettävyys, käyttöoikeudet eri ryhmille). Opetushallituksen sivuilta TYYTTI-malli olisi jokaisen koulun helposti saatavilla ja sivustolla olisi pysyvä ylläpitäjä.

Sähköinen versio voisi sisältää seuraavat osat:

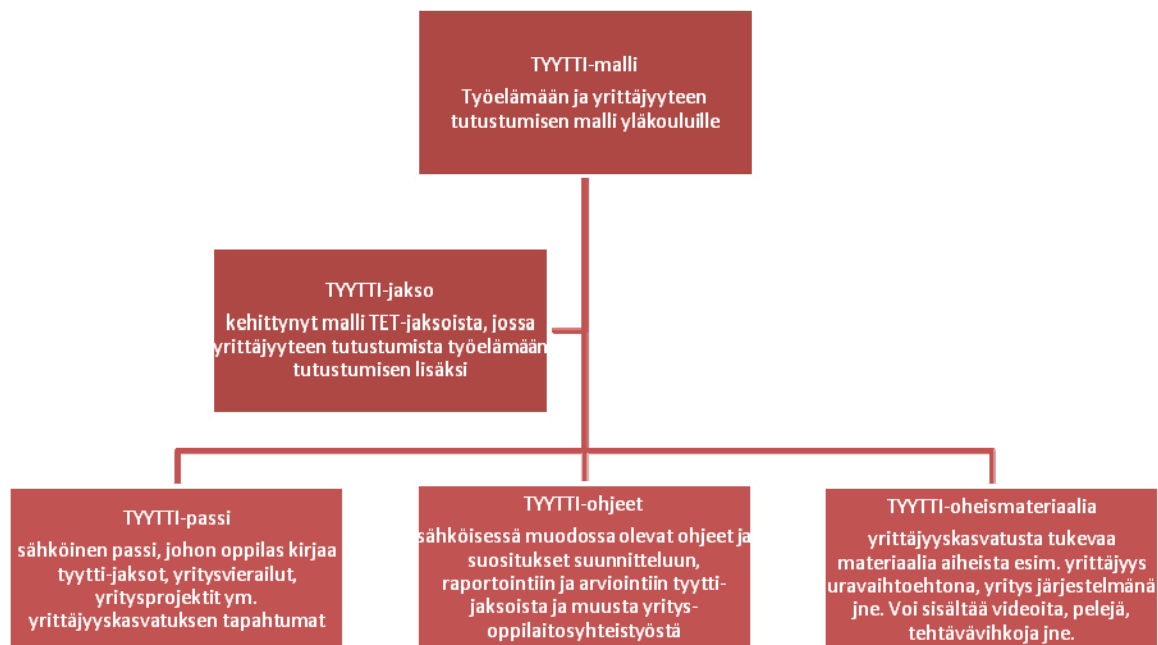
TYYTTI-passi: Sähköinen passi, jonka oppilas kopioisi omalle koneelleen ja kirjaisi siihen tyytti-jaksot, yritysvierailut, kummiluokka- tai muut yritysten kanssa tehdyt projektit, yrittäjien ja työntekijöiden vierailut koululla tai muut yrittäjyyskasvatuksen tapahtumat.

TYYTITI-ohjeet:

- a) ohjeet opettajille, oppilaille ja työnantajille oppilaiden työelämään ja yrittäjyyteen tutustumisjakson tehtävien suunnittelun, raportoinnin ja arvioinnin osalta
- b) ohjeet opettajille ja työnantajille opettajien työelämäharjoittelujaksojen järjestämiseksi
- c) ohjeet opettajille, yrittäjille ja työntekijöille yritysvierailujen/yritysesittelyjen järjestämiseksi
- d) muu materiaali: malleja sisäisen yritteliäisyyden kasvattamiseen, tehtäväpohjia oppilaille eri aineisiin, yrittäjätarinat, ilmoituspalsta (yrittäjät tarjoavat tehtäviä kouluille, oppilaat tarjoutuvat tekemään jotain).

TYYTITI-oheismateriaali:

Tukimateriaalia voisi olla esim. aiheista ”Yrittäjyys uravaihtoehtona” ja ”Yritys järjestelmänä” sekä asioita havainnollistava yritysesittely. Sivustoon on mahdollista liittää muuta yrittäjyyskasvatuksen tukimateriaalia, esim. ohjeet toiminnallisen yritysvierailun järjestämiseksi ja OPETET-jakson järjestämiseksi. Näitä materiaaleja olisi helposti koottavissa jo toimivilta yrittäjyyskasvatusta käsitteleviltä sivustoilta.

KUVIO 13. TYTITI-malli (Ehnqvist J. 2009)

Tutkimusta tehdessä vahvistui opettajien positiivinen asenne yrittäjyyskasvatusta kohtaan yläsavalaisissa kouluissa. Opettajat olivat innostuneita ja sitoutuneita koulujen pitkäjänteiseen yritys-oppilaitosyhteistyön kehittämiseen. Koulujen kulttuurilla ja ihmisen persoonalla on huomattava vaikutus asioiden onnistumiselle. Haastateltavat edustivat todennäköisesti yrittäjyyskasvatuksen huippuammattilaisia, mikä toivottavasti säteilee positiivisesti jokaisen koulun muuhun opetushenkilöstöön vahvistaen hyvässä vauhdissa olevaa muutosta koulujen avoimuudessa ja yhteistyössä ympäröivään yhteiskuntaan.

Tutkimuksen tulokset puoltavat vahvasti TYYTTI-mallia, sillä se olisi ratkaisu havaittuihin ongelmiin. Nykyiseen TET-jaksoon kuuluu yrittäjyyteen tutustumista liian vähän ja niinpä TET-jaksoja tulisi kehittää enemmän työelämään ja yrittäjyyteen tutustumisen malliksi. TET-jaksot ovat tunnetuin yritys- ja oppilaitosyhteistyön muoto, joten koulujärjestelmä ei tarvitse kokonaan uutta mallia yrittäjyyden tutuksi tekemiseen. Nykyajan muuttuneisiin koulutusvaatimuksiin voitaisiin vastata kehittämällä TET-jaksoja kohti TYYTTI-mallia.

Liisa Remeksen (2003, 133) tutkimuksessa opettajat sanoivat yrittäjyyskasvatuksen tavoitteiksi oppilaiden sisäisen yrittäjyyden, itseohjautuvuuden ja aktiivisuuden lisäämisen, oman paikan löytymisen organisaatiossa sekä työelämään tutustumisen. Kun yritysjohtajilta kysyttiin, mitä peruskoulun yrittäjyyskasvatuksessa tulisi ottaa huomioon, he korostivat myönteistä suhtautumista työhön, hyviä käytöstapoja, ihmissuhdetaitoja, huolellisuutta ja toisten kunnioittamista (Leskinen 2000, 103). Gibbin mukaan yrittäjyyskasvatus tarvitsee hyväksytyin määritelmän sekä oppimisen mittausta, arviointia sekä tavoitteiden asettamista varten. Eri koulutustasojen mukaan paikkakuntien ja koulujen kulttuuria tulisi käyttää lähtökohtana yrittäjyyden kehittämiseksi. Yrittäjyys ei voi siis olla paikasta riippumaton ilmiö ja yrittäjyyskasvatus tulisi rakentaa perustalle, joka on jo olemassa. (Kyrö & Carrier 2005). Nämä kaikki diskurssit on mahdollista huomioida TYYTTI-mallissa.

6.2 Jatkotutkimusmahdollisuudet ja tutkielman rajaukset

Koska tutkimusongelma rajattiin koskemaan yläkouluissa järjestettävää TET-jaksoa ja tutkimuksen tavoitteena on selvittää ainoastaan opettajien näkemyksiä ja odotuksia

TETin toteutumisesta yläsavolaisissa yläkouluissa on huomionarvoista, että näkemykset ovat vahvasti yläsavolaisia. On kuitenkin luultavaa, että tutkimusta voidaan ainakin soveltaen hyödyntää suomalaisessa koulutusjärjestelmässä huomioiden sen homogeenisuus.

Suomalaisen koulujärjestelmän TET-jaksot yläkouluissa ovat kansallista järjestelmäämme ja tämän vuoksi ei vastaavaa kansainvälistä tutkimusta ole löydettävissä. Kansallisella puolella laaja haku vastaaviin tutkimuksiin ei tuottanut tulosta ja tutkimukseni täyttäneen tämän tyhjiön tutkimuskentässä.

Jatkotutkimusmahdollisuuksia voisi olla laajempi tutkimus, että miten TET-jaksot toimivat valtakunnan tasolla yrittäjyyskasvatuksen välineenä ja miten TET-jaksoja tulisi kehittää, jotta ne palvelisivat muuttuneita työelämäntarpeita paremmin.

LÄHTEET

Akola, Elisa & Heinonen, Jarna 2007. Kuinka tukea yrittäjän oppimista. Teoksessa Ky-rö, P., Lehtonen, H. & Ristimäki, K. (toim.) Yrittäjyyskasvatuksen monia suuntia. Yrittäjyyskasvatuksen julkaisusarja 5/2007, Tampereen yliopiston kauppakorkeakoulu, Hämeenlinna, 278–303.

Alasuutari, Pertti 1999. Laadullinen tutkimus. Tampere: Vastapaino.

Antoncic, Bostjan & Hisrich, Robert D. 2003. Clarifying the intrapreneurship concept. *Journal of Small Business and Enterprise Development*. Volume 10, Number 1, pp.7-24.

Baron, Robert A. 1998. Cognitive mechanisms in entrepreneurship: Why and when entrepreneurs think differently than other people. *Journal of Business Venturing*. Volume 13, Number 4, pp. 275-294.

Eskola, Jari & Suoranta, Juha 1998. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Tampere: Vastapaino.

Euroopan komissio 2004. Yrittäjyyskasvatusta käsitelleen asiantuntijaryhmän loppuraportti – Yrittäjähänkeä ja – taitoja edistävän perusasteen ja toisena asteen opetuksen kehittäminen. Bryssel: Yritystoiminnan pääosasto.

Euroopan komission yritystoimintajulkaisut 2004. Yrityskulttuurin edistäminen. Luxemburg: Euroopan yhteisöjen virallisten julkaisujen toimisto.

Euroopan komissio 2006. Yrittäjyyttä suosivan ajattelutavan edistäminen koulutuksessa. KOM (2006) 33 lopullinen.

Garratt, Dean & Hodkinson, Phil 1998. 'Can There Be Criteria for Selecting Research Criteria? - A Hermeneutical Analysis of an Inescapable Dilemma', *Qualitative Inquiry*, 4(4), 515-539.

Gibb, Allan 1993. The enterprise culture and education: Understanding enterprise education and its links with small business, entrepreneurship and wider educational goals. *International Small Business Journal*. Volume 11, Number 3, pp. 11-34.

Gibb, Allan 1999. Creating an entrepreneurial culture in support of SMEs. *Small Enterprise Development* Volume 10, Number 4, pp. 27-38.

Gibb, Allan 2000. Small and medium enterprise development: Borrowing from elsewhere? A research and development agenda. *Journal of Small Business and Enterprise Development*, Volume 7, Number 3, pp. 199-211.

Gibb, Allan 2000b. 'Enterprise in Education. Educating Tomorrows Entrepreneurs' Key-note Address to Finnish Conference on Futureless Present? - Expert Seminar of Entrepreneurship and Technology Education. University of Oulu, Department of Teacher Education. Kajaani, Finland April 28 pp. 19.

Gibb, Allan 2002. In pursuit of a new "enterprise" and "entrepreneurship" paradigm for learning: creative destruction, new values, new ways of doing things and new combinations of knowledge. *International Journal of Management Reviews*. Volume 4, Number 3, pp. 233-269.

Gibb, Allan 2007. Entrepreneurship: Unique solutions for unique environments. Is it possible to achieve this with existing paradigm? *International Journal of Entrepreneurship Education* no. 5 pp. 93-142.

Gorman, Gary & Hanlon, Dennis & King, Wayne 1997. Some research perspectives on entrepreneurship education, enterprise education and education for small business management: a ten-year literature review. *International Small Business Journal*, April-June 1997. Volume 15, Number 3, pp. 56-77.

Harris, Michael L. & Gibson Shanan G. 2006. Examining the entrepreneurial attitudes of US business students. *Education + Training*. Volume 50, Number 7, pp. 568-581.

Heikkilä, Mauri 2005. Henkinen kasvu sisäisen yrittäjyyden perustana. Jyväskylä: Jyväskylän yliopiston taloustieteiden tiedekunta (Lisensiaattitutkielma).

Heinonen Jarna & Vento, Irmeli 1996. Yrittäjyyskasvatus koko koulujärjestelmämme haaste. Yrityskoulutus. Varsinais-Suomen yrittäjät ry. Turku.

Hietaniemi, Sinikka 2002. Työelämään tutustumisen ideaalimalli yrittäjyyskasvatuksen näkökulmasta. Vaasa: Vaasan yliopiston julkaisuja.

Hilpelä, Jyrki 2007. Yrittäjyyskasvatus kasvatusajattelun traditiossa. Teoksessa Ikonen, R. & Karttunen, E. (toim.) KytKentöjä yrittäjyyskasvatukseen – Näkökulmia taloudellisen yritteliäisyyden edistämiseen. Pohjois-Karjalan ammattikorkeakoulun julkaisuja. A: Tutkimuksia, 18. Jyväskylä: Kopijyvä Oy.

Hirsjärvi, Sirkka & Hurme, Helena 2001. Tutkimushaastattelu: teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Yliopistopaino.

Huusko, Liisa & Lavikainen, Irina 2007. Yrittäjät roolimalleina ja opettajina yrittäjyyskasvatuksessa. Teoksessa Ikonen, R. & Karttunen, E. (toim.) KytKentöjä yrittäjyyskasvatukseen – Näkökulmia taloudellisen yritteliäisyyden edistämiseen. Pohjois-Karjalan ammattikorkeakoulun julkaisuja. A:Tutkimuksia, 18. Jyväskylä: Kopijyvä Oy.

Hytti, Ulla 2002. State-of-Art of Enterprise Education in Europe – Results form the ENTREDU-project. Turku School of Economics and Business Administration, Small Business Institute.

Hytti, Ulla & O’Gorman Colm 2004. What is ”enterprise education”? Education + Training. Volume 46, Number 1, pp. 11-23.

Ikonen, Risto 2007. Yrittäjyyskasvatuksen kahdet kasvot. Teoksessa Ikonen, R. & Karttunen, E. (toim.) KytKentöjä yrittäjyyskasvatukseen – Näkökulmia taloudellisen yritteliäisyyden edistämiseen. Pohjois-Karjalan ammattikorkeakoulun julkaisuja. A:Tutkimuksia, 18. Jyväskylä: Kopijyvä Oy.

Iredale, N. 1993. Enterprise education in primary schools: A survey in two northern LEAs. *Education & Training*. Volume 35, Number 4, pp. 22-29.

Jokinen, Tiina-Maria, Koistinen, Ulla & Lampimäki, Hellevi 1998. TET- ja työharjoittelu Vaasassa. Tutkimus opiskelijoiden, opettajien ja yritysjohtajien kokemuksista työharjoittelusta. Vaasan yliopiston julkaisuja. Selvityksiä ja raportteja 39.

Järvinen, Pertti ja Järvinen, Annikki (2000) Tutkimustyön metodeista. Opinpajan kirja. Tampere.

Karttunen, Eeva 2007. Yrittäjyyden edistäminen korkea-asteella. Teoksessa Ikonen, R. & Karttunen, E. (toim.) Kytkeä yrittäjyyskasvatukseen – Näkökulmia taloudellisen yritteliäisyyden edistämiseen. Pohjois-Karjalan ammattikorkeakoulun julkaisuja. A: Tutkimuksia, 18. Jyväskylä: Kopijyvä Oy.

Kilpailukykykatsaus 2005. KTM Julkaisuja 23/2005.

Koiranen, Matti & Pohjansaari, Tuija 1994. Sisäinen yrittäjyys – innovatiivisuuden, laadun ja tuottavuuden perusta. Tampere: Tammer-Paino Oy.

Koiranen, Matti & Peltonen, Matti 1995: Yrittäjyyskasvatus. Ajatuksia yrittäjyyteen oppimisesta. Konetuumat Oy. Tammer-paino.

Komulainen, Katri 2007. (Palkka)työläisestä yrittäjäksi? Teoksessa Ikonen, R. & Karttunen, E. (toim.) Kytkeä yrittäjyyskasvatukseen – Näkökulmia taloudellisen yritteliäisyyden edistämiseen. Pohjois-Karjalan ammattikorkeakoulun julkaisuja. A: Tutkimuksia, 18. Jyväskylä: Kopijyvä Oy.

Kouluhallitus 1977 ja 1978 ryhmäkirjeet Lääninhallituksille.

Kuluttajavirasto 2004. Koulujen ja oppilaitosten sekä yritysten välinen yhteistyö, markkinointi ja sponsorointi. Helsinki: Edita Prima Oy.

Kyrö, Paula 1997. Yrittäjyyden muodot ja tehtävä ajan murroksessa. Väitöskirja. Jyväskylä: Jyväskylän yliopiston julkaisu.

Kyrö, Paula & Carrier, Camille (ed.) 2005. The Dynamics of Learning Entrepreneurship in a Cross-Cultural University Context. Entrepreneurship Education Series 2/2005. University of Tampere, Faculty of Education Research Center for Vocational and Professional Education.

Kyrö, Paula & Ripatti Anna (toim.) 2006. Yrittäjyyskasvatuksen uusia tuulia. Tampereen yliopiston kauppakorkeakoulu: Yrittäjyyskasvatuksen julkaisusarja, Tampereen yliopisto.

Kyrö, Paula & Lehtonen, Heleena & Ristimäki, Kari. 2007. Yrittäjyyskasvatuksen suuntia etsimässä. Teoksessa Kyrö, P., Lehtonen, H. & Ristimäki, K. (toim.) Yrittäjyyskasvatuksen monia suuntia. Yrittäjyyskasvatuksen julkaisusarja 5/2007, Tampereen yliopiston kauppakorkeakoulu, Hämeenlinna, 12–31.

Lavonen, Jari 1997. Luova ongelmanratkaisu: uutta sisältöä ja innostavia työtapoja yrittäjyyskasvatukseen. Teoksessa Yrittäjyyskasvatus peruskoulussa – sytykkeitä uudistuvaan kouluun. Helsinki: Taloudellinen Tiedotustoimisto.

Leffler, Eva & Svedberg, Gudrun 2005. Enterprise Learning: a challenge to education? European Educational Research Journal. Volume 4, Number 3, pp. 219-227.

Leino Anssi & Mykkänen Ossi 2007. Yritystä elämään – Ykä Yritteliäs – hankkeen yrittäjyyskasvatuksen hyvät käytännöt Pohjois-Savossa. Savonia-ammattikorkeakoulun julkaisu.

Leskinen, Pia-Lena 1999. Yrittäjällä on koko elämä kiinni yrityksessä – opiskelijoiden yrittäjyyskäsitykset ja niiden muutokset yritysprojektin aikana. Väitöskirja. Vaasa: Vaasan yliopiston julkaisu.

Leskinen, Pia-Lena 2000. Yrittäjyyttä etsimässä. Helsinki: Oy Edita Ab.

Lundström, Anders (ed) 2005. Creating Opportunities for Young Entrepreneurship – Nordic examples and experiences. Swedish Foundation for Small Business Research.

Luukkainen, Olli & Toivola, Tuija 1998. Yrittäjyyskasvatus – mitä se voi olla? Saarijärvi: Gummerus Kirjapaino Oy.

Luukkainen, Olli & Wuorinen, Jarkko 2002. Yrittävä elämänsäsenne. Jyväskylä: PS-kustannus.

Michelsen Karl-Erik 2005. Yrittäjyyden paradoksi. Yliopistopaino: Evan raportti.

Nevanperä, Erkki 2003. Yrittäjyys Suupohjan opiskelijanuorten ajattelussa. Väitöskirja. Jyväskylä: Jyväskylän yliopiston julkaisu.

Opetushallitus & Kuluttajavirasto 2004. Koulujen ja oppilaitosten sekä yritysten välinen yhteistyö, markkinointi ja sponsorointi. Helsinki: Edita Prima Oy.

Opetusministeriö 2005: Euroopan komission tiedonanto neuvostolle nuorisoa koskevista EU-politiikoista; Euroopan nuorten huomioon ottaminen – Eurooppalaisen nuorisosopimuksen täytäntöönpano ja aktiivisen kansalaisuuden edistäminen. E-KIRJELMÄ.

Paasio, Kaisu & Nurmi, Piia & Heinonen, Jarna 2005. Yrittäjyys yliopistojen tehtävänä? Yliopistopaino: Opetusministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2005:10.

Paasio, Kaisu & Pukkinen, Tommi 2006. Korkeasti koulutettujen ammatinharjoittajana ja yrittäjänä toimiminen. PK-Instituutti/Turun kauppakorkeakoulu, Graafiset Palvelut.

Pannula, Tiina & Routamaa, Vesa 2002. Eurooppalaisia näkökulmia yrittäjyyskasvatukseen. Lievestuore: ER-Paino Ky.

Parrila, Sanna 2002. Perhepäivähoito osana suomalaista päivähoitojärjestelmää. Näkökulmia perhepäivähoidon laatuun ja sen kehittämiseen. Acta Universitatis Ouluensis Scientiae Rerum Socialium E 59.

Peltonen, Matti 1986. Yrittäjyys. Helsinki: Otava.

Pihkala, Jussi 2007. Yrittäjyyskoulutuksen vaikutukset opiskelijoiden yrittäjyysintentioihin. Teoksessa Kyrö, P., Lehtonen, H. & Ristimäki, K. (toim.) Yrittäjyyskasvatuksen monia suuntia. Yrittäjyyskasvatuksen julkaisusarja 5/2007, Tampereen yliopiston kaup-pakorkeakoulu, Hämeenlinna, 160–171.

Rae, David 2000. Understanding entrepreneurial learning: a question of how? International Journal of Entrepreneurial Behaviour & Research. Volume 6, Number 3, pp. 145-159.

Rae, David Rae & Carswell, Mary 2000. Towards a conceptual understanding of entrepreneurial learning. Journal of Small Business and Enterprise Development. Volume 8, Number 2, pp. 150-158.

Raven-Hill, D. 1996. Introducing economic and industrial understanding – the primary school. Education & Training. Volume 38, Number 7, pp. 30-36.

Reijonen, Helen 2007. Yrittäjyyden monet kasvot. Teoksessa Ikonen, R. & Karttunen, E. (toim.) Kytkeä yrittäjyyskasvatukseen – Näkökulmia taloudellisen yritteliäisyyden edistämiseen. Pohjois-Karjalan ammattikorkeakoulun julkaisuja. A:Tutkimuksia, 18. Jyväskylä: Kopijyvä Oy.

Remes, Liisa 2003. Yrittäjyyskasvatuksen kolme diskurssia. Väitöskirja. Jyväskylä: Jyväskylän yliopiston julkaisu.

Ristimäki, Kari 1998. Yrittäjyyskasvatus Kokkolan kouluissa. Tutkimus opettajien yrittäjyyskasvatusasenteista ja -arvoista. Jyväskylän yliopisto. Kokkola: Chydenius-Instituutti.

Ristimäki, Kari 2002. Yrittäjyyskasvatus – yrittäjyyttä ja kasvatusta. Saarijärvi: Gummerus Kirjapaino Oy.

Ristimäki, Kari 2004a. Yrittäjäksi identifioituminen – fenomenologis-hermeneuttinen tutkimus nuorten yrittäjyyteen liittyvän identiteetin kehityksestä. Väitöskirja. Vaasa: Vaasan yliopiston julkaisu.

Ristimäki, Kari 2004b. Yrittäjyyskasvatus. Hamina: Oy Kotkan Kirjapaino Ab.

Ristimäki, Kari 2007. Yrittäjyyskasvatuksen osalliset. Teoksessa Kyrö, P., Lehtonen, H. & Ristimäki, K. (toim.) Yrittäjyyskasvatuksen monia suuntia. Yrittäjyyskasvatuksen julkaisusarja 5/2007, Tampereen yliopiston kauppakorkeakoulu, Hämeenlinna, 32–43.

Routamaa, Vesa 2005. Creating Opportunities for Young Entrepreneurship – Nordic examples and experiences. Lundström, Anders (editor). Swedish Foundation for Small Business Research.

Ruskovaara, Elena 2007. Opettajien yrittäjyys- ja yrittäjyyskasvatusasenteita. Teoksessa Kyrö, P., Lehtonen, H. & Ristimäki, K. (toim.) Yrittäjyyskasvatuksen monia suuntia. Yrittäjyyskasvatuksen julkaisusarja 5/2007, Tampereen yliopiston kauppakorkeakoulu, Hämeenlinna, 128–159.

Seikkula-Leino, Jaana 2007. Opetussuunnitelmaudistus ja yrittäjyyskasvatuksen toteuttaminen. Opetusministeriön julkaisuja 2007:28.

Sillanpää, Pekka 2007. Yritysten kasvuhaluun liittyviä tekijöitä. Teoksessa Ikonen, R. & Karttunen, E. (toim.) Kytkeä yrittäjyyskasvatukseen – Näkökulmia taloudellisen yritteliäisyyden edistämiseen. Pohjois-Karjalan ammattikorkeakoulun julkaisuja. A: Tutkimuksia, 18. Jyväskylä: Kopijyvä Oy.

Solatie, Jim 1997. Tutki ja tiedä: kvalitatiivisen markkinatutkimuksen käsikirja. Helsinki: Mainostajien Liitto.

Souitaris, Vangelis & Zerbinati, Stefania & Al-Laham, Andreas 2007. Do entrepreneurship programmes raise entrepreneurial intention of science and engineering students? The effect of learning, inspiration and resources. *Journal of Business Venturing*. Volume 22, Number 4, pp. 566-591.

Taloudellinen tiedotustoimisto 2002. Minun yritystarinani – ohjeita yritysesittelyyn oppilaitoksissa. Helsinki: TAT.

Tolvanen, Ulla 2007. Osaamisen johtaminen pienyrityksessä. Teoksessa Ikonen, R. & Karttunen, E. (toim.) Kytkeä yrittäjyyskasvatukseen – Näkökulmia taloudellisen yritteliäisyyden edistämiseen. Pohjois-Karjalan ammattikorkeakoulun julkaisuja. A: Tutkimuksia, 18. Jyväskylä: Kopijyvä Oy.

Vilkkä, Hanna 2005. Tutki ja kehitä. Keuruu: Otavan kirjapaino Oy.

Yrittäjyyskatsaus 2007. KTM Julkaisuja 32/2007.

Lehtiartikkelit

Helsingin Sanomat. Päätös yrittäjyydestä tehtävä itse. 4.10.2004.

Iisalmen Sanomat. Sisäinen yrittäjyys on kykyä olla oman elämänsä herra. 28.9.2004.

Opettajalehti. Suomen ensimmäinen yrittäjyyskasvatuksen professori. 9.1.2004.

Salmetar. Tet-jaksot kaipaavat kehittämistä. 28.2.2003.

Elektroniset lähteet

Elinkeinoelämän Keskusliitto 2005: Yrittäjyden edistäminen (Online) viitattu 20.1.2005
http://www.ek.fi/ek_suomeksi/yrittajyys/yrittajyden_edistaminen/index.php.

Euroopan yhteisöjen komission tiedonanto 2004: Yrittäjyden edistäminen Euroopassa (Online) 11.02.2004
europa.eu.int/comm/enterprise/entrepreneurship/promoting_entrepreneurship/doc/com_70_fi.pdf.

Euroopan yhteisöjen komissio 2004: Vihreä kirja: Yrittäjyys Euroopassa (Online) 21.1.2003
http://europa.eu.int/comm/enterprise/entrepreneurship/green_paper/green_paper_final_fi.pdf.

Kyrö, Paula 2005: Omaehtoinen yrittäjyys (Online) 3.2.2005.
http://www.internetix.fi/opinnot/opintojaksot/6tekniikkatalous/yrittajyys2/omaehtoinen_yrittajyys.htm.

Opetushallitus 2004: Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2004 (Online) 10.9.2008 <http://www.oph.fi/SubPage.asp?path=1,17627,1558>.

Opetusministeriö 2004: Yrittäjyyskasvatuksen linjaukset ja toimenpideohjelma, OPM:n julkaisu 2004:18 <http://www.minedu.fi/julkaisut/koulutus/2004/opm18/opm18.pdf>.

Opetusministeriö 2006: PISA2006: Suomalaisoppilaiden tulokset ovat huipputasoa. (online) viitattu 22.9.2008. <http://www.minedu.fi/OPM/Tiedotteet/2007/12/pisa.html>.

Saaranen-Kauppinen, Anita & Puusniekka Anna 2006. KvaliMOTV - Menetelmäopetuksen tietovaranto [verkkojulkaisu]. Tampere : Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto [ylläpitäjä ja tuottaja]. <<http://www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus/>>. (Viitattu 21.4.2009)

Suomen Yrittäjät: Yrittäjyyttä opetussuunnitelmiin (Online) viitattu 4.9.2008 <http://vanha.yrittajat.fi/sy/home.nsf/subpages/koulutusyrittajyyskasvatus?opendocument>.

TAT: TET Työelämään tutustumisjakso peruskoulun 7.-9.luokilla (Online) viitattu 10.9.2008 http://www.tat.fi/tat/fi/www/koulut/tyoelamaan_tutustumisjakso___tet/tet/.

Tilastokeskus 2007: Yritysten määrä kasvoi edelleen vuonna 2006 (Online) viitattu 10.9.2008 http://tilastokeskus.fi/til/syr/2006/syr_2006_2007-11-29_tie_001.html.

Valtioneuvosto 2005: Hallituksen politiikkaohjelmat (Online) viitattu 21.1.2005 <http://www.valtioneuvosto.fi/vn/liston/base.lsp?r=40240&k=fi>.

Valtioneuvosto 2007: Hallituksen politiikkaohjelmat (Online) viitattu 10.9.2008 <http://www.valtioneuvosto.fi/toiminta/politiikkaohjelmat/fi.jsp.print>.

Haastattelut

Gibb, Allan 2009 (sähköpostihaastattelu 17-19.4.2009)

Heikkinen, Raimo & Matilainen, Markku, Matin ja Liisan koulu, Lapinlahti, 2007.

Pirttiniemi, Juhani, opetusneuvos, Opetushallitus, syyskuu 2008.

Routamaa, Vesa, professori, Vaasan Yliopisto, Vaasa, helmikuu 2005.

KYSYMYKSETTaustatiedot:

1. Kuinka monta opinto-ohjaajaa ja kaupallisten aineiden opettajaa työskentelee koulussanne?
2. Mille luokille TET-jakso järjestetään koulussanne?
3. Mikä on TET-jaksojen ajankohta?
4. Kuinka pitkä TET-jakso on?

Yrittäjyyskasvatus

5. Mitä muuta TET-jaksojen lisäksi kuuluvat koulunne yrittäjyyskasvatukseen, nimeä 3 tärkeintä?
6. Mikä on mielestänne yrittäjyyskasvatuksen tärkein tavoite/tärkeimmät tavoitteet?
7. Onko yrittäjyyskasvatusta mielestänne opetuksessa: liian paljon – sopivasti – liian vähän?
8. Onko koulussanne käytettävissä yrittäjyyskasvatukseen taloudellisia voimavaroja: liian paljon – sopivasti – liian vähän?
9. Onko koulunne opettajille mielestänne lisä- ja täydennyskoulutusmahdollisuuksia yrittäjyyskasvatukseen liittyen: liian paljon – sopivasti – liian vähän?
10. Onko koulullanne miestänne yhteistyötä elinkeinoelämän kanssa: liian paljon – sopivasti – liian vähän?
11. Käydäänkö yritys- oppilaitosyhteistyöhön liittyvää arvokeskustelua yleisellä tasolla: liian paljon – sopivasti – liian vähän?

TET-jaksot:

12. Kuuluuko nykyiseen TET-jaksoon yrittäjyyteen tutustumista: liian paljon – sopivasti – liian vähän?
13. Ohjaako nykyinen TET-jakso oppilaita tutustumaan lähinnä palkollisen työhön? kyllä/ei
14. Miten nykyistä TET-jaksoa tulisi kehittää, jotta se palvelisi nuoria työelämään tutustumisessa?

TYYYTTI:

15. On väitetty, että TET-jaksoja tuli kehittää enemmän yrittäjyyteen tutustumisen malliksi, jossa yrittäjyys esitellään yhtenä ammatinvalinnan vaihtoehtona.
 - a) oletko väittämän kanssa samaa mieltä / eri mieltä?
 - b) kommentoi väitettä